PH
2175
B3

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI

HEINRICH GUSZTÁV.

X.

MONDOLAT

DICSHALOM 1813.

KIADTA

BALASSA JÓZSEF.

Ára 1 K.

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

10.

MONDOLAT

DICSHALOM 1813.

KIADTA

BALASSA JÓZSEF.

— KÉT HASONMÁSSAL. —

*

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

LIBRARY
SEP 9 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

PH
2175
B3

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

E füzettel megindítom a magyar nyelvújítás történetére vonatkozó polemikus irodalom közzétételét, melynek termékei ma már nagyrészt annyira nehezen hozzáférhetők, hogy némelyiköket még az alaposabb szakférfiú is csak híréből ismeri. Pedig az a mélyreható, az egész nemzet érdeklődésével folyt és következményeiben meg eredményeiben oly nagy fontosságú mozgalom megérdemli, hogy eddigi kétes világítású félhomályából a tudománynak teljes világosságába lépjen. Ez újabb kiadások lehetővé fogják tenni, hogy szakembereink behatóbban foglalkozhassanak e sokszor nem igen élvezetes, de mindig nagyon érdekes és történeti szempontból tanulságos irodalom termékeivel, mire, kellő számú és megbízható monographiák alapján, végre valamikor a nyelvújítás történetének megírása is lehetővé fog válni.

Végül azzal a kérdéssel fordulok t. olvasóinkhoz, hogy szíveskedjenek engem értesíteni, ha e mozgalom körébe eső és eddigelé ismeretlen nyomtatványokról vagy kéziratokról netalán tudomásuk volna.

Budapest, 1898 február elején.

Heinrich Gusztáv.

BEVEZETÉS.

A nyelvújítási harcz a *Mondolat* megjelenésével vetett legerősebb hullámokat. Az író és olvasó közönség körében már évek óta élénk vita tárgya volt a magyar nyelv ügye; összejövetelek alkalmával, levelekben s kisebb értekezésekben gyakran tárgyalták az újítás szükségét és módjait. Abban alig volt nézeteltérés az írók közt, hogy a magyar nyelvet bővíteni, szavait gyarapítani kell; inkább csak a bővítés módjait és eszközeit vitatták meg.* Az izléstelen és mértéktelen újítás ellen maga Kazinczy is többször felszólalt; szigorúan megbírálta Barczafalvi Szabó Dávid *Szigvart*ját (Magyar Muzeum, 1789.), s ellensége volt Folnesics és Vandza újításainak is. Éles és heves volt a vita a nyelv egyéb függő kérdései körül is. A helyesírás, az idegen szavak használata, a latin és görög szavak olvasása, idegen szólások átültetése néha még élénkebb vitát keltettek, mint az újítók szavai. Ehhez járult Kazinczy fellépésével az izlés fejlesztésének hangoztatása, a költői nyelv választékosságára irányuló törekvés, mely mind

* Kis János és Pánczél Pál pályamunkái: A Magyar Nyelvnek mostani állapotjáról, kimíveltethetése módjáról, eszközeiről. Pest, 1806.

Teleki László gróf: A magyar nyelv elémozdításáról buzgó Esdeklései. Pest, 1806.

Perecsényi Nagy László, Értekezés azon deákból magyar nyelvre fordított szavak iránt, . . . Nagyvárad, 1806.

jobban elválasztotta Kazinczyt a debreczeni és a dunántúli íróktól.

A nyilt harczot Kazinczy indította meg a *Tövisek és Virágok* (1811) cz. epigramma-gyüjtemény és Vitkovicshoz irt episztolájának (1811) kiadásával. Ezekben maró gúnynyal ostorozza a tehetségtelen, izléstelen írókat; kiterjed bennük a neologia védelmére, s a latin nevek és szavak rossz kiejtésének gúnyolására. Ez a lenéző, néhol vérig sértő gúny feldühösítette ellenfeleit, kik most már a magyar nyelv tisztaságának megrontóját látják Kazinczyban. A vitatkozás, melynek előbb csak az íróknak egymáshoz intézett leveleiben jutott tér, mind nyilvánosabbá válik. Az írók most már határozottan két táborra oszlanak, a neologusok és az orthologusok pártjára, kik egymást a legerősebb szidalmakkal illetik. A Vitkovicshoz irt episztolára már 1811-ben megjelent a válasz *Máté-Szalkai Hőgyész Mátétól*. Kéziratban több gúnyirat forgott közkézen a neologusok ellen; ezek közt legelterjedtebb volt a *Mondolat*, melyet a maga toldásaival megbővítve adott ki Somogyi Gedeon 1813-ban. E gúnyiratok közül a legdurvábbat Láczai Szabó József, előbb pápai, majd sárospataki főiskolai tanár, Kazinczynak legelkeseredettebb ellensége terjesztette. Ezt az eddig csak híréből ismert pasquillust e kötet függelékében közöljük.

A *Mondolat* keletkezéséről, íróiról sokféle nézet hangzott az irodalomban. Kiadója s a könyv egy részének szerzője Somogyi Gedeon; s habár a könyvben sehol sem nevezi meg magát, kortársai közül mégis mindenki tudta, hogy a kötet közrebocsátása az ő műve. Maga a *Mondolat* (19—46. l.) kéziratban már évek óta ismeretes volt az orthologusok körében; sokfelé olvasták és terjesztették, s igy jutott egy példány a Dunántúlra is, hol Somogyi és barátai elhatározták a sikerült gúnyirat kiadását. Somo-

gyit e vállalatában támogatták Oroszy Pál, Fábián József tótvázsonyi esperes és Márton István pápai tanár. Ruszek József apát is buzdította a kiadásra, de több része alig volt a munkában, mint hogy egy ív korrekturáját Somogyi helyett ő végezte. Kazinczy és barátai Kisfaludy Sándort is gyanusították, hogy részes a *Mondolat* kiadásában. Kazinczy, mihelyt a Mondolatot megkapta (1814. jan. 10.), megírja Berzsenyinek, hogy Kisfaludyra gyanakszik: «Huic uni multos Marios (Kisfaludyos) inesse. Nem felejthetik a Himfy recensióját és a Tövisekben a Himfyre írt epigrammát». (Kazinczy levelezése Berzsenyivel, 172. l.) Ugyanígy ír febr. 6-án: «Kisfaludy és Kisfaludy emberei a gyilkosok; ez a boldogtalan (t. i. Somogyi) csak eszköze azoknak és annak». (u. o. 175. l.) «Felette kedves előttem az a hír, hogy Kisfaludy tudott valamit a Mondolat felől még minekelőtte az sajtó alá ment» — írja jun. 2-án — «felette kedves azt tudnom, hogy ő a felől előre szóllott. Gyanítottam azt mindég s szeretem, hogy gyanúm meg nem csalt». (u. o. 177. l.) Sipos Pálnak is azt írja, hogy Kisfaludy kevélységének köszönheti ezt a bolondságot. (Kazinczy F. levelei Sipos Pálhoz, 67. l.) Fábián Gábor is, Somogyi Gedeon életéről szólva azt írja (Figyelő, I: 17), hogy a Mondolatot «többeknek és különösen Kisfaludy Sándornak buzdítására» adta sajtó alá. Mennyire meggyökerezett ez a hit Kazinczy környezetében, bizonyítja az is, hogy öcscse Miklós, a Mondolatnak jelenleg a nagyváradi főgimnázium házi (rendi) könyvtárában levő példányára többek közt ezt írta: «Ez kézírásban Veszprémbe is eljutott, Kisfaludy Sándor úr, a Himfy Szerelmeinek szerzője, a ki Kazinczy Ferencznek az említett munka kemény Recensiojáért ellenségévé vált, Veszprém Vármegyei Eskütt Somogyi Gedeont reávette, hogy az általok megbővített s Kazinczyra alkalmazott Mondolatot adná

ki». Kisfaludy a több oldalról felhangzó vád ellen Ruszek apáthoz intézett leveleiben védekezett. «Én Somogyival soha a Mondolatról egy szót sem szólottam» — írja 1816 ápr. 17-én. — «Hogy a Mondolatot legelőször olvastam, tellyes ártatlanságomban vettem ugyan észre, hogy sok helyen Kazinczy csapkodtatik benne; sőt oly őszinte voltam, hogy néhány csapást magam is elvállaltam, a mit talán én is Kazinczynak köszönhetek; de hogy Kazinczy ezt egészen magára vegye, nem gondoltam, holott másokra még többnek kellene abból háramlani» ... «Én Kazinczyra haragudni nem tudok, mert azzal, hogy az oskolai regulákhoz magát egészen szabni nem akaró Muzsámat leszóllotta, személyemet még nem bántotta meg» ... «Meg nem foghatom tehát, miként adhattam okot arra, hogy Kazinczy annyira elesmerjen, félreértsen. Azért én Kazinczyval szorosan barátkozni se nem akarok, se nem tudnék már. Én ugyan őtet soha meg nem fogom hazudtolni; de megbocsásson, ha nevetni fogok magamban».

Hogy ki írta a kéziratban közkézen forgó Mondolatot, maga Somogyi Gedeon sem tudta. A «Hiresztelésben», mely egyúttal előfizetési felhivásul is szolgált, azt írja, hogy egy előtte ismeretlen író munkája került szeme elé, melyet ő «Ajánlat-Levéllel és Vezérszóval kisértetve, legsül pedig Jegyzésekkel megbővítve» ad ki. Azt úgy látszik, sejtették, hogy Debreczenből került ki a Mondolat, hol az orthologiának leghatalmasabb támaszai működtek. Fábián Gábor, Somogyi rokona, azt hiszi, hogy Benedek superintendens, Diószegi és Fazekas közös hozzájárultával készült (Figyelő I: 20); Bacsányi pedig az ő példányára, mely most a nemzeti Muzeum könyvtárában van, ezt írta: «Irták Debreczenben, Fazekas és Diószeghy». Mindketten tévedtek. Kazinczy levelezéseiből világosan kitűnik, hogy a *Mondolat* egyedüli szerzője az ő jó barátja,

Szentgyörgyi József doktor, kit e gúnyirat megírására Benedek Mihály superintendens buzdított.

Kazinczy 1814 jan. 8-án kapta meg postán a *Mondolatot* egy előtte ismeretlen embertől Somogy megyéből.[1] Kazinczynak e tisztelője Szentmártoni Radó Sándor, Somogy vármegye táblabírája volt.[2] Február 18-án Debreczenbe menvén, maga Kazinczy volt az első, ki a könyvnek hírét oda megvitte; nevezetesen Szentgyörgyivel az utczán találkozván, annak beszélte el a dolgot s nála hagyá a Mondolatot. Szentgyörgyi megdöbbenve mondá akkor Kazinczynak, hogy egy ily czímű munkát, Benedek superintendens unszolására évekkel előbb ő maga is írt, s retteg, hogy Somogyi épen azt adta ki.»[3] Néhány

[1] «Egy jó ember — írja Kis Jánosnak 1814 jan. 23-án — kit nevéről sem vala szerencsém ismerni, megküldötte azt nekem s tudatta velem, hogy az Somogyi Gedeon veszprémi esküdtnek a munkája». (Kazinczy levelezése Kis Jánossal II. k. 99. l.)

[2] L. Kanyaró Ferencz, Egy érdekes adat a Mondolatpörhöz. (Erdélyi Muzeum 1892. évf. 563. l.) Radó Sándor a következő levél kiséretében küldötte meg Kazinczynak a Mondolatot. 20. X-bris 1813. Tekintetes Tábla Bíró Uram! Egyedül kiadott hasznos Irásaiból vagyon szerencsém a T. urat tisztelni. Mely tiszteletem engemet arra birtt, hogy egy alávaló Papfia, Somogyi Gédeon vóllt Pápai medicans és most Weszprém vármegyei magát képzelődéseiben fitogtató 's hajszálhasogató Esküttt által, ki Tótvásonyban lakik, egyenessen a T. úr rágalmazására készétett munkát a T. urnak kezébe szolgáltassam. Szives indulatomnak azt a jutalmát várni bátorkodom, hogy a megtzáfoló Irását a T. urnak olvashassam. — A rajzolat a T. urnak Tzimerének és nagy Tálentomának megszennyesétését nyomja ki, — az ajánló szók «Zafir Czenczinek» becses nevét homályban fejezik ki. Uri Grátziájában, a midőn magamat ajánlonám, Pesten, Fejérváron és Lepsényen által, (válaszát) ezen haszontalan könyv vétele eránt kikérem Balhásra, és vagyok a T. urnak alázatos szolgája *Szentmártonyi Radó Sándor* T. Somogyvárm. Tábla Birója.

[3] Békesi Emil, Ki írta a Mondolatot? (Figyelő IV: 126.)

héttel később (febr. 27.) Kazinczy így ír Szentgyörgyinek: «Haza érkezvén 48 órával azután, hogy tőled az utczán elváltam, itt lelém egy barátomnak levelét, melyből látom, hogy a *Mondolat* könyvecske nem a Somogyi Gedeon munkája, hanem hogy abban egy «Tiszteletes» is vett részt és hogy a tulajdonképen úgy nevezett *Mondolat*, mely a könyvben áll, egy régibb s Debreczenben készült munka. Ezt az a barátom annál bátrabban állítja, mivel a most nevezett *Mondolat*ot Horváth István Úr, Secretariusa a Pesti Universitásnak s az Ország-Bírói hivatalnak, tette le a Regnicolaris vagy Széchényiana Bibliotheca kézírásai közé. — Így igen is megtörténhet a mit Te gyanitál, hogy a Te munkád is be van nyomtatva a kis könyvbe. Kérlek írd meg baráti bizalommal, miben van a dolog.» Márczius 7-én ismét figyelmezteti: «El ne felejtsd velem tudatni, ha a könyvben az Ajánló-Levél után álló *Mondolat* a te munkád-e? mert az úczán a könyv átvételekor csak az Ajánló-Levél felől szóllál». (Kazinczy eredeti munkái, II. osztály: Levelek. III. k. 280—281.)

A könyv elolvasása után Szentgyörgyi meg is írja Kazinczynak, mi része van a *Mondolat*ban: «Tőled való eltávozásom után jutván haza és akkor is halaszthatatlan dolgom levén, csak délután foghaték a tudvalevő brochure olvasásához. Már ajánló levele kedvetlen érzéssel töltött el, mely vezérszava alatt mind nevelkedett, de mikor a futó betűkkel nyomtatott részihez értem, csak elállott a szemem, szám, látván hogy az én tőlem ártatlanul és csupa juchsból írt játékot találom ily gonosz végre fordítva.» Majd mentegetőzik, hogy Somogyit sohasem ismerte, szándékáról mit sem tudott. «Sőt ha effélét csak gyanításkép meggondolhattam volna is, noha az a kiadótól is megkülönböztetett nyomtatványú rész, a 19-ik laptól fogva a 46-kig az alá rakott jegyzések nélkül minden személyes

érdeklésektől üres és tökéletesen ártatlan, mégis soha nem írtam volna.» (L. Irodalomtört. Közl. I. 269—270.)

Kölcsey is tudta, hogy a *Mondolat*ot Szentgyörgyi írta. 1814 márczius 3-án így ír Szemere Pálhoz: «Azon munkáról, mely Veszprémben *Mondolat* czím alatt jött ki, várok bőv tudósítást. Akarnám tudni, ha nagy-e vagy kicsiny a munka, s ha van-e a végén bizonyos *catalogus*, mely az új szókat foglalja magában, p. o. *Vigallicza* stb., ha az egész munkának tonusa hasonlít-e ahhoz, melylyel Schulz a Campe új németségét csúfolá? Nem ok nélkül kérdem ezeket. Én sokkal ezelőtt láttam egy Mondolatot Debreczenben, s ha ezen Veszprémi azzal egy talál lenni, úgy az íróját is megmondhatom». (Kölcsey minden munkái, IX. k. 230. l.) Megemlíti ezt Kazinczyhoz intézett levelében is: «Szemere, talán februárban, íra nekem valamit a mondolat felől. Azon kicsinyt, mely Szentgyörgyinek munkája, öt vagy hat év előtt, ha jól jön eszembe, Debreczenben láttam volt, a többit nem s látni nem is óhajtom». (u. o. 109. l.) Kölcseynek e szavaiból a Mondolat keletkezésének idejére is következtethetünk. Szentgyörgyi 1808-ban vagy 1809-ben írhatta e munkát, legalább Kölcsey ekkor látta; sokkal régebben semmi esetre sem készülhetett, hisz a Búsongó Ámor 1806-ban jelent meg, s a Mondolat — mint látni fogjuk — főleg ennek hatása alatt keletkezett. Az igazsághoz híven adja elő a Mondolat keletkezését Kölcsey a *Felelet*-ben is (XI. l.): «Még 1809 körül készített egy tiszteletre sok tekintetben méltó Hazafi D. Szentgyörgyi József eggy kis munkát, mellyet ő Barczifalvinak szavával Mondolatnak nevezett, s abban Schulcz új Németségének formájára a rossz Neologokat elmésen kicsufolta. Ezen Mondolat kézírásban sokaknál megfordult s elérkezett Weszprémbe is. Az Antiquitás ott lévő pártosi híját látták az Irásnak, mivel sok újítók még nem voltak benne

kicsúfolva, öszve állottak, Beytragokat adtak s S. B? G. [Somogyi Gedeont] feltüzelték, hogy Talentumainak vegye hasznát, csináljon ezen Beytragokból egészet s adja ki. A munka elkészült s az Iró társával eggyütt árkus papirost horda széllel Weszprémben [a Hiresztelést, melyet a Mondolat 47—50. lapjain is lenyomatott] s pénzt gyüjtött annak kiadására, de hogy a Publikum annál váratlanabbul legyen meglepve, nem mondá el, mit fog kiadni. És így meg is jelent a munka 1813 Weszprémben, mert a czimlapon megnevezett Dicshalom jól talált döfés-e vagy burschi elmésség, ezeknek Irója ugyan meg nem határozhatja, de meri mégis állítani, hogy a kettőnek eggyike».

Békesi Emil, idézett értekezésében, azt hiszi, hogy Benedek, Diószegi és Fazekas segítségével készült a Mondolat. Erre azonban semmi bizonyítékunk sincs; Szentgyörgyi a munkát magáénak vallja és sohasem szól segítőkről vagy dolgozótársakról. Egyenesen Fazekastól származónak tekinti Békesi a 34. lapon kezdődő *u)* betűs jegyzetet, mely a hadi nyelv újításait gúnyolja.* Ez annál kevésbé lehet Fazekas munkája, mert nincs is meg a debreczeni Mondolatban: ezt, a többi jegyzettel együtt Somogyi tette hozzá. Hogy milyen volt a Mondolat eredeti alakjában, s mit tett hozzá Somogyi, már a *Hiresztelés* idézett mondatából is gyaníthatjuk. Ott elmondja Somogyi, hogy a Mondolatot ő bővítette Ajánlat-Levéllel, Vezérszóval és jegyzetekkel; Szentgyörgyi munkája tehát csakis maga a *Mondolat* jegyzetek nélkül.

Ennek az eredeti Mondolatnak egy példánya meg-

* Tóth Rezső, Fazekasról szóló tanulmányában (Irodalomtörténeti Közlemények VII: 22. és 180.) szintén elfogadja ezt a tévedést s tárgyalja, hogy mi része volt Fazekasnak a Mondolat írásában.

van a Nemzeti Muzeum kézirattárában.* Címe: *Mondolat a' Magyar Nyelv ki-miveléséről és azt tárgyazó külömbféle Segédekről.* A 8 lapra terjedő szöveget 6 lapnyi szótár követi. Legvégén ez áll: *Dono RR. D. Mich.: Benedek Superintendentiae Trans Tybiscanae Debreczinensis Eppi. Debrecini, d. 18. Jul. 1810. M. G. Kováchich manu propria.* (Könyvtári jegye: 18. Quart. Hung.) A szöveg teljesen egy a nyomtatvány 19—46. lapjain közölt szöveggel; a mi csekély eltérés köztük van, pontosan bemutatjuk e kiadás jegyzeteiben. A kézirat szótára sokkal rövidebb, mint a nyomtatványé. E kiadásban csillaggal jelöljük azokat a szavakat, melyek a kéziratban is megvannak, így azután könnyen megfigyelhetjük, mi volt Szentgyörgyi munkája s mit tett hozzá Somogyi Gedeon.

Szentgyörgyi Mondolata nem Kazinczy ellen készült, nincs benne semmi, a mi Kazinczy fellépését, működését támadja vagy gúnyolja. Szentgyörgyi csak az ízléstelen újítókat bántja; főforrásai Barczafalvi munkái s az 1806-ban megjelent *Búsongó Ámor.*** Barczafalvi szava a czím is, s hirhedt szógyártmányai közül ott találjuk többek közt a következőket: *aprósdi, czikk, hadrontz, hemzserde, hoszszáta, lábtyű, lakálodalom, lovantz, mindenményedelem, művödelem, nyutszamság, pamlag, rentze, rontsárd, szabda, tábornok, tanoda, tanodalom, tanulmány, tellyedelem, tetszitze, tömör* (a. m. ezred), *tsoporda, türmész, ügyész, játtábor, vadontz, vagtsó, vigallicza.* A Búsongó Ámort ren-

* Takács Sándor említi (Kath. Szemle, 1890. évf. 703. l.), hogy a Mondolatnak két eredeti példánya van a Muzeum kézirattárában, s az egyik Horváth Ádám útján került oda. Ennek a második példánynak nem tudtam nyomára jutni a kézirattár katalógusában.

** A búsongó Ámor. Egy hajnali édes andalmány' teremtménnye. A' szép-nem kedvéért. Pesten, 1806.

desen Kazinczy és a nyelvújítás ellen intézett gúnyiratnak szokták tekinteni, így említi még a Beöthy-féle Képes Irodalomtörténet is; pedig szerzője Vandza Mihály, egyike volt a legszenvedélyesebb s legízléstelenebb újítóknak.* A Búsongó Amor Ossiant utánzó, édeskés, affektált hangú elmélkedések és leírások gyüjteménye; nem tetszett sem Kazinczynak, sem az ósdiaknak. Kazinczyt bizonyosan az irodalmi ízlés és a költői tehetség hiánya bántotta, az orthologusokat pedig az erőltetett szavak és értelmetlen mondatok halmozása. Ez az oka, hogy a Búsongó Ámort kigúnyolja a Mondolat is, meg a Felelet. Szavai közül szintén sokat felvett Szentgyörgyi a szövegbe és a szótárba: pl. *fárad* (e. h. fáradság), *humorodott, humorvány, leagyolni, lotsmoj, löllyedék, pijhe, szomoróza, tsiklándlágyság, forgáts szepre, tzombolni, vimály* stb. Igen sok helyt egész mondatokat, sorokat vesz át; pl. a 21. l. «tsiklándlágyságot nyaló, vadontz lotsmoj tajtékot mammoló tiszta follyam' löllyedékjéhez hasonlíttson!» vö. BÁ. 48. és 49. l.; 25. l. «a korán eggy édes Hajnal pólyáit bontván ...» stb. vö. 96. l.: a 26. l. jegyzete a BÁ. 81. lapjáról való. Vandza is próbálta Folnesics példájára** a nőnemet megjelölni a magyar szókon; ezt gúnyolja a Mondolat pl. a *bájné* szóval.

* V. ö. Takács Sándor értekezését. (Részletek a nyelvújítási harcz történetéből, Kath. Szemle, 1890. évf. 530. l.)

** Folnesics Lajos «Alvina» cz. regényében (Pest, 1807.) próbálta meg a nemek megjelölését a magyarban, a mit gúnyosan *nősténytés*nek neveztek el. A német *sie* t *önné*-vel akarta fordítani. Midőn a Tudom. Gyüjtemény (1817. XII. f. 30. l. jegyzet) ezért megtámadta, külön értekezésben fejtette ki elveit: *A' Nemnek béhozatásáról a' Magyar Nyelvbe* (u. o. 1818. IV. f. 132.). Szentgyörgyi valószinüleg ismerte Folnesics regényét is; Somogyit pedig Ruszek apát figyelmeztette e könyvre, midőn a Mondolat kibővítéséhez fogott.

Szentgyörgyi Mondolata tehát csak az ízléstelen újítókat s a tehetségtelen írókat gúnyolja, a kiket maga Kazinczy is lenéz és gúnyol. Nem csodálhatjuk tehát, hogy Kazinczy nem is haragudott érte, sőt fél, nehogy Szentgyörgyi őt nehezteléssel gyanusítsa. «Hallgatásom nem hozott-e abba a gyanuba, hogy neheztelek?» — írja 1814 április 15-én. — «Ne rettegd azt, édes barátom; ismerlek én téged, ismerem egész becsedet, s megvallom, hogy annyi sok nyelvrontó megérdemli a korbácsot. Azt is tudom, hogy az ember jó kedvében és, a mint írod, merő Juchsból csinálhat ilyet. S eggy vagy-e Te azért S . . . G . . . nal, azért hogy ez a marha ember a te írásodat is a magáé mellé nyomtattatá? Nem, barátom, úgy szeretlek mint mindég.»

Ez a Mondolat került véletlenül Somogyi Gedeon kezébe. A *Vezérszó*ban elmondja (11—14. l.), hogy egy barátját látogatta meg, s ott került elébe a Mondolat, melyet elvitt magával. Mindenkinek tetszett, a kinek mutatta, s többek unszolására elhatározta, hogy «szükséges bővítményekkel» kiadja. Megírta hozzá a jegyzeteket, az ajánlást és a Vezérszót, a szótárt pedig jelentékenyen kibővítette, úgy hogy körülbelül 1000 szót foglal magában. Végül egy kis függeléket csatolt hozzá, melyben a helyesírási hibákat gúnyolja. Mikor a kézirat készen volt, kinyomatta a *Hiresztelést* s Veszprémben és környékén előfizetőket gyüjtött. A könyv 1813-ban jelent meg Veszprémben; a czímlapon azonban Dicshalom áll, a mi gúnyos czélzás Széphalomra.

Somogyi kezében a Mondolat egészen átalakult. Szentgyörgyi szövegét a hozzá került kéziratból szószerint közli, de a hol jónak látja, jegyzetekkel bővíti. Ezekben még több újonnan gyártott szót gyüjt össze, főleg Barczafalvi szavai közül; még jobban kiaknázza a Búsongó Ámort (v. ö. 26. l. *h* jegyzet), s egyúttal megkezdi gúnyos

támadásait Kazinczy és Berzsenyi ellen (43—44. l. *j* betűs jegyzet). A tőle és társaitól származó részekben is első sorban az ízléstelen újítókat gúnyolja, de nemcsak az új szók csinálóit, hanem kárhoztatja a szokatlan régi és tájszók s a különösebb idegen szók használatát is. A szótárban ott találjuk pl. ezeket is: *ádáz, ag fa, ag tölgy, báj, dédős, év, ficzkó, golyó, hős, igézet, íz, ív, koboz, komorna, kompona* (mérő serpenyő), *kör, lidércz, maszk, násfa, nő, onkel, őszinte, pete, pijhe, porosz, rakoncza, zamatos* stb. Megrója az idegenszerű szólásokat is, melyeket Kazinczy próbált a magyarba átültetni.* Gúnyolja Folnesics törekvését, ki meg akarta honosítani a nemeket a magyarban. «A' Beszélleti-Nemzettségből (Genus Gramm.) még most a' Hímiséget, Dologiságot elhagyván — írja a Vezérszóban, — tsupán Nyősténitéssel — azzal is gyéren éltem». Ez okból használja az *Őné, Bájné, Szépné, Szűzné, Vértestné* stb. szavakat.

A kigúnyolandó írók közé sorozta Somogyi Kazinczyt és Berzsenyit is, s velük is csak úgy bánt el, mint Vandzával vagy Folnesicscsal. Kazinczy munkáiból, főleg Dayka életrajzából és a *Tövisek és Virágokból,* kiszakít egyes részeket, mint pl. a 6. és 7. lapon: «a szavas idióta» ... «a szörnyet odalökém, hogy a vén kántorral, könyvpenészű tántzossal, Lukaival, s az avatlanok egész gyarmatjával Lucifernél örökre szurkot faljon». — — — «nyomorult embercse én, mint a Mennydurrogtatónak ditső Fajzatja» — — «vájt fülüek», stb. Berzsenyi költemé-

* Pl. «Utolsó eggyütt-létünk olta *két gyermekeit elvesztette*» (e h. gyermekei elhaltak, v. ö. a szótárban); — — «mellynek eggyik Füzetében *magát a Mondolat is találá*» (12. l.). Néhány ilyen idegenszerű szólást már Szentgyörgyi is felvett a Mondolatba: «hogy én ezzel valakinek szeme' eleibe *két gőzt akarnék csinálni*» (20. l.), — De — mit én tsak magokról a' Régiekről?» (25. l.)

nyeiből is több helyt szakít ki és ferdít el egyes sorokat vagy mondatokat. Pl. «mellyet semmi Idők' zavarja, s forgó viszontság le nem tapod» — — «a villámvezető Sassal aetheri szárnyakon merengő melancholia» — — (5. l.) «a zamatos gerezdek Thyrsusai közt» — — «nem félek az idő mohától» — — (8. l.) stb. Őt gúnyolja az utolsó jegyzet is. (50. l.)

Legvilágosabban mutatja a czímkép és az ajánlás, hogy Somogyi *Mondolatának* éle első sorban Kazinczy ellen irányult. Az ajánlás *Zafyr Czenczinek* szól, a mi anagramma Kazinczy Ferencz nevéből; a *Tövisek és Virágokból* való jelige is: «Szent Adrastea, mérj bosszút ez otromba beszédért!» A czímképen egy lantos ül szamárháton, oldalán a lant, mögötte a gitár, s trombitálva halad a Parnasszus felé; koszorús fején egy kis lepke. A szamár oldalán levő háromszög a szabadkőművesek jelvénye. Parnasszus tetején a Pegazus áll két lábon; oldalt pedig egy szatír ugrál. A kép alatt Vályi Nagy Ferencz néhány sora. E czímképért haragudtak Kazinczy barátai legjobban, mert őt látták a szamáron ülő lantosban. Kazinczy maga is ezt írja egyik levelében: «engem Somogyi Gedeon ültete szamárra; a musikalis háromszeggel egy bizonyos valamire, a lantal és gitárral pedig görög és olasz formájú verseimre alludál». Somogyi 1819-ben írt válaszában tagadja ugyan, hogy a kép Kazinczyt ábrázolja,* de a gitár, mint a szonettírás jelképe s a szabadkőműves jelvény használata határozottan erre mutat.

* «Nékem leg alább sem gondolatom, sem czélom soha nem vólt; de a' Mondolat' tendentiájából sem lehet azt kihozni: hogy az a' kép különösen eggy bizonyos Személyt vagy Literátort jelentene; — a' ki érzi, hogy reá nem illik, ne piruljon, 's ne vegye azt magára». Somogyi, Értekezés a Magyar Verselés módjáról. IX. l.

És mégis, ha figyelemmel olvassuk az egész Mondolatot, a czímképen kívül semmi sincs, a mi akár Kazinczyra, akár híveire igazán sértő lett volna. Az újítók szavait és kifejezéseit elég ügyesen állítja össze a könyv, hogy olvasóit, kik közül sokan úgyis megbotránkoztak már az újítók merészségén, a maga pártjára vonja s meggyőzze az újítás veszedelmeiről. Kazinczy is elismeri a Mondolatról, hogy «valamint mindennek a világon van valamely haszna, úgy van ennek is: — a Folnesicsek, Vandzák, Pethe Ferenczek megszeppennek s nem fogják űzni bolondságaikat». (Levele Szentgyörgyihez, 1814 febr. 27.) Viszont Somogyi sem volt ellensége minden újításnak s ha a küzdelem heve a Mondolat kiadásakor kissé el is ragadta, a nyelv műveléséről és pallérozásáról általában elég józan elveket vallott.*

* A nyelv újítására és bővítésére vonatkozó elveit «Értekezés a' Magyar Verselés' módjáról és Fordittásokról» (Veszprém, 1819) cz. munkájának bevezető értekezésében így adja elő: «Azt azonban minden erőmmel igyekeztem eltávoztatni: hogy fordittásomat a' Szavak' módi öszve-szerkesztésével Német, vagy éppen Franczia; vagy vakmerő elszórásával (a' mit a' Magyar Nyelv' természete meg nem enged) Deák hangzásuvá, kétséges vagy éppen zavart értelmüvé ne tegyem; és hogy átaljában azon, a' legtöbb fordittásokkal közös — idegen szagot érezni ne lehessen. Nem kevertem abba esmeretlen vagy olly orozva költött szókat is, mellyeknek még polgári lételek meg nem állapittatott; sem a' már régen hazafiuságot nyert szavainknak igaz értelmét szokatlan jelentésekre csigázni; vagy azokat most elől, majd végről éktelenül kitoldani; sem utoljára azoknak ép tagjait idegen végzetekre ficzamitni vagy kiméletlenül eltagolni, 's megcsonkitni (a' mikre pedig a' mértékes Versek' készittése felette nagy kisértet!) éppen nem merészlettem.

Nem vagyok ugyan az elkerülhetetlen Ujjittástól is idegen; csak hogy az, a' *Horatius*tól ajánlott mérsékléssel történnyen; de ha a' gondolatot esmeretes szókkal is kifejezhetem; csak azért bur-

Csakhogy a harcz hevében a küzdő felek nem szokták egymás munkáit nyugodt figyelemmel olvasni. Kazinczy és hívei csak a gúnyos támadást látták, bántotta őket, hogy Somogyi nevetség tárgyává teszi Berzsenyi költeményeit s a Tövisek és Virágok epigrammáit, megbotránkoztak a czímkép durvaságán, de legjobban bántotta Kazinczyt, hogy egy sorba került Vandzával, Petével, Folnesicscsal, kiket lenézett s kiknek ízléstelenségét ő maga is gyakran ostorozta. Ez bántotta legjobban Kazinczy hiúságát, s leveleiben szidalmakkal s a legdurvább szavakkal illeti Somogyit. A mint megkapja a Mondolatot, majdnem minden barátjának ír róla. «Harmadnapja, hogy egy szép lelkű ember recepisse mellett küldé meg nekem a te vármegyédből a Mondolatot — írja Berzsenyinek 1814 jan. 10-én — s megírta, hogy azt Somogyi Gedeon Veszprém vármegyei esküdt csinálta. Meg nem indultam

kóztatni ujjabbakba, hogy az Olvasó hosszas gyötrődés nélkül értelmekhez ne juthasson — soha nem törekedtem. Nem szégyennek, sőt nyereségemnek tartván: ha irásomat *(Stylus)* a' közrendű Magyar, a' mennyiben t. i. elméjével felfoghattya, világosan megértheti; csak hogy a' mellett a' pallérozottabb rész is, megelégedéssel olvashassa». (60—61. l.) «A' mi engem' illet, ámbár azon Hazabeli Ujjitóknak, vagy ugy-mondott *Neologusok*nak, kik egynehány esztendőktől fogva, Anyai Nyelvünknek a' mint magok állittyák) szükséges bővittésén, 's csinosittásán vetekedve dolgoznak: eléggé tapasztalt szorgalmokat, 's vas álhatatosságokat, eggy részről nem csak felette becsülöm; hanem a' jó, 's valóban dicséretes czélnak méltán örvendek is: más részről mindazáltal el nem titkolhatom, hogy a' heves erőlködések' küszködő zajjai közt dicső Nyelvünknek bukdósó hánykódását gyakorta rettegéssel szemlélem! — Azonban valamint épségben leendő fenn-maradását, minden igaz Magyar Hazafiakkal eggyütt, én is szivemből óhajtom: ugy mostani bizonytalan sorsának jobbrafordulását nyughatatlanul várván, méltó aggódásimat leginkább a' kecsegtető jövendők' édes reményével enyhitgetem». (64. l.)

a gyerkőcze marhaságán. A ki a szabadságot becsüli, tűrje el a féktelenséget, a meddig lehet. Engem Somogyi Gedeon sem jobbá s nagyobbá, sem rosszabbá s kisebbé nem tehet, mint vagyok». (Levelezése Berzsenyivel, 172. l.) Néhány hét mulva Szentgyörgyinek is ír: «Mentsen Isten attól, hogy én S .... G .... nal perbe szálljak! s felette alacsonynak tartanám magamat, ha ennek a gyerkőczének vadságát nyugalommal tűrni nem tudnám; sőt azt hiszem, hogy az nékem, a ki ostoba nevetésnél egyéb fegyverrel éltem, a Báróczy és Dayka életek megírásokban, gyalázatomra nem lehet. Azért, hogy szerencsétlen újítások is esnek a nyelven, nem következik hogy minden újítás szerencsétlen s minden újítás tilalmas». (1814 febr. 27.) Csaknem ugyanazon szavakkal értesíti Kis Jánost (jan. 23.) és Sipos Pált (jan. 31.) a Mondolat megjelenéséről: «A marhaság fáj, — írja Kis Jánoshoz intézett levelében — mint Sokratesnek midőn pofon ütötték, vagy midőn Aristophanes nevetségessé s gyűlöletessé akarta tenni. De nyugodalmamat teljességgel meg nem zavarta. Huic uni multos Marios inesse — ezt kiáltom én is. Inmissus percussor est. Eggy szamarat festeni s Péternek Pálnak nevét a szamáron ülő felibe írni, — ész és elérhető czél nélkül irásaimból egy Centot szővni, — s az én szavaimat Barczafalvi Szabó Dávidéval és Pethe Ferenczével (ki *képzelmész*nek nevezte a poetát) eggyüvé keverni s igy aztán rajtok nevetni, arra sok ész nem kell, arra valami egyéb kell, mint ész». (Levelezése Kis Jánossal, II. 99, l.) Láczai Szabó Józsefhez, a ki Sárospatakon a Mondolat legbuzgóbb terjesztője volt, 1814 ápr. 20-án igy ír: «Egy szót a Somogyi Gedeon paszquilljára. Azt Patak az úr által ismeri. Nem neheztelek azért, hogy azt az úr másokkal láttatta; én is láttattam a nekem küldött exemplart mindennel a kit az interessalhatta. Debreczembe hirét

sem hallották; én mutattam mint újságot. Mint némely magát becsülni merő dietai követ nézi nyugalomban és megvetéssel azokat a nyavalyás firkálásokat,, melyekkel holmi vásott gyerkőcze az ő személyét támadja meg, úgy néztem én azt az oktalan és tudatlan emberkét abban a Mondolatban, s ha marhasága emberiségemet érdekleni kezdette, azt mondtam magamnak, hogy ez azt bántja, a ki a Dayka és Báróczy életekben álló excursiókat írta s nyugalmam azonnal visszatért. Sárospataknak három tudósa azt a gyalázatos és esztelen művet tripudiummal vette. Ezek nevettek. Én ezen nevetésen sem tudok nevetni, s a Somogyi Gedeon Mondolatja meg nem pirít, nyugalmamat meg nem zavarja. Jól esett, hogy azt írta a gyalázatos ember; akaratja ellen használt az én felemnek». (Sárospataki Füzetek, 1859. évf. 995. l.) Sárközy Istvánhoz még erősebb hangon ír: «Bizonyosan a Mondolat és annak nyavalyás koholója s komplexe felől hallád azokat. Barátom, azt mondom rá a mit Huss János a máglyán: O sancta simplicitas! csakhogy a Himfy tette és Somogyié nem simplicitas, hanem gonoszság és nem szent, hanem alacsony. Gazság az ő tettük, de azt ők szégyeljék». — — «Én a Tövisekben és Virágokban és némely recensiókban bántok mást. És úgy szenvedjem, hogy engem is bánt más; mert én privilegiátus embernek magamat sem nem tartom, sem tartani nem akarom. De azt veszem s vehetem balul valakinek, ha engemet sicarius módra bánt, a mit én nem cselekedtem; mert érzem, hogy az nemcsak gazság, hanem rút és bátortalanságot mutató gazság is; azt veszem s vehetem balul, ha engem egy fattyú szamárra ültet! . . . ha engem Vaandzával és Folnesicscsel és az emberséges ember s hasznos ember Pethével, — de a ki a filologiához semmit, de épen semmit sem tud, mégis magát belé avatja — egy rendre állít, azt veszem Somo-

gyinak rosszul, hogy ez a nyavalyás gyermek meg sem érti a mit olvas s mégis mást kaczag».*

A könyv megjelenése után Kazinczy és hívei izgatottan kutatják, keresik, hogy kik voltak részesek a Mondolat kiadásában, hogy ki az a Somogyi, milyen ember, s kik voltak társai.

Kazinczy 1814 febr. 6-án kérdi Berzsenyitől: «Hihetem-e hogy azt Somogyi Gedeon Veszprém vármegyei esküdt írta? Kérlek, tudasd ezt velem és mind azt a mit a Mondolat felől s írója felől tudsz». Szemere, Berzsenyi és Sárközy tudakozódnak, tapogatóznak, hogy megtudjanak minél többet a könyv keletkezése és írói felől, s a hallottakról értesítik Kazinczyt. Szemere áprilisban Pesten jár, a hol találkozik Ruszek apáttal, s tőle meg Virág Benedektől próbálja megtudni, «hogy a Mondolatot kik iratták s nyomtatták vagy nyomtathatták. De hijában ismétlettem azt: kik? Virág himezett-hámozott s más tárgyra vitte a beszédet. Láttam pedig, hogy V. többet tud a dologban, mint én, mint mi. Ő is egy bolond pasquillusnak nézi». (Szemere Pál munkái, III. k. 114. l.) Találkozott Márton Józseffel is, a ki bátyját Istvánt mentegette, hogy semmi befolyása sem volt a Mondolatra. Beszélgetett «kapitány Kúnnal, a Veszprém vármegyei volt Vice-ispán fijával» Somogyiról, s tőle tudta meg, hogy «S. togatus deák volt, azután Kúnnál patvarista, most esküdt. Tanult, olvasott ifjú, korhely, hektikus. Legelső czélja az volt, hogy Kazinczyt bántsa». (U. o. 115—116.) Kazinczy jun. 2-án közli a Szemerétől kapott híreket Berzsenyivel s kibővíti más úton nyert tudósításaival: «Más úton ezen tudósításom van Somogyi és Mondolatja felől. Somogyi Gedeon fija volt tót-vázsonyi és köves-kálli

* Idézi Takács S. Katholikus Szemle, 1890. 713—715.

predikátornak s az ő testvérét elvevé a mostani tót-vázsonyi predikátor Fábián József. Maga Somogyi nőtlen, 32 esztendős, Tót-Vázsonyban lakik; pápai dókás diák korában imposturái miatt ki akarták csapni, de megkegyelmezének neki professor Láczainak mentségéért, a ki egy tréfával tartotta meg. «Egy túróért az ebet nem ütik agyon». Innen ment Pákozdiba rektornak. A nép nem tűrheté gorombaságát s zabolátlan életét s kiadtak rajta. Patvarista leve Kúnnál. A Mondolat másokkal együtt készült, hihető Fábián József sógorával. Egy Tót-Vázsonyban lakos assessor, Oroszi Pál, a repudiált Horváth Ádámnénak talán testvére, körüljárá Veszprémben a státusokat, úgy szedtek pénzt valamely magyar munka kiadása eránt. Igy jelene meg a Mondolat. Sokan adtak reá pénzt, a nélkül, hogy tudták volna, mi lesz az a mi igértetik». (Kazinczy levelezése Berzsenyivel, 178. l.) Meg tudott Kazinczy minden részletet: kik segítették Somogyit a munkában, kik terjesztették a könyvet. Mindezt fájdalmas, keserű hangon közli Dessewffy József gróffal (1815 decz. 14-én): «Esküdt Somogyi Gedeon Tót-Vázsonyban azt gondolta, hogy én le leszek ütve, ha engem szamárra festet, ha Folnesicscsel összekever, s ezen szép szándékban túl a Dunának némely fiai kezet fogtak a pajzán és szörnyű tudatlan emberrel. Philos. prof. Ruszek javallá a szándékot, toldította, az exemplárokat maga terjesztette, a gróf Festetics asztalánál maga kiosztotta, minden vendég két exemplár munkát kapott, egyiket a prof. Ruszek philos. munkáját és egyet a Mondolatot, s így azt a gyanút támasztotta, hogy a Mondolatba dolgozott is. Annyi bizonyos, hogy kéziratban olvasta. — Én vettem postán a könyvet egy idegentől, kinek nevét se hallám soha, s képzeled, ha nem tettem-e fel, hogy a ki nekem ezzel hízelkedve kedveskedik, csak *kém* talál lenni. Megköszöntem, s azt vála-

szoltam, hogy felelni reá nem fogok. Csakhamar pápai ref. prof. Tóth Ferencz ír, hogy hallja prof. Ruszektől, hogy én őket tartom e munka íróinak. Feleltem neki, hogy nem; egyszersmind írtam a philosophiai munkát írt Ruszeknek, írtam philosophiát tanító és Kant tanítványának tartani akaró Márton Istvánnak,* hogy kérem, mindketten keljenek a criticismus védelmére, nem írva, hanem a dolgot a puristáknak magyarázva. Egyik sem felele, mert Ruszek mondolatista volt, Márton pedig a Somogyi Gedeon sógorának, Fábián Józsefnek nagy barátja. Tudod, hogy a tudós enberek, ha egyszersmind pedantok, mely nehezen vesznek minden megérintést; nem lehetetlen tehát, hogy Márton, kit Szatmár szült, a Vitkovicshoz írt epistola miatt is haragszik». (Dessewffy levelezése, II. k. 56. l.) Ruszektől azt is megtudta, hogy Festetics György az említett ebéden úgy mutatta be vendégeinek, «hogy ez nemcsak a philosophiában tett nagy szolgálatot a nemzetnek, hanem a Mondolat körül tett szolgálatjával a nyelvnek is. S Ruszek a complimentnek ellene nem monda». (Levelezése Kiss Jánossal, II. k. 210. l.)

Kazinczy később is gyakran emlegeti Somogyi nevét haraggal és gyűlölettel, de hónapok multával mégis valamivel nyugodtabban nézi a történteket. «Igen szép leveled — írja Berzsenyinek 1814 julius 11-én — azt mutatja, hogy nem értetted, mire czélzottak azok a szavaim, melyekért te engem barátságosan feddesz. *Én ellenem* az emberek nem vétettek, legalább nem vétettek úgy, hogy azért az emberiség ellen elkeseredhessem; nem tartom magamat

* «Két Philosophusunk is részt vett benne — írja csodálkozva Szentgyörgyinek (i. m. 289. l.). — Én ezt meg nem foghatom. Idealista mind a kettő és a nyelv dolgában mégis dühödt követője az Empiricusoknak».

a világ középpontjának. Nagyobbra céloztam, mint magam. Való, hogy azért gonoszok az emberek, mert bolondok: de az is való, hogy sokszor azért bolondok, mert gonoszok; lásd el őket s azt fogod vallani, a mit én. — Mindenek felett arra kérlek, hogy azt ne hidd, mintha én az én megcsúfoltatásom venném oly szertelen érzékenységgel. Én oly kevély vagyok, hogy abban még fényemet lelem. Ki akadjon fel azon, hogy Somogyi Gedeon meg nem érti?» (I. m. 182. l.) A kilencz kötet megindulása alkalmával ismét a Mondolatra gondol: «Még nem tudom, — írja Szentgyörgyinek 1814 okt. 23. — ezen írásomra mit mondanak a Somogyi Gedeonok — — Miattam írhatnak új meg új Mondolatokat és a mint hallom képzelhetetlen vastagságú Paspuilleket: * én hallgatni fogok, s azt mondom a mit Huss monda a máglyán s az Idvezítő a keresztfán; s azzal állok rajtok bosszút, hogy annyi gonddal és csínnal írok, mint a mennyit ez a kötet mutat azoknak a kiknek szabad ítélni». (Levelezés Szentgyörgyivel, 290. l.)

Az orthologusok körében igen nagy hatása volt a Mondolatnak. Pápán, Veszprémben és Keszthelyen buzgón terjesztették, Somogyi Pesten is árulta; Sárospatakon Láczay mutogatta s társaival együtt mulatott rajta. Szatmár megyében — mint Isaak alispán írja — nem volt kapósabb könyv a Mondolatnál. Olvasták Debreczenben és Erdélyben is, s még azok közül is többen helyeselték az újítás ellen intézett támadást, a kik megbotránkoztak a czímképen, s rossz néven vették Kazinczy kigúnyolását. A könyvet rövid idő alatt elkapkodták s az orthologusok örültek a diadalnak.

* Bizonyosan Láczainak e kötet függelékében közölt gúnyiratára czéloz.

Kazinczy hívei is belátták, hogy a *Mondolat* árt az ő törekvéseiknek s a gúny megakadályozhatja működésük jótékony hatását. Hogy a nevetőket a maguk részére vonják, azonnal munkához látnak s szorgalmasan készülnek a feleletre.

*

E kiadás mindenben híven követi az eredetit. Az egyes lapok végét a szövegben || jelöli, a lapszámokat pedig az illető sor mellé tettük.

*

Végül összeállítom a «Mondolat» és a «Felelet» irodalmát:

1. A Mondolat és a Felelet recensiója. (Allgemeine Literatur-Zeitung. Halle und Leipzig. 1816. IV: 308—311.)

2 A' Mondolatnak, 's rá való Feleletnek Megitéltetése. (Tudományos Gyüjtemény, 1817. VI. k. 97—107. l.)

3. *Eötvös Lajos*, A Mondolatpör. (Vasárnapi Ujság. 1866. évf. 637. l.)

4. *Fábián Gábor*, Adatok Somogyi Gedeon életéről. (Figyelő, I. k. 15. l.)

5. *Békési Emil*, Ki írta a Mondolatot? (Figyelő, IV. 126. l.)

6. *Jancsó Benedek*, Kölcsey Ferencz élete és művei, IV. fejezet.

7. *Takács Sándor*, Részletek a nyelvújitási harcz történetéből. (Katholikus Szemle, 1890. évf. 336., 520., 681.)

8. *Takács Sándor*, A Mondolat és a Felelet hatása. (Katholikus Szemle, 1891. évf. 280., 464.)

9. *Takács Sándor*, Irodalmi harczok 1815 után. (Katholikus Szemle, 1892. évf. 79.)

10. *Váczy János*, A «Mondolat» keletkezéséről. (Irodalomtörténeti Közl. 1891. évf. 264. l.)

11. *Szathmáry József*, Kazinczy és a nyelvújítási harcz. (Rimaszombati protestans főgymn. Értesítője, 1893—94.)

12. *Demek Győző*, Adalék a «Mondolat-pör» keletkezésének történetéhez. (Irodalomtört. Közl. 1894. 68. l.)

13. *H. Kis Kálmán*, A Mondolat perhez. (Irodalomtörténeti Közlemények, 1896. 473. l.)

Balassa József.

A' bolts APOLLO' függve - hevert ezüst
Lantjára kezd eggy Istem bájolo
Erő patakkal folyni 's Pannon'
Énekesit heve lelkesiti
Örül Hazám - már láttya Te benned a'
Bóldog Jovendöt.

NAGY

MONDOLAT.

SOK BŐVITMÉNYEKKEL,

ÉS EGGY

KIEGÉSZÍTETT ÚJJ-SZÓTÁRRAL

EGGYÜTT.

Angyalbőrbe kötve, eggy Tünet-forint.

DICSHÁ'LOM.

1813

Szent Adrastéa, mérj boszszút ez otromba beszédért!

Töv. és Vir.

ZAFYR CZENCZINEK,

KEDVES COUSINÉMNEK,

MIVELTT LELKŰ ONKELEM'

JÓ LEÁNYÁNAK.

hálás buzgalommal

tulajdonolja

a' KIADÓ.

ÉDES ANGYALNÉM.

Mondolatomat, mellyet a' Közönyájjságok olly magosra ditsértek fel, 's a' miről köztünk is volt már a' beszélgetés' beszédje, a' minapság eligért szóm szerént imé Szépnéségednek felajánlom; külmiképségét olly idomra szabván, hogy dolgozáserszénykédbe is belé illjen. Kellemid, mellyeket kikészítésül kaptál, hiszelékennyé tesznek, hogy előtted koránt sem úgy nézek ki, mint ha feltétemnek személlytzim, vagy sajátkeresés lett volna rugástolla. Óh nem! nem vagyok olly pulyátska — nem akarok nyelvemmel tő'sér-||kedni. Önn'ékeid- (VI)
nek, ritka kecseidnek emléke ez; Cyane' szinét fellyűlhaladt szép szemeid' kegyeltjének — 's ha szabadna neveznem (de megengedj, ha ojkor-ojkor nem birok Fantáziám' fogja lenni) Madonnának szentelve. — Ha a' viszontvizitek' unalma közűl, vagy a' hangbetűzetbe belé fáradva, Zongorád' mellől kertilakódnak kies virúlmánnyára kimozgol: sok hihetőssel reményle.n, hogy ezen tudományossan kitisztított Anybeszéletnek olvasása elméd' búgondjait felejtésbejutásra fogja sürgetni.||

Láttasd aztat Vértestnémmel is, mihelyt talabor agfáid' (VII)
humorodott árnyaiban vele öszvekezelve, a' virágos ákhátzgyer-

kek' sorrendei' közt szokástok szerént fel 's alá bitzegtek. A legújjabb olvasottság' lajtorjáján áll Öné is veled együtt: vigyázd le, tetszeni fog előtte Könyvmunkámnak lapos gunyorja, 's pengő szójátéka; — fakadozó örömét nem rejthetvén, tsaknem kiömöl majd nevettében, ha hogy, miolta elférjesedett, szomorkásabbá nem lett. Hallom, hogy Titokirász a' Férje. Én a' jó

(VIII) *Urkát még||nem esmérem — szeretném, ha nem nősznék meg véle: a' mitől, tsak jól álljanak együtt, nem is félhetnek; főképp' ha a' békerontó scarapna nyelvektől menekedve, az engedékeny nyősténke mellett, a' kegyes Férj sem fog lenni féltékeny. — Szives köszöntiszteletjeket viszonlom, 's szepelkedem, hogy mivel annyit felkéregetnek: mentől előbb megkarolásokra szökhetvén, az örömkönnytseppek' egynéhányai' közt, őtet és Önét, sok tüzessel, atyfi-módra feltsókolhassam.*

(IX) *Neked is Szivecsem! neked is tüzelnek'|| már szemintetid' fáklyái; fakadoznak már ingerményeid' kellemteli bimbói, 's nem igen távollévőségben állasz a' szent zsámolytól, mellyen Talarisba öltözve, bájaiddal átkupidolt Férjednek viszontgyónását igenezed, 's mint kegyes Nő, az előpillantat' hajnalit szerelmed' idvezletéűl tulajdonolod: szeress akkor nyugtalanság, birj unadék nélkül. 'S ám! haszinte néked vétket tsinálna is*

valaki jobbod' megtagadásából: kora választással életfekvésedet ne szerentsézd, hanem tsak az Isten' gondnyomán ballagván, ollyanhoz || buzogj, a' kinek megölelései között, a' mindenkit sze- (X)
rető Emberatytól háziságszerentsét, 's üdvösre való kinézetet is reménylhetsz. — Vágyaid' legmagasb Ideálja, a' legnemesb Férjfiú diszesítse akkor érdemteli nevével az elférjesedett CZENCZIÉ mellett, czimlapját majd másod-izben kiadandó Mondolatomnak, — mellyet, ha tsalatás nem lesz előtörésem, 's ha a környülmények megengedik, még egyszer, sok Bővitményekkel, 's a' Nemzet' Geniuszának rajzával, dömötzkibe, vagy Tyruszi bársonyba göngyölődve, || óhajtok nyújtani Földemiim' kezébe. (XI)

Addig is múlasd magadat ezzel, a' mi ha szinte nem egészszen a' virágévhez van is szélve, legalább az a' vigaszom: hogy Te, mint néha megboldogúlt Onkelemnek, ama nagy Beszélettudósnak hasonérzelmű Leánya, töves reményeimre, 's kiszélesíttési Kinézetjeimre nézve, az észnek névjében, ezen Literáriás igyekezetemnek megfogsz engedni. És ha benne némelly hevenyében penderedett tűnkép bajzó gondjaidat elrepítvén, a feledség szelid kelyhéből itat: akkor a' nézeteknek leg-||lágyabbjával be- (XII)
szentelt eggy gyengés édes kézszoríttás, eggy áldott Madonnatekintet, és mosoly szájkabiborod' tsókpengése, lészen fáradom'

legédesb viszjutalma. — Oh CZENCZIM! ha betsül elégge Nagysád ezt téhelyezetlen elhinni felőlem, ki látta akkor magát úgy szeretve, mint én? — öszvebontom magam feledtemben, 's az igézet' legfőbb ponkján őrjöny ödöngő eszméletem. Adieu Szépném!!

a' KIADÓ.

A propos! Az egészségedre felvigyázz, ha sürget is evés- (XIII)
kivántsod, ne lakmározz, 's legsül rövid estasztallal élj. Szobásznéd az itt-feledte korszavatot, órrkendőt, lábtyüket, és tsertséidet viszi; a' hoszszú nagy fátyol is vele megyen. A' téhellyemet, nyirettyüt, és tollkésemet minél elebb küld haza. — Levigyázom: ha a' felhérszeméllynédeszka, és ruhaszekrényed kész lesz-e' Lutza-napzatra?

Lassan megyünk elő, de hatalmasan — akármit mond Beótzia! — — — Igy lesz Magyar Iskolánk, Keletre viszsza, nem Nyugotra!

Dajka' Él.

VEZÉRSZÓ.

GYAKRAN szenelőm mellett téptem bajuszomat, 's mintegy az álom' bódúlt kórjait látni kénszeríttetvén, szemeimet két izmos ökéllel dörgölém. Gyakran eggy agtölgy lábánál térdemre bukva le, olvasám a' szent Homérnak Könyveiben Lyturgiám' Szakát: 's majd legforróbb Képzeményim is megfagytak; majd Lelkem magasabb erőkkel dagadozván, bátorító felfejtődzetek kisztettek, 's — kedvem jött fellépni a' pállya futói közzé: ne hogy mulékony nevemet felejtésbejutás leplezze, 's tétlen renyheségemért még salápolva fogjon valaha a' gyalázat járomfája alá hajtani. Gyakran életfekvésemnek előtudásával kedvszeszszenésem ellensulyban állván, sőt || néha azt fellyülmérvén, nem ugyan a' passiók' (2)
lángolása, hanem a' fájdalom' mérge fel-felriadt Lelkemből vádló panaszokat lihegzett ki. a)

Fájtak, 's nevekedő hamarral nőttek azon való évődéseim, hogy mint a' bugondtalan gyereknek, ki tsak bogátsfőket nyakaz, 's tettének rugástolla tsak játék: a' diadalra előszekerző oroszlány hőseket, 's boszszút lihegő Istenfiakat; úgy nékem, ki most előszször lépek, újj Pap, Apoll' zsámolyára: azon Felkenteket, kiknek Fantáziája borúlt alakú képpel járdall a' szeleknek fuvallatiban — selyp tsevegésemmel sarkba követni, hatalmamat tulmullja. És valahányszor a' Zeüsz' pántzélozott Leánya, 's a' kellemteli Grátziák' Magyar Kedventzei, ama duzmadt mostoha || böltsességgel viódó magas Lelkű 's érzelmű (3)

a) Az én fantáziám eggy boldogtalan, eggy semmittudó Teremtő: rontsolt képem pedig a' veszett ötlemény' tiporvánnya, a' magába főtt méregjáték' példája volt.

Hazafi-szerzők, mint a' Nemzet' Őrlelkei, 's a' Dörgő' ázur Palotájának pödörszakállú Őrmesterei tüzes ömledéseknek ætheri szárnyait héllyáztatták; 's Gygász-erővel hartzra szegült karokkal átküzdvén a' Styx' öbleit, ion-koszorús fejeken balzsamomos kenet villogott, üstökeiken láng lebegett, 's tsókdosta homlokaikat: mind annyiszor rettenve nézett rájok szemem, 's felüllepve búszomorral, sáppulva sürgettem-oda magam' az irásasztalhoz, görtsileg reszkető kézzel nyúltam az irástollhoz, — Ellentékeimnek erőteljes észokokkal különölt Irományaiból a' hogykell-lennire figyelmetessé tétetvén. De a' majd minden sorrendeimben ejtett hibabakból tehertelen vala sejtenem: melly távollévőségben állok előképeim' beképzéserejének böltsesítő tanítirásaitól, — 's bizonyosra emelé bennem a' gyanittást fel, hogy erőség nélkűl való iráshártyáimból
(4) soha töves reménnyel felépüléskönyv-||vet nem várhatni. Ekkor a sérűlt fülmilével, a' berek' legaljasb árnyaiba rejtezvén, a' bértzből kiforradozó nyers patak b) módjára ömlöttel szemeim' könnyürömmel édes kelyhe, mint hajdan Caesáré, a' hős Pompeiusz' márvány-sarampója alatt, ifjontz Példánnya' kora Rénnyeinek dicstelen irigyletén!

Igy folyt özönöm sárossan, iszappal, 's nem ritkán büdössen is, az égnek, és partoknak visszatükrődzése nélkül: c) mig eggy láthatlan kéz, sok vágyaim után a' feledség' iavataljából
(5) fel nem idézett; mig a' Szörnyek||-ölője a' szent tegezből nékem is nyilat, ujj húrt, igát, 's teknőt is ujjat nem adott. De addig gyúrtam az Isteneknek zsámolyát, hogy végre diszlett e' mód — Küprisz engem is kegyelni kezdett, az érzemény' forrásit kobozomra tsalta, 's a' menny véghetlen ürében, a' villámvezető Sassal aëtheri szárnyakon merengő melancholia,

b) Ki tudja, ha más Hajlag alatt nem lehetnek-e' száraz-vagy inkább aszalt patakok is?

c) Én ennek a' világnak sirkísértő képe voltam, eggy tündérezésre átkoztatott bajlélek, az elrontsolt tapodmány' daralja, 's a' vesztőtseppek' elivott tikkadója. — De a' Teremtő eltölt esenkedő szavaimmal, és meyszivellette nagysokjaimat!

tsendes alkonyin sátoriba intett, vagy a' Tempe' vidámjain Szókrát' ölébe. A' nagy álláspont' köre nem tölt meg ugyan áldozat nélkül: de itt az érdempoltz, melly magas mint az egekbeötlő Kriváutető, vagy az égtartó Pyraenék; mellyet semmi Idők' zavarja, 's forgó viszontság le nem tapod.

A' túba jelt ád 's — hú Boldogságos Szüzné! mintha a' szarvas Angyalok' méregdühe kergetne, az előterjesztésnek Tartománnyán kívül fekszik, melly önnöntudvalévőségemben kivégzett merészlettel potyolt széllyel bús buzogányom azon órázatban mindent a' körhatáron, mint' a rivvants! A' vendég-|| (6)
ajakú félbolond Piszkántsi, a' ki arra szülődött: hogy minden okforrás nélkül pökvén a markát, a' nagyobb rakás közt létező szokásnak Pedánt-rajlódásból kész Vértanúja is lenni, elébém dagállyal járúlván; nyilam, melly eggyre sért barátot és patvarkodót, ölt akkor — mig végre (de, ki győzné az öklelő Hajdú' vivását lefesteni?) kivánságomnak legfőbb tetőjét értem; a Chimaerát győztes talpam' alá szegtem, a' szavas Idióta potrohos hasát hatalmas jobbom gyászpadra nyújtván. Tüzem lohadt: — én ástam néki a' véglakást meg; 's a' szörnyet odalökém, hogy a' vén Kántorral, könyvpenészű Tántzossal, Lukaival, 's az avatlanok' egész gyarmatjával Lucifernél örökre szurkot faljon. Ellemben a' Purismuszt, melly a durva mellyet, és a' meredt fület ne fussa, minden Para — Neo — Paleo — Mikro — Pikró — Makró — Makarológó szokkal, Zugdi 's Fürmender Uraimékkal eggyütt helyekbe felidéztem, 's ma-||gam is mellyemnek szent érzési (7)
között — eggy újj Isten levék..!..

Halljátok Népünk' Atyái! a' Gordiai gőts kigyüremlett, Honnunkra szembeesőleg visszatért az Ég' kegye; vid kilátással gedélli Szittya Nyelvünket, melly az ádáz fegyelem' násfája alatt, Dédőseinkről ránk maradott miveletlenségének szűk verőtzéi közt, vétlen, szinte ezen Évszakig a' molette kétkedés' latorkertjében sinkedett. — Idv a' nemismért, egyedül sejditgetett főbb Valóságoknak! kik megengedék: hogy nyomorúlt emberese én, mint a' Mennydurrogtatónak ditső Fajzatja — úgy hullhatnék Véreim 'hálás keblébe, 's hogy segédjére kel-

vén kókkadó Nyelvünknek, a' balvéleményü Beszélettudósokat beszádlanám, kiknek rakontzátlan uralkodások' alatt a' Böltselkedmény örök vaklásra kárhozódott.

Ti nagy Istenek! kik Felségteket az Áldozatnak húlladékival, 's az Imádság' huhongásival tengetitek: öltözetetek' leg-
(8) alsó prém-||jét buzgalommal tsókolom én! Táran áll keblem — buliklya örömteli hálját — 's e szent tsészevíz áldozik!! —

Én pedig eggy újj Phoebósz, a' Pinduszi nyerítő ménre felrepítve, halkva léptselek az Áoni Szűzecsnék' vigságkörkéi felé; hol mérész szökéssel szemlélem égre kelni a' Pantheon' márvánnyait — méltó lakát a' minden Isteneknek. Hol, mint rokon kötél az égiekkel, az örök' kikelet' virány bársonyán, a' komló ernyőben, 's a' Hársalléen, vagy a' zamatos gerezdek' Thyrsusai közt boldog tsendel nyugom a' béke' karjain; hol Glüczi! velem karöltve nézed az est' pirholagos súgárát, melly égi biborral festengeti az aranyos felhőket. Hol, mig homlokomon aranyüstök omladoz, a' Páphósz' kiesében toborzon vigadó Szépnéktől orozva nyert tsókok' közt, nem félek az idő' mohától, sem a' góthfalvak' kormaitól; hol, mint vizlakos örök gyönyörben uszván: a' Tündér- és Tünet-
(9) világban vé-||get nem esmerő kor lesz a' felem; égi örömimet a' kaján had' mogorva homloka nem fojtja, 's koszorúzott fejemet az érdem' pálya ága fogja beárnyéklani.

Ne hogy pedig bizatlanságból a' zsinár kirié ezt tsak álomhüvelyezésnek állassa, vagy a' lotsogáskürt szinetlen szerénységemet gántsolja:

Imé!

Egy, akár tőkeleg, akár tárgyalag nézlelve, olly tanakmányos, és miveletes okalapon feneklett; 's a' Nyelv' szinténségének olly körülnyesett esméretével irt Honni Darabot teszek le itten: mellyből, bár azt az Aesthesis' komponájára vessük — akármelly gépelyezetű Lőny, 's makatsúlt izletű Zseni is, minden lükkögés, vagy eldurczúlt barna vad szemöldének pislongása nélkül megvallhatja: hogy annak nem lélektelen Irójára a' kilentz Szűzek keggyel hunyorgattak. Ki, a' mi nagyon tün
(10) szembe, a' Nyelvnek Mamsell la || Regléjét lévvé vérré változtat-

ván, nem affectálgat idegen Rollt; hanem, mintha Pünkösti malasztban vett volna részt, a' Nyelvémességnek hátahupás, 's szulákos romjait megjárta, 's eggy neki tulajdon Atticismuszszal a' Nyelvmivelés' segédeit kitsordúltig felfejtette. Melly által, valamint magának örök emléket állít: úgy néki Apoll (nem kétlem) kedvelvén tiszta tettét, bérül öreg zöld kort nyújt, 's szép zengzetű Lantot! Nem is lehet azt ipalni, hogy rökkent szózatinak Svádája, meleg ömledezése — szélesen tsapongó árja, naszád, és foltatlan előadása által, még a' vájt fülüeket is mohón teheti felévé. — Néhai SZAKLÁNYI ZSIGMOND más Vallásbéli Hirdész is, ezen talpszerben bábálkodó kezeivel a' jeget megtörte ugyan — ez előtt darab évvel illyen fajbeli közlésűl, és hasonmoztonyból irt, 's a' Hirmondó által elhiresztelt, mintegy másfél ívnyi Furtsa — vagy inkább elmétlenűl elmeskedő — Levelében: de a' mit szem-||ügyelni soha (11) nem szerentséltettem; 's tsapongok, ha lesz-e' mostanában kamattya utánna tett vi'slatásomnak, 's ha nem hijjába fogtam-e' azt fütyészni, — vélt forratit ezen előzményhez folyadékúl szőtt szükséges Jegyzékeimnek.

Kitérünk: mert nagy szükség van reá, hogy mondattassék... Én, a' ki szenvedelmes Védje vagyok Nyelvünk' kimivelésének, tsak ezen ránézveségből sem tartanám kövértelen ditséretnek, ha e' saja tsinnal és izzel készűlt Mondolat önnfáradom': míve foghatott volna lenni: de a' történttség más előképzelőnek vinnyéjében hagyá azt formáltatni. A' minap eggy túdós Hazánkfiát, kit a' végzés tőlem messze eltola, 's kit régebben számláltam Barátim közé — látni mentem. Komám Uram kinnyában felleget gyűjt, de hive én — sérelem nélkül beérkezvén; szállást fogék a' szürkeló szügyében. Alig léptem ki szekeremből, midőn kezem gyengéd szorítással szorúlt meg, 's — Barátom ölelésemre || szökött. Pislongok — «vár vatsorám, (12) közbeese ő, származára duskát fogok veled itatni ma!» 's parantsolólag befülezett házához. Kisded körében szólhatván itt Barátinak, elébb némely félretsapással emlitté: hogy utolsó együtt létünk olta két gyermekeit elvesztette; 's testvérje is, mig Begyeskedőjével a' Templombilints leköthette volna, az

ágyugömbök' halálsujtási közt Liptse alatt elhullott. — Utóbb Tudományos ötletekre térvén a' szó: eggy rakás Iramat egyszerre az asztalra hág, — mellynek eggyik Füzetében magát a' Mondolat is találá. Ő láttatá velem a' darabot elsőben, mellynek pillagó ketseit éh szemekkel faldoztam; mind eddig tudatomtól tündérített Irójának pedig dühödt Barátja lettem. Legalább, miolta tsak ezen mestermívét bírom, nem szüntem tudaklani nevét — a' Szeretettét! de lakom' néma körében szótlan minden, mint a' czet, és a' morotvány; sőt már
(13) kezd töpni reményem, || hogy ákászszal koszorús Mátrára érdemes Irónkat valaha kipuhatolhassam.

A' fennt érintett Mondolat' birtokával tehát haza-vetemedvén; melly szembetünő benyomatot szerzett légyen az, a' legutolsó folnagytól fogva a' legelső tudákosig mindeneknek beljében? megtettszik azon tolongásból, mellyel azólta érkezett a' meglátogatás karámomban. Fővegelve tömött koszorút fonván körültem, odakövesedve állottak — belém tapadt minden szem, minden fül; — 's kijövén tsendjek' tónusából: kifakadt örömmel, 's felsikoltva javallák olvasásomat; mint KISFALUDYnak, még a' Tudósok d) füleit is elbájoló gyönyör Énekeit — mig végre megkérődtem, hogy aztat szükséges bő-
(14) vitményekkel adnám ki: hogy igy, a' ki'a' forrásból || nem meríti, általam juttatnék tudásához. Annyival inkább, mivel erre önn' Könyvtáromban is feles segédeket nyerhettem; de több helyekről Barátim is nagy tsomókat, 's szinte böröndőkkel küldözének a' már birttak' mellé. Hajoltam hivzomos kérelmekre, iggal vélvén: hogy mívem, mellyet sok fáradalommal, mint mézét a' méhe gyüjtögettem, senki kezében sem marad hozzáfogástalanul; vagy ha néha sülgedtem, az a' kinézés: hogy ez által megszegem reptét az örök tünésnek, magamból egészszen kiemelvén — imé Honnom! végre Könyvirói személlyképpel megjelentem előtted!

d) *Nem bótol: a' ki helyén, tudva, 's akartva botol.*
Töv. és Vir.

Soká tünődtem, melly Plánt tartsak? mig abba fixáltam magamat: hogy az Originált szúratról szúratra azon leplezetben adjam ki, mellyben kaptam, — a' hol jónak láttszott Jegyzékeket tévén. Az Ajánlat-Levél és Vezérszó pedig — az ide feltéten kivül, és tsak Moecenászim' délvilágos akarmánnyából ik-||tatott Hireszteléssel együtt — a' Mondolat- (15)
hoz pótul ragasztott újj-Szótárnak, 's ezzel Szittya Nyelvünknek is bővülménnyéül szolgál. — A' Beszélleti-Nemzettségből még most a' Hímiséget, Dologiságot elhagyván, tsupán Nyősténíttéssel — azzal is gyérenn éltem.

Az igaz Hősek' magva, kit a' végezés nem Skláv-Atyától, hanem gyökös Nemes Nemzetsorból hagya születni; kinek Adomány — és Czímeres Levelek, 's meszszeterjedő Nemestelekek mutatják kiváltságát; az az Ifjúság, melly újj tsemetéket sarjazhat a' Hazának: maga, 's Utói' nevében tömjént gyújt fáradomnak!

Nem kéteskedem akadni ollyakra is, kikkel a' Munka zomántz fogsort láttat, vagy a' kik — tsak külszinre tekintvén — a' kényes selypitőt gántsolják; sőt lehetnek, kik' a' tüzest félreértvén, engem is bűnkementzére kárhoztatnak. Ellenek azomban abból áll egész védtem: hogy rendszerént szokatlan az, a' || mi újj; és hogy — a' fentebb nemü Prósa nem piatzi (16)
beszéd, 's a' Poësis nem Prósa. e) Tisztaságomba leplezve, nem gondolok a' félszegség megitélésével: tsak a' Derék, a' ki bölts' az érdem' betsére ráesmérni, kegyelje Könyvmunkámat; — úgy is, az ember' velős bokája soha a' tölgy' lombos bértzéig fel nem ér; sem oda, hova felnyúlik a' borága.

Ez uttal gyengéimhez képest azzal is elege van vágyaimnak, hogy merő eseményből a' Mív általam láthat közvimályt; 's hogy azt nem egynémelly hiú pazarfényért, vagy könnyelműségből: hanem azon sürgetésbéli részvétből, 's tömedékes Ihleményből tettem, mellyel Nyelvünk' kimivelésében, az illy másánt is felette gyéren adódó alkalommal, Hazámnak részelkedés nélkül tartozom. A' mit nem is fog senki kétl-

e) Tsakhogy a' Geszner' Prósája szép Poëzis!

hetni, ha ezen, nem mindennapsági Szófektetéssel részént
(17) új; részént || nem felüleges előgondoskodással nyert Mesterszavakban — általam, tömött röviddel kimunkált Vezérszót és Jegyzékeket szemrebirja. — — A' sziv legtitkosb redőjit nem láthatván: legyen ez szabad kéjjem szerint tett viszontgyónás, és ezen talpszerben leendhető érzelmimnek igen is igaz Nüánsza! — Költ a' Túlvilági Tölgykirályném' alatt, Ikerek' Havának 1-sőjén 1813.

a' KIADO.

Szép Nyelvbővittés: népségedelem, 's (18)
evevittés,
Százszaka, művödelem, és veteménnyedelem.
A' gobóts, ifjonczok, a' rentze, köröncze, vadonczok,
És a' társadalom, könyvecs, Uralkodalom.
Tetszitzeség, hadrász, Tábirász — *már a' hideg is ráz* —
Püspökségedelem — *ROSZSZ FALAT, EL SE NYELEM!*

CSABAI A.

(19)

MONDOLAT'

A' MAGYAR NYELV' KIMIVELÉSÉRŐL,

ÉS AZT TÁRGYAZÓ

KULOMBFÉLE SEGÉDEKRŐL.

BÁTORHOGY a' Szájalásnak szabdáiban kevéssé vándorlott legyek; sem Irományaimat az Iramat' példájaiert kiadni ne merészeljem: mindazonáltal czékázó szemeimmel Magyar Izlelőtudományunknak körét elnézvén, és az abban találandó nőtevények' és ültetmények' sopárul való tenyészését, és élettelen nyöszörgését könnyűs szemekkel látván; —
(20) *azt is, hogy ezen előttem nem egész-||szen idegen Ötletre néminemü behatásom vagyon, magamban érezelvén: kivántam ezen őszinte MONDOLATOT f) késziteni, mellynek tárgya:* a' Magyar Nyelv' Kimiveltetésének szükséges, és kerülhetetlen volta. *Nehogy pedig valaki állíttományomnak lehettét kétbe vonnya; vagy hogy én ezzel valakinek szeme'*
(21) *eleibe kék gőzt akarnék tsinálni, ál-||líttsa: a' Segédeket is elő-*

f) Halljuk tsak! mit igér erről eggy magyaritván-Hazafi: «Lesznek — úgymond — abban a' Mondolatban sok régi Magyar Irolatokból, és újj Verseletekből, és a' dologhoz illő felhordolatok, liliomlag, és rósalag leirásokkal való virágositmányok. Tsupántsak a' természetes szókkal élek abban, elkerülöm pedig a' természetlen szókat, vagy a' természet-nélkül való mondásokat. Nem sokat ért ebben a' Tótlag — és Németleg ember.»

fogom számlálni, mellyek a' fel-tett Ötletet tárgyazzák. — Te pedig oh Fébósz! ezen alkalommal éles szabású szemedet, és arczulatodnak kemény és való vonásait a' vidámságig enyhitvén; 's a' Mondákságnak mosoly szádat elfutotta bugygó tseppjeiből néhányat lihegő ajjkimra bájolván — engedd: hogy beszédem' tiszta és bökkenős hangja, nem valamelly hináros heverőhez, hanem a' tsiklándlágyságot nyaló, vadontz lotsmoj tajtékot mammoló tiszta follyam' öllyedékjéhez hasonlittson!

Három dolgokról czéllzok a' fel-tett tárgyhoz képest.
Első tekinti: melly szükséges a' Magyar Nyelvmivelés.
Második: kivégezi annak lehettét.
Harmadik: módjait és segédeit fedezi. (22)

I. CZIKK.

Mi illeti az Elsőt: Rendkivül és sajáttság volna nem érezni, és meg nem vallani: mennyi mivelésen kelljen általmenni Magyar Nyelvünknek, mig azt — eggy voltaképpen megmivelt Nyelvnek lehessen nevezni.

Ha magunkhoz ébredvén, a' czammogó Időnek Századin visszaléptselünk, és kaczagános Szittya Ikreink' évjének reggeletjére pislantunk — kik tsak a' háborkozás' édesdühös örömétől ragadtatva, mesteri gyilkolmányokat tettek; g) és kiket a hosszas táborkozás alatt az || utálatos (23) *motsok' szurtos boritéka szennyezett: nem meg kell-e' esmernünk, hogy minekutánn' a' Polgár élet finomságok' vegyes nyájassága izlésünket bájolván, némelly drágaság' fénnye elménket luxusra játtszotta; ha most azoknak Szaturnószi annyi Századot viselte humorodott durvaságára visszavonatnánk — leagyolva dühennénk alá, és szemeink nehéz héjjak'*

g) Midőn t. i. hörpöltték eggymás' vérét a' párduczos Magyarok.

alatt beesvén tsont fejünk' udvába: a' gyengeség' pihentét nyögnénk, és ollyá lennénk, mintha a' büvölés' Tudákaszszonyai éjjeleznének.

Ha azért a' Polgárittás' kellemjeit annyira érezzük, mintha Elyzion' viránnyán bitzegnénk: mi nagy ennenség volna ennek kecseit Utóinktól irigyleni! — Melly szoreggy-
(24) *ségben álljon pedig a' || Nyelv' mivelése a' Nem' Polgárittásával: következik, hogy*

II. CZIKK.

Beszédem' Második Részében nyilvánitsam. Ha Nemünk' Történetének Évkönyvein általhatunk, és őtet a' szabadban, az álnok boszszútételinek kitéve, szegénységben, és az előidőnek miveletlenségében szemügyeljük: látjuk, hogy a' rideg, és sivatag Hajlag' alol kitzombolt Ikreinknek, mint jószágok és eszközeik — úgy képeik is melly kevesek, állangó sopárok, és egyűgyüek voltak; és mint vagyonjok szaporodott, úgy gondolmánnyaik is, és azokat fejező szavaik inkább inkább sokasodtak, terjedtek, és szaporodtak. — Ma-
(25) *gasztalódna azért Hollósi Mátyás Király, a'|| Nagy! ki nem tsak birtokainak határozatát terjesztette: hanem a' Béke' csendjének szürkülettye után — midőn a' korán eggy édes Hajnal pólyáit bontván, a' komoj setét' felhőit szét-üzvén, és a' bontzolt humorványok' közzül a' kellemes vimállyt fejteni kezdé — a' Tudományok' villám fáklyáját is Nemünkbe felszurá!*

De — mit én tsak magokról a' Régiekről? Nem sokkal hatóbb-e' állittományomnak alapittására miveletlen Eldődjeink' állapotját, és nyelvét vimállyba jött Idönk' ketseivel öszvehasonlitani! Eggy érzéketlen résztelenség fagyaszt-meg testünkben minden tsepp vért, és Lelkünk barna gyászban szomorog képzelődésében: mint jöttek által a' te-

merdek halmokban meredező vad havaso-||kon h) mint fá- (26)
raddal gyüjtögették a' vadonnak forgáts-szerepét, 's a' komoj fenyvesek' zúzós ágait a' sziklák' görtsös martjain — a' didergő éjjezet' hidegjének enyhitésére, rongyos köntöseiknek czondrái alig fedvén pőreségeket! Mint oltották szomjokat néhány vénhült fa' alatt a' follyamnak lotsából; mint tükrözte üstökös képeket a' tó' hináros színe! Mint mentek minden győzhető hadi erköltsök mellett, a' körültök pezsgő áskálódó kémfellegek között, a' Fődirákságnak, és Tudákosságnak esméret-||lensége miatt nyakra 's főre veszedelemre; mint (27)
vesztek follyárokba a' Vizépittések' nemtudása miatt — szóval: tsuda, hogy annyi búval nyomozva, nem lettek tellyességgel más idegen Nemek' tiporványi!

Vagyon ellemben okunk magunknak örvendeni, és mostani állapotunkban szerelmeseknek lenni, ha a' mai Budai és Pesti Városnak, s' Hazánk' más Főhelyeinek magassan felkapó Palotáira i) tekintünk: mellyek izes bőkezüséggel kipipesittettek; mellyeknek kapuszabású ajtai, és ablakai felett redősrántzos leplegek puffadoznak — falai hallatlan érdemü festésekkel büszménykednek; szóval, mellyekben a' Napkeleti, és Ara-||beszk-iz a' Nyúgotival a' legnagyobb (28)
kellemmel van összezagyválva. Ha belépünk azon Angolly' inyire szabott kies kertekbe, mellyeken keresztül kóválygó csatornák felett a' vizifák boltot borúlnak; ha elnézzük, mint mulatoznak ezekben enyelgéssel a' sűrű erdődzet' nyillámjai között édes Bájnéink; mint üvöltöz puha testeken nyúlámló slepjek; mint haboznak susogva nyakaikon cso-

h) Mellynek suhadar szálai a' fennlebegő Istenek' országát érik. Ha! mint ekhóz az órákra hangzó üreg-öből' ordittó torka a' dühenésre! — ha! mint omlanak-be rendüléssel a' kongó barlangok' rémittő boltjai! — ha — ha — melly dörmögéssel — melly rohogással — ha!!!

i) És a' Mennytáros boltorok' szobraira.

móba omlott selyem száljaik; melly édesden heveredett nyulámba dülnek a' kőszál' alá dűlt árnyék' bosszujára, a' napos pamlag' zöldellő zsámolyán; — és mint meg annyi
(29) *Nimlányok k) pihe szárnyakon re-||pűlvén a' bőv' üregébe, és öröm élet' özönével hijjábavalósittódván, gyengéded hiusággal miképp' huppáltatják a' Napnak kivántsi sugárit pongyola mellyeknek dörömbölt fedezetén! l)*

De, hogy forda nélkül szóljak — tekintsük akár a' komoj es erköltsös Tudományokat; akár a' csinos, és kápráztató foglalású műveket, ha őszinték akarunk lenni, megkell vallanunk: hogy ezeknek eddig lett kimivelése nyilvánossan alapitja állittományomnak lehettét. Halgatok a' villon fellyűl ülő fő Valóról, és az ájtatosságot tárgyazó Ira-
(30) *matok-||ról: mivel Tudományunknak és Nyelvünknek ezen része (Eldődjeink' kegyeszek' ditsősségére mondódjon!) m) több évektől fogva legnagyobb szorgalommal mivelődött. Térek az Okértekségre. — Ennek tárgyai nem tsak az égen függő, és karingoló ragyogó Gömbék n) hanem minden*
(31) *Önnözetek, Valólatok, Jelenle-||tek, és Tünletek is, mellyek a' Végtelenletnek teréjén lettenek, — ezeknek átlátszó részeikkel, miséglő okaikkal, módi vagyonságaikkal, önnözeti ter-*

k) Delinkék, vagy Tündérkék, — kik legázolván magokról takaró lepleket, és felbolydulván álomhonnyokból, szökdétselve tünnek az öltöző pompaműhely elébe — igy áldoznak a' Természetnek tsalfa szint — igy tsintalankodnak, vagy széplődnek, és oltárok a' Toalett.

l) És a' töröngyölt nyoszolyák' puha gyürömlésén.

m) Noha elszonkolyodik az ember, ha azon Rajlódóknak számszerét megolvassa: kik ez előtt egy-két százszakával, ellenkező véleményeikért, 's erköltseselő fenektételeikért a' Vallásmotozásnak Vértanuivá lettek.

n) Mellyek között megkülönböztetik az Égészek a' Derünnyét és a' Szendert, Kuntargontzát, Pajdákat, Héznákat, és Gedeméket; a' Serkenetet és Alkonyt, úgy a' Világ' nagy Müveménnyén mottzatlan álló fénytesteket. Ezeknek tudatján feneklik a' Naprám is.

mészetekkel és létetvényeikkel együtt; mellyeket az oklótehettség azon Valólatoktól, mellyeknek jelenléte érző szertetemeinket megilleti, hozzálmányaikkal együtt külőnöl. o) — Ide tartozik a' Ter-||mészetedmény is, p) az Ásványokkal, (32) *Zőtékkel q) és Érzényekkel együtt; chez igen nagy kötőléke van a' Titkátsoktól nagyravitt Testmagértékségnek: mellynek a' Lakáladalomnak boldogságára befolyó más kamatjait elhalgatván; tsak azok is, mellyeket Szerácsaink a' Szeredekben használnak, elég tanúmányúl szolgálhatnak. r)||*

A tsupatudákságnak, külketudákságnak, és mosztony- (33) *tudákságnak tömkelegeibe méllyebben belé nem czombolván s)*

o) Ide tartozik a' Természet — és Tündérvilágértékség, amannak Föld — Leble — Villó — és Égértékségével; emennek Szám — Véglet — Végtelenlet — és Tellemtudákságával — Lőnyödményével, 's Gondtőkeletjeivel együtt. — — A' Födértékségben a' Födi testek kétfélék, fojósok és nemfojósok; amazok átallyában Fojókányoknak, ezek Államlósoknak mondatnak, — mellyek viszont vagy szertetemesek, vagy szertetemetlenek: és ezekből az Ásvány — amazokból pedig a' Tsetses, és Hüllőesmérettségek származnak.

p) A' természettől, mellyen értjük a' Terentvénynek az ő önnön maga mivoltaként alkattatott 's tulajdonságosittatott állattságából kikerekedő munkás Erőösszeségét.

q) P. o. a' Fagyapju, mellynek felmunkálásával kivált az Osztyákoknál sok Szovátták, 's Mozványok foglalatoskodnak, 's belőlök iratos karmantyuk, 's kolosmák készittetnek.

r) Illyen a' remekelő Természetedményben a' Berzegenység, az enyhéreg, a' virits, siker, borlelke, a' tejvaj, és egyéb élőeszközös kihuzatok, kihozatalok, és tsinálmányok; — a' fémkör, nehézmértze, a' tsorgalag és tömény, — az aranydad, dárdafény 's a' t.

s) Innen ázolog a' Teréjtudákság, hova tartozik a' Kög, mellyel — igy fejezi-ki magát egy tudákozságos Letzkéket járó: «már tudok rajzolni köböket, tzövekeket, hengereket, és asztalgokat — — és a' Földmérésben nem soká mesterleg leszek, mert az én eszem madárlag; de azt annak is köszönhetem, hogy a' Tanitóm nem tőkeleg és szamárlag, hanem Plátólag — — Ugyan ezen Tanitó magyarázza az Egilátszatokat 's Tüneményeket, és tanitni néki játszat. Nékem

(34) *nézzen meg valaki tsak eggy Ját-||tábort, és bámúlással fogja tapasztalni: miként eggy Tábornok' vezedezése alatt, eggy egész Tömörben hemzseregvén, vagy Hemzserdébe, vagy Csopordába — többet mint nyoltz vagy kilentz-száz lódarabokat a' rajtok lévő Lovanczok, kik pedig többnyire tsak Hadrontzok: eggy parancsszóra jobbra balra, külömbféle hosszátákra, t) négyegletekre, és tömpögletekre hölyköltetnek. Mit szóljak az egész Várdának a' szurdantsokkal, tsőgyilkokkal, és kivált jelségessen a' Rontsárdal való gyakorlat-*
(35, 36) *tyáról? u) — || Igy az egész Érzedménynek, Nyelvém-||ségnek,*

is nagy tetszetem van ezekben, és nem lesz addig nyughatom, s szünetményem, mig ebben a' szép Tudományban nem lesz boldogulatom».

t) Vagy vonatokra.

u) Ezen Ötletnek kimerittésére Jegyzetet érdemelnek itten az Ország — Elő — és Vároltalom; a' Hadseregrész, Hadszakasz, Zsugorgatotthadsereg, Számtalan, Tsapat, és Tzimboraság. Állanak ezek Lepkekatonákból, Ármásokból, 's hatzukás gyalogokból. A' Bajsegedelmek Főtisztjeiket, a' Hadszükségszekerek pedig magát a' Tábort kísérik.

Az Ütközet előtt eggy okos Magánországlomány, vagy tsak Igazgatomány is, az ellenkező Országlományhoz különölt Tanátsvégzésben kimunkált Bizományokkal szokott küldeni Követeket. Az alatt is Birodalma' beljében, a' nyugodalombizgatókat Magakinyilatkoztatása, Záratlanvégzések, és Kerengőutmutatások által gátolja. — A' Régesztendőseket Kötlevelek mellett felkéri vén, a' megrendelt Néprohanást általok ürögforogtatja. — Tanyarérjeit falka Fő — és Másodrangú-hajókkal megrakja; a' Nagyokból Tengerügytanátsot rendel, 's mind birtigazainak 's külbirtokainak védtére, mind az ellenség ellen kezdendő Törekedményre készül. Tengeri népét a' porongok' kikerülésében, a' területes terhes lövésekben; Porontóit a' Lidértzek' készittésében, az ágyuk' letarolásában; Tisztjeit az elmerajzolatokban, 's a' Meszirával való élésben gyakorolja.

Ha mind e' mellett is az ellenkező Országlomány semezsemmás maradna: tüstént minden Felszékekre, még pedig Rangdíjj fizetés nélkül mottzatlan gyökérhiszemü Férjfiakat adjon-fel — Pénz-kupetzekkel végezzen; a' némát, fonyart, irrtárt minden tanúirásokkal,

Nyutszamságnak — szóval: az || egész Tettsziczének x) terej- (37)
jeiről felhordott okalapokkal is előjöhetnék, ha magamnak
Lelkiesméretet nem tsinálnék, || vagy Olvasóimat hosszszal- (38)
mommal tűrmészekké nem tenném. — Erről tehát tsak eggy
vágtsót nem említvén többé, vezetem személlyeket a' Művö-
delmekre; a' Teremlettárházokba, a' Tántzodalmakra;
holott kellemmel tellyes Hölgyeink y) majd aprósdit, majd
magongót, majd vigallitzát ugrántsolnak; a' Lakodalomba,
hol zengemény vagy muzsikösszönősdi tsiklándja füleinket; ||
vagy a' Szomoróza leverettetésén esett lelkünket álmozza. — (39)
És ezekből a' következvénynek follyamtatását magokra az
Olvasókra bízván: átlohadok

és Szunádjaival eggyütt a' had' néztárgyán túl szállitván. Vártvagyonait előre bátorságositsa, Nyilatkozatait kettőztesse; hidfejeket, ágyúpadokat, kórházakat állítson. — Ha a' sereg előre huzalkodik, nem tsak Száguldók, hanem Lábadázók is szoktak az ellenség' nyugtalanittására küldettetni. A' napirmányok és napiparantsolatok a' Főtanyán adatnak-ki; 's ha az előleseken az előrállók közt vidortsaták történnek: a' kellőközépnek is pattantyúi' marczongó tüze alatt egész nyommal kell mozogni latorkertjeikben. A' Lovagok rendszerént a' jobb és bal horpaszokat fedezik — a' Gyalogok párhuzamosan több szerekben, majd kotzkalapokban állnak; mellyekből kiveretvén, magokat néha kardöttsével, és gántsfákkal védik. — Végre a' leagyoltatott Had, sebeseit, kommogóit hátrahagyván, vagy megfutam; vagy a' győztes félnek magát — a' környülményekhez szelt állományok' szuradékjainál fogva — felalkudni kéntelen.

x) Hová vitetik a' Mondáság, Betü — Szép — és Fődiráság; az Itélség, Kőmetszékség, Festélség, és Szinmártáság.

y) Kiknek piperés Testek mellett mezítelen karok függenek, és lágy markolással szoritják magokhoz hóhumorodott slepjeket. Némellyek világos szinekkel fantazéroznak; mások setét selymekkel méltóságositták bámtesteiket — majd összeránt zolt szemöldökök — majd kifeszült homlokok jönnek elő, redjokhomló hajfürtökkel, — és ezeknek höngörts Rolljok fodros szálai közül katsongatnak a' tüzelő, vagy gyilkolódnak a' felmeredt szemek.

III. CZIKK.

Mondolatomnak Harmadik és utolsó Czikkjére. Hogy pedig onnan eredjek, a' mi ezen egész Értekségnek alapja — érezvén, mennyi hibázik Nyelvmivelésünk' kiegészittésére: igyekezem elsőben is azon gáncsot felvilágositani, mellyet a' Deák Nyelvhez való ragaszkodás, némelly Nyelvémeseknek fejekben terjesztettel. Én ugyan nem kivánom magamat valamelly éles vérű, de a mellett tsak felületes értékségű Bajtársal az ellihellésig öszveküzdelni; arról mindazáltal jót-

(40) *állok, és állíttományom' sike-‖rébe fejemet kötöm-fel, hogy ezennel igaza nem lévén, ha még olly nagy Ügyész volna is e' perben, tsak ugyan ő fogná a rövidebbet vonni. Igaz ugyan az, hogy mins a' mohón kapó, úgy a' késedelmesen irtózó — eggyaránt röviden jönnek: de mind ezek mellett is nem egyéb Oskolairókálkodásnál, a' Latánnyelv, bilintseit annyira nem kivánni kivetkezni. — Minek nékünk az idegen hangozatú Secretarius, Negotiator, Chemicus, Apotheca, Notarius, Guillotin 's a' t? mikor ajjkink' mozdulattyával eggyezőbb hangú Titoknok, Alkúnyok, Titkács, Szered, Tábirász, Nyaktiló 's több hasonló helyes szóval élhetünk.*

Ugyan azért, hogy Tárgyamhoz jobban közelüljek:

(41) *legelső, 's legfőbb eszköze lenne Nyelvünk' kimivelésének, ‖ ha mennél elébb eggy tökéletes Szótár készítődne. z) Férj-*

z) Eggy Nyelvmivesnek nem elég tsak a' foglátsokra, 's önnöngősökre vigyázni; hanem tudni kell még a' kevésbé szokásos kifejezéseket is. Ezen szempontból szabad legyen itt egynémellyet megemlitni, az Abda' rendi szerént; apród, arányosság, balhapohár, beégetthim, bizváttság, böltskő, dögenyeg, eggyügyüfoyadás, elmészfutó előszőmyeg, engedmény, erdi, faragmány, fitzkó, fonákság, főtagrészek, garad, gyra, golyó, gulats, gunymezet, hagyomány, hang-

fiak nem ditsvágytól, hanem Hazaszeretettől hevítve, Tudománnyal ékesítve, előítéletektől menekedve: mint megannyi Tudományos Képmutatók, egész Nemünktől Tellyedelmet || (42) *nyerve — Köröntzék által közönölhetnék egymással Jegyzeteiket; és a' szóknak többségek által javallottabb Fejezéseket rendbeszedvén időnként eretztethetnék. — Ugyan ezen szempontból az előidőbeli Iramatokat, még az azokban* || *ta-* (43) *lálandó elavultabb, és pessedező félben lévő Szolekesmó — szókat is, mint is Hazánknak külömbféle tájain gyakorlatban lévő Szóllatokat — ujjabb reszelő alá kellene venni. Ez melly adakozó kútfő lenne: megtettszik a' Németek' példájából, kiknél az Oszterákok, Bajorok, Poroszok, és többek — mennyire külömbféle szájmódokkal birnak? még is azon eggy túdós Nyelvet írnak, és olvasnak.*

Ezenkívül a' legelső Tanódától fogva, minden Tanodalmakban, Társadalmakban, sőt a' Mindenményedelemben is, az Abdától fogva minden Kézkönyveket Anyanyelvünkön kellene kikésziteni: Hazánknak Költőit, j) és a'

osztálly, hunyor, iktatás, ingyenvételü, intézet, irgalmatosság, irigyvetekedőné, kavits, keresztelésaty, kéret, kezeskönyv, komorna, kopátslék, kő, kömlőd, körtér, köszöntő, lam, láttérség, légely, levélkövetés, maszk, másvétel, majtz, megy, méhets, mozgásejtés, nagybiró, nemany, nemesülés, némség, névtestvér, og, orom, orotvány, ömölts, őreb, pakilints, pete, piom, pintzekirállyné, porongyó, rásza, révszer, rökönyödés, sikátor, szárazbéllyeg, szakmány, szellőtse, szélviz, szerelemgyermek, szomorjáték, szörnemény, szörnyeteg, szű, v. sű, szipoly, talp, tettemény, tartalom, tsárnak, tsets, tudalom, tzekle, tzobók, udvarlás, utálság, ügyelet, ük, üszk, zsebbegeny, zemes, jámborat, jótett, valaholottolás, vérér, vigadalom, viszfigyelés, viszhang, 's a' t.

j) Nevezzelek-é' Titeket? ti kevesek! — Szép környe Tokájnak, mártsd pollyád' szebb örömébe azon képzelmész' Lelkét, kinek Morálja megengedi: hogy Iró-társát

Csipd, döfd, rugd, valahol kapod a' gaz latrot; az illyet *(ő mondja)*

Ütni, tsigázni, s' agyonverni nevetve szabad.

(44) *Né-||pet felvilágositó szelided érzeményekre gerjesztelő Románok', és más szivképző Repülőirások' Szerzőit — jutalomtételekkel, vagy valamelly tisztesség' dandárjának Érdemjelével, 's Czimerjével kellene gedélni v) hogy Nyelvünk'*
(45) *ékes || szóllásának tsergedezni kezdő tsermellyit elmés míveinknek árjával pennánk' méltósággal duzzadozó nagyságára nevelni törekedjenek. — Mellynek hogy Utóink örvendhessenek: kívánom, ezen Iramatomnak minél több példa-*
(46) *mánnyai Hazafitársaink' kezekbe hatván — ne-||mes Magyar Verseket az enyimhez hasonló lángolatba lobbanthassák. Mondoltam, vagy — Zungottam.*

A' Szittya Tünöngyének minden Alagyái, Lantolagjai, Danái, 's Mezengyei közt — a' ki a' kegyetlenül szépet nem tompa érzeni — leginkább e' Stantzáját irigyelheti:

A' padon a' matska ment HA végig,
A' suton ha czintzogott — egérke 's a' t.

v) «Méltán is: mert a' Könyvet jól magyaritani, nemesebb dologitás, mint a' madzagot sodorítani, a' posztót nadrágitani, a' deszkát asztalittani, az árpát seritteni, a' szilvát pálinkittani.

«Ha én Nyelvmives leszek, igy hektikába sem esem, mind a' vén Kőmives, ki tsak a' sok köhögést miveli — — sőt reménylem, hogy a' Nyelvmivelés engem meg Szolga Birósit, sőt meg is Viczé Ispányit — — Óh melly szép köszönetelő Mondolatot hallanak én tőlem az én beiktatásomkor a' Vármegye' Házában; hasonló Butsúzolatot fognak hallani tőlem az én eliktatásomkor; — a' millyen örömmel iktatnak be, olly örömmel iktatnak ki.» — A' mint szóll a' fentérintett Magyaritván Hazafi Hunyadi, Kedves Barátjához irt Levele' utoljáu. Lásd Püsp. Él. 234. l.

HIRESZTELÉS. (47)

EGGY tudatomtól még eddig tűndéritett Irónknak, a' Magyar Nyelv kimiveltetéséről írt Mondolat-Czímü Iramattya általam Ajánlat-Levéllel, és Vezérszóval kisértetve; legsül pedig Jegyzékekkel megbővitve készen van, 's csak sajtót vár.

Belbecse külczimjéből is kétlhetlen, úgy, hogy akármelly Itékes Beszélettudósnak próbáját kiálhatja. Ugyan is, az Anybeszélletnek megtisztálásán 's kiszélesittési kinézetjein kivül, Előzménnyei ennek az egész Tündér — és Tünetvilág is, az Ok — Erkölts — Villó — és Fődgömbértékséggel; a' Betű — Tsupa és Moztonytudáksággal, 's az Esmérettségek' külömb Rekenczeivel eggyütt. Elő-||fordulnak ebben, most (48) rendszerben, majd pótul, a' Tettsziczének több nemei; úgy a' Müvödelmek — Orgonajártók — a' Kétlaku — a' Rontsárd — Nehézmércze, 's több e'félék is. Külmiképsége nagyobb tizenkettőd rét lészen, Angyalbőrbe kötve, ügyes Öntőtől nyert betűkkel, 's a' legtsiszoltabb izzel nyomtatva; — csakhogy az ivek' számát előre meg nem határozhatom.

A' lesz rám nézve szorgomnak, 's azon fáradnak — mellyel a' televény Műszókat, a' különölt szójáratokat, szájmódokat, vagy a' már pessedező félben létező szavainkat, 's ezeknek gyökeit felfütyésztem — legbetsesb viszjutalma' ha a' Haza' Atyái bőkezüségeket nyilvánitván, alkalma: nyujtnak arra, hogy ezen szorgszerényem' ritka, 's Földemiim tudtára is első Mive, mentül nagyobb Hamarral és Csinnal közvimályra léphessen. Hiszelékeny vagyok, hogy minden Rény — ||'s érdemteli Hazafi, kinek Nyelve' kitsiszolása szí- (49) vén fekszik, Moeczenászi buzgalommal fogja gedélni feltéte-

met. Annyival is inkább: mivel képzelmészi gőgőm a' rendes előfizetés' kizsarolását tiltja; e' mellett a' példamányok' árrát, jelségessen illyen ritka Szófektetéssel, 's Nyősténittéssel szerzett munkában felszabni, vagy tsekélly behatásommal tő'sérkedni pullyátskaságnak tartottam: hivatalbeli hulladékom, vagy tsorogtseppem pedig annyi nintsen, sem magam eránt olly sanyar nem vagyok, hogy — a' mely Iramatokkal Éltem' kalitkás órájit öltem, azoknak elterjesztésére (a' várt repkényes pohár helyett) — még több száz Tünetforintjaimat is vigyázatlanul szerentsézzem.

Mindenkinek ezen arányra önkéntes akarmányból nyilvánitandó szabadajánlattyának előjegyzékéül szolgál eggy különös Tüntető. — Példányul ideszurjuk az Ajánlatlevélnek vég-||
(50) szakát is.* — Költ Crispia' Várában, a' nagy Veteményedelem' mellett, 1813-dik Esztendőben, a' Magyar Hőseknek Felülése' miatt, mivelésbe vitt Mindenes Gyüledelem' Napzatján.

a' KIADO.

* *Lásd azt egészszen ezen Könyvnek elején. — A Szabadaján latokért végre — nem állhatom meg, hogy itt elhallgatott Mocczenászinmak tartozó Hálám' adóját le ne fizessem: Éljenek ők a' Haza' diszére, 's Nyelvünk' virágoztatására sok Évekig! Kegyeljék, 's kegyeltessék másokkal is Munkátskámat, — mellyel (ha Előérzésem meg nem tsal)*

Győztem! — lerázták czombjaim a fövényt —
Izzadt fürtyeimen szent olajág lebeg;
Nevem' kivivtam melly porából,
'S által adám Maradékaimnak,
— — «Melly diadal! mi kevélly dicsősség!»

Berzsenyi.

SZÓTÁR. (51)

A' Nyelvmivelők', szorgszerények' által, részint termesztetett, részint öltöztetett újj Magyar szók' mostani helyesitett Jelenteteinek értésére.

A.

*Abda. *Abéce.*
Ádáz. *Vérengző, dühös.*
Adománylevél. *Donatio.*
Agfa. *Vén fa.*
Agtölgy' lábánál. *Vén tölgyfa tövében.*
Ágyugömb. *Agyúgollyóbis.*
Ágyupad. *Batteria.*
Akarmány. *Akarat.*
Akhátzgyer'kek. *Ifjú ákhátz fátskák.*
Alagya. *Elegia.*
Alak. *Kép, forma.* (52)
*Alapittani. *Fundare, statuere.*
*Alk. *Elementum.*
*Alkalom. *Alku. Aptitudo. Occasio.*
Alkony. *Napnyugot. Az andalgó Fantáziának elszenderedése.*
Államány. *Conditio.*
Államlós. *Consistens.*
Álláspont. *Standpunkt.*
*Állasztórészek. *Partes Constituentes.*
Állattság. *Consistentia.*

* A * azt jelenti, hogy az illető szó benne van a Mondolatnak Szentgyörgyitől eredő kéziratában. (V. ö. fent 13. l.)

*Allittomány. *Assertio.*
Álomhüvelyezés. *Alomfestés, fillentés.*
*Ángolly. *Anglus.*
Angyalbőr. *Angelica, Tarka papiros.*
Angyalné. *Foem. Gen.*
Anybeszélet. *Grammatica Hung.*
Apród. *Tyro. Gyermek.*
*Aprósdi. *Minuette.*
Arány. *Scopus.*
Aranydad. *Aranyhoz hasonló értzelegy.*
(53) Aranyüstök. *Szőke haj.*
Ármás. *Gens d'Armes.*
Arny. *Arnyék.*
Árnyéklani. *Arnyékozni.*
Asztalg. *Trapesium.*
Asványesmérettség. *Oryctologia histor.*
*Átlohadni. *Tsendesen általmenni.*
Atkupidolni. *Megsebhetni, szerelembe ejteni.*
Átküzdeni. *Általverekedni, hatolni.*
Atyfi. *Atyafi.*
Ázologni. *Emanare, consequi.*
Aztat, Eztet, Aztotat. *Azt, Ezt. Id, hoc.*
Ázur palota. *Kék ég.*
Ajánlatlevél. *Ajánlólevél. Dedicatio.*
Avatlan. *Non adeptus. Uneingeweih't.*

B.

Balhapohár. *Dormitorium. Schlaftrunck.*
Bámtest. *Gyönyörű testalkat.*
*Bátorhogy. *Jóllehet.*
Bátorságositani. *Bátorságba helyheztetni.*
(54) Báj. *Reitz.*
Bajlélek. *Nyomorúlt teremtés.*
*Bájné. *Holde Göttin.*
*Bajor. *Bavarus.*

Bajzó. *Bajthozó.*
Beégetthim. *Encaustum.*
Befülezni. *Erővel behuzni.*
Begyeskedő. *Szerető. Spröde.*
Behatás. *Penetratio.*
Beképzéserő. *Einbildungskraft.*
Belbecs. *Belső becs.*
Belje. *Belső része.*
Benyomat. *Impressio.*
Berzegenység. *Electrisatio.*
Beszádlani. *Száját bedugni. Obturare.*
Beszélleti Nemzettség. *Genus Gramm.*
Beszéllettudós. *Grammaticus.*
Betüirákság. *Orthographia.*
Betütudákság. *Algebra.*
Birtigaz. *Jus. Jussa valakinek.*
*Bitzegni. *Sétálgatni.*
Bizatlanság. *Bizodalmatlanság.* (55)
Bizomány. *Auftrag.*
Bizváttság. *Securitas.*
Bogátsfő. *Bogátskóró, kórófej.*
Boltor. *Filegoria.*
Borága. *Szőlőveszsző.*
Borlelke. *Spiritus vini.*
*Bökkenős. *Percellens, Momentosum.*
Böltselkedmény. *Philosophia.*
Böltsesitő. *Oktató, böltsétevő.*
Böltskő. *Lapis Phil.*
Böröndő. *Láda, Coffre.*
Bővitmény. *Bővittés.*
Bővülmény. *Bővülés.*
Bugond. *Baj, gond.*
Buliklani. *Búgni, turbékolni.*
Buszomor. *Bú, szomoruság.*
Buzgalom. *Buzgóság.*
Bünkementze. *Purgatorium.*

Büszménykedni. *Büszkélkedni, fényleni.*
(56) *Büvölés' Tudákaszszonyai éjjelezik. *A' Boszorkányok járnak rajta.*

C.

Cousiném. *Cousine, Fr. Szó. Amitina mea.*
Csecsesesmérettség. *Zoologia hist. Mamm.*
Csin. *Csinosság. Cultura.*
Csókdosni. *Csókolgatni.*
Csókpengés. *Csók tzuppanás.*
Csorogtsepp. *Accidentia, Sóresz.*
Cyane. *Búzavirág.*
*Czékázni. *Széllyeljárni.*
*Czikk. *Czikkely. Paragraphus:*
Czimboraság. *Compania.*
Czimeres Levél. *Litterae Armales.*

D.

Dana. *Dall. Nóta.*
Dárdafény. *Piskoltz. Antimonium. Spiesszglanz.*
Dédős. *Jóbapa. Atavus.*
Delinke. *Nympha.*
(57) Derék. *Nagy ember — bölts.*
Derünnye. *Hajnaltsillag.*
Diadal. *Diadalom.*
Diszlett. *Elsültt. Successit.*
Ditstelen. *Ingloriosum.*
*Ditsvágy. *Ditséretre való vágyás.*
Dolgozáserszényke. *Strickbeutel.*
Dologiság. *Neutrum.*
Dögönyeg. *Stilétes páltza.*
Dömötzki. *Veres tafota.*
Dörgő. *Jupiter.*
Duska. *Hospitii haustus.*

E.

Egekbeötlő. *Igen magas*
Égértékség. *Uranologia Phil.*
Égész. *Astronomus.*
Eggyűgyü fogadás. *Votum Castitatis.*
Égrekelni. *Emelkedni.*
Égtartó. *Igen magas.*
Ék. *Ékesség.*
Ekkédig. *Eddig.* (58)
*Eldőd. *Antecessor.*
Életfekvés. *Sors. Lage.*
Elférjesedni. *Férjhez-menni.*
Elhullani. *Eggy embernek hadban elesni.*
Eligértszó. *Igéret, fogadás.*
Ellensully. *Gegengewicht.*
Ellenték. *Tárgy, Gegenstand.*
Elmerajzolat. *Planum. Entwürf.*
Elmészfutó. *Absurdum, Chimaericum.*
Előérzés. *Vorgefühl.*
Előeszközös. *Organicum.*
Előgondoskodás. *Providentia. Vorsorge.*
Előkép. *Vorbild.*
Előképzelő. *Subjectum.*
Előles. *Vorpost.*
Előoltalom. *Avantgárda.*
Előpillantat. *Mézes madzag. Az újj házasok' elsőbb édes órái.*
Előrálló. *Piquet.*
Előszőnyeg. *Vorhang.*
Előterjesztés (az) Tartománnyán kivül fekszik. *Nem lehet* (59)
leirni, vagy kibeszélni.
Előtörés. *Iparkodás, igyekezet.*
Előtudás. *Vorwissen.*
Előzmény. *Tárgy. Objectum.*
Előjegyzék. *Praenotatio.*
Eltolni. *Elszakasztani, távol ejteni.*

Emberaty. *Isten.*
Embercse. *Szegény, alávaló ember. Homuncio.*
Emlék. *Monumentum.*
Engedékeny. *Engedelmes, hajló.*
Engedmény. *Cessio.*
*Ennenség. *Egoismus.*
Enyhely. *Enyhülés helye. Asylum.*
Enyhéreg. *Plántából főzött spiritus.*
Érdempoltz. *Honos.*
Érdemteli. *Érdemmel tellyes. Tsak ollyan, mint panaszteli, hajfürtteli, 's a' t.*
Erdi. *Fakéreg' ráncza. Fa' ere.*
(60) Éréntett. *Irt, emlitett, p. o. a' fentemlitett esetben 's a' t.*
Eretztetni. *Sancire. Civitate donare.*
*Érezelni. *Follyvást érezni.*
Erköltsértékség. *Philosophia Moralis.*
Erköltseselni. *Moralisare.*
Erőösszeség. *Complexus virium.*
Erőség. *Erő, fontosság.*
Erőtellyes. *Erővel tellyes.*
*Értekség. *Disquisitio. Commentatio.*
*Érzedmény. *Aesthetica.*
Érzelem. *Sensus. Gefühl.*
*Érzény. *Animal.*
Esemény. *Történet. Casus.*
Esmérettség, Értettség, Tudatság, Értékség, Tudákság, *Exsistentium in mente Cognitorum, Intellectorum, Scitorum; distinctius Intellectorum, distinctius Scitorum Complexus — Scientia.*
Estasztal. *Vatsora. Nachtmahl.*
Észok. *Principium.*
(61) Eszmélet. *Gondolat, képzelet.*
*Év. *Időkor. Aevum. Esztendő.*
Évődés. *Belső fájdalom, törődés.*
Évéskivánes. *Appetitus.*
Évevittés. *Idősités.*

*Évkönyv. *Annales. Krónika.*
Évszak. *Epocha. Időszakasz.*

F.

Fagyapju. *Pamut.*
Falka. *Számos p. o. esztendő.*
*Fárad. *Fáradság.*
Fáradalom. *Fáradság.*
Faragmány. *Faragott kép.*
Fajbeliközlés. *Nemü Tudósitás.*
Fegyelem. *Fenyiték.*
Fehérszeméllynédeszka. *Dambrett. Ostábla.*
Feladni. *Candidare.*
Felalkudni. *Capitulare.*
Felbolydulni. *Felkelni, p. o. az ágyból.*
Feledség. *Feledékenység. Vergessenheit.*
Felépüléskönyv. *Erbauungsbuch.* (62)
Felejtésbejutás. *Elfelejtés.*
Felévétenni. *Megkedvelni, szeretni.*
Felfelriadt Lélek. *Furdalódó, nyughatatlan elme.*
Felfejtődzet. *Evolutio. Ausgang.*
Felidézni. *Életre hozni.*
Felkent. *Költő. Adeptus. Eingeweiht.*
Felkéregetni. *Hivogatni.*
Fellyülmérni. *Lenyomni. Uberwiegen.*
Felmeredt. *Felfüggesztett, nyilt, felnéző.*
Félretsapás. *Kitérés.*
Felszabni. *Drágára tenni.*
Felszék. *Hofstelle.*
Féltékeny. *Zelotypus. Eifersüchtig.*
Feltét. *Czél, Szándék, Feltétel.*
Feltsókolni. *Megtsókolni.*
Felüleges, *Felületes. *Superficiarius.*
Fellüllepni. *Elborittani, önteni.*
Felülni. *Insurgere.*
Fémkör. *Lámpás.*

Fenekleni. *Fundari.*
Fenéktétel. *Principium. Grundsatz.*
Festékség. *Ars Pictoria.*
Festengetni. *Festegetni.*
*Fejezni. *Magyarázni, előadni.*
Fitzkó. *Stutzer.*
Fixálni. *Megállapodni, állapittani.*
Fogláts. *Syllaba.*
Folnagy. *Majoros, Gazda.*
Foltatlan. *Correct.*
Folyadék. *Consectarium.*
Folyam. *Follyóvíz.*
Fonákság. *Viszszásság. — A' vart ruhának viszája.*
Fonyar. *Királlyipáltza. Clenodium.*
*Forda. *Tropus, Fig. Rhet.*
Forrat. *Forrás. Quellé.*
*Fojár. *Follyó-víz.*
Fojókány. *Fluidum.*
Fődgömbértékség. *Globologia.*
*Fődirákság. *Geographia.*
(64) Földemi. *Patrióta. Földi. Landsmann.*
Főranguhajó. *Linienschiff.*
Főtagrészek. *Hauptbestandtheile.*
Főtanya. *Hauptquartier.*
*Fővalóló. *Summum Ens.*
Főveg. *Süveg.*
Függelék. *Appendix.*
Fülmile. *Fülemile.*
Fütyészni. *Kutatni, fürkészni.*
Füzet. *Tsomó, darab.*

G.

Gántsfa. *Verhaue — mikor az Erdőt az ellenség előtt bevágják.*
Garad. *Lábos. Tiegel.*
*Gedélni. *Allicere.*

Gedemék. *Tsillagzatok, Haedi.*
Gépelyezetű. *Organicum.*
Gira. *Magyar szó, tesz. Márcát.*
Glüczi. *Glycere.*
Gobócs. *Golyóbis.*
Golyó. *Golyóbis.*
Gondnyom. *Gondviselés' útja.* (65)
Gondolmány. *Gondolat.*
Gondtőkelet. *Subjectum.*
Góthfal. *Gothusok' épületeinek maradványi.*
*Gömbe. *Sphaera. Égitest.*
Gömböly. *Sphoera.*
Görtsileg. *Görtstől bántva.*
Göts. *Tsomó, fojtó, hurok.*
Gulats. *Puszta, kopár.*
Gúnynevezet. *Tsúfnév. Spitzname.*
Gunyor. *Gúnyolás.*
Gyarmat. *Szállitvány, Colonia.*
Gyászpad. *Schaffot.*
Gyenge. *Gyengeség.*
Gyéren. *Rikán, néha.*
Gyermekeit elvesztette. *Gyermekei elhaltak.*
Gyilkolódni. *Altaljárni, meghatni.*
Gyökérhiszem. *Principium.*
Gyök. *Gyökér, Radix.*
Gyöngyölni. *Borittani, takargatni.*
Gyönyör. *Gyönyörüség. Gyönyörű.*
Gyúrni az Isteneknek Zsámolyát. *Esedezni az Isteneknek.* (66)
Gyüledelem. *Gyülés, gyülekezet.*
Gyürömlés. *Gyürődés, hajlás.*

H.

*Háborkozás. *Háború, tartós had.*
Hadrász. *Verbungos.*
*Hadrontz. *Rekruta.*

Hadseregrész. *Contingentia.*
Hadszakasz. *Feldzug.*
Hadszükségszekér. *Munitziós szekér.*
Hagyomány. *Legatum.*
Halálsujtás. *Halálos tsapás.*
Hálás. *Hálaadatos.*
Halkva. *Halkal.*
Hangbetüzet. *Cotta. Die Noten.*
Hársallée. *Hársfák alatt való sétáló hely.*
Hason. *Hasonló, született-ollyan.*
Hátahupás. *Darabos, egyenetlen.*
Hatzukás. *Kaputrokos, foszlángos.*
(67) Hazavetemedni. *Haza kerülni.*
Háziságszerencse. *Familienglückseeligkeit.*
*Hajlag. *Clima. Éghajlat. Himmelstrick.*
*Hemzserde. *Legio.*
Henger. *Cylinder.*
Héznák. *Fiastyúk. Hyades.*
*Heverő. *Állóvíz. Stagnum.*
Hibabak. *Fehler.*
*Hibázni. *Hijjával lenni.*
Hidfej. *Brückenkopf.*
Himiség. *Masculinum.*
Hirdész. *Pap.*
Hiresztelni. *Hirdetni, tudósítani.*
Hiszelékeny. *Könnyenhivő. Credulus.*
Hivatalbelihulladék. *Accidentia.*
Hivzomos. *Huzamos, tartós.*
Hóhumorodott. *Fehér homályu.*
Honn. Honni. *Haza, Hazai.*
Horpasz. *Oldal, Szárny.*
Hoszszalom. *Weitläuftigkeit.*
*Hoszszáta. *Linea.*
(68) Hozzáfogástalanul. *Unberührt.*
*Hozzálmány. *Accidens.*
*Hölgy. *Kellemetes Fehérszemélly.*

*Hölyköltetni. *Rukkoltatni.*
Höngörts roll. *Schneckedl.*
Hős. *Vitéz, Bajnok.*
Hősek' magva. *Vitéz Magyarfaj.*
Hullani. *Kerülni — menni.*
*Humorodott. *Homályos, komor.*
*Humorvány. *Setéttség, homály.*
Hunyor. *Tréfa, Jókedv.*
Hunyorgatni. *Mosolyogni, katsingatni.*
*Huppáltatni. *Hintázni.*
Huzalkodni. *Huzódni, vonulni.*
Hüllőesmérettség. *Amphibiologia hist.*

I.

Idom. *Proportio.*
Idv. *Idvesség.*
Igazgatomány. *Regentia.*
Igenezni. *Bizonyitani.*
Igézet. *Bezauberung.* (69)
Iggal. *Méltán, méltó Jussal.*
Ihlemény. *Ihletés. Spiritus.*
*Iker, Ikrek. *Majores.*
Iktatás. *Statutio, v. gr. in bonis Donat.*
Ingermény. *Reiz.*
Ingyenvételű. *Franco. p. o. Levél.*
Intézet. *Testamentom.*
Ionkoszorú. *Tavaszi mezeiviola koszorú.*
Ipalni. *Eltitkolni, tagadni, kérdésbe vonni.*
*Iramat. *Scriptura, Opus.*
Iráshártya. *Papiros.*
Iratos. *Sávolyos, sujtásos.*
Irgalmatosság. *Irgalmasság.*
Irigyvetekedőné. *Nebenbuhlerin.*
Irrtár. *Archivum.*
Istenfi. *Hérós.*

Itékes. *Criticus.*
Itékség. *Critica.*
Iz. *Gustus.*
*Izlelőtudomány. Iz. *Gustus. Aesthetica, Scientia Gustus.*
(70) Izlet. *Gustus.*
Iv. *Árkus p. o. Papiros. Bogen.*

K.

*Kamat. *Interes, haszon.*
Karám. *Kalyiba, gunyhó.*
Kardöttse. *Bagnét.*
Karmantyu. *Karkesztyű.*
Karöltve. *Karonfogva.*
Kajánhad. *Irigy Nép.*
Kavits. *Homok, követses agyag.*
Kedventz. *Kedvelt, Liebling.*
Kedvszeszszenés. *Kedvkerekedés.*
*Kegy. *Kegyelem. Gnade. Kegyesség. Pietas.*
Kegyelet. *Szivárvány. Arc-en ciel.*
Kegyelni. *Kedvelni.*
Kegyesz. *Kegyes ész.*
Kegyetlenül szép. *Igen szép.*
*Kellem. *Kellemetesség.*
Kellőközép. *Centrum.*
*Képmutató. *Képviselő.*
(71) Képzelmész. *Poëta, Költő.*
Képzemény. *Képzelet.*
Kerengő útmutatás. *Circularis Instructio.*
Kéret. *Actio jurid.*
Kertilakó. *Kertilakás.*
*Két. *Kéttség.*
Kéteskedni. *Kételkedni.*
Kétkedés. *Kételkedés.*
Kétlaku. *Úszómászó. Amphibium.*
Kétleni. *Kéttségbe hozni.*

*Kels. *Reiz. Venustas. Lepor. Elegantia. Deliciae. Anmuth.*
Kezeskönyv. *Assecurantz-Buch.*
*Kézkönyv. *Liber Manualis.*
Kéj. *Szabad akarat, Jókedv valamihez. Jószánta valakinek.*
Kifeszült. *Erőltetett.* ismét: *Kiderült.*
Kigyüremleni. *Feloldani, bomlani.*
Kihozatal. *Eductum.*
Kihuzat. *Extractum.*
Kikészittés. *Ausstafierung.*
Kilátás. *Aussicht.* (72)
Kimivelés. *Kipallérozás.*
Kimozogni. *Kimenni, kifordúlni.*
Kinézet. *Aussicht.*
Kinézni. *Láttszani, Aussehen.*
*Kipipesitteni. *Felékesitteni.*
Kipuhatolni. *Kitapogatni, nyomozni.*
Kirie. *Zsinat, lárma.*
Kitsordultig. *Plenarie, abundanter.*
Kiváltság. *Privilegium.*
*Kivégezni. *Meghatározni, definire.*
Koboz. *Lant; ismét Toll, Munka.*
Kókkadni. *Lankadni, hervadni.*
Kolo'sma. *Ing.*
Komám Uram. *Jupiter.*
Kommogó. *Nachzügler, a' ki a' vertt tábor után hulláról.*
Komorna. *Kammerjungfer.*
Kompona. *Font, mérő-serpenyő.*
Kopátslék. *p. o. a' dió' haja.*
Kora. *Idejekorán való.*
Kórház. *Ispotály.* (73)
Korszavat. *Előkötény.*
Koczkalap. *Quarrée.*
Kő. *Kints. Pretiosa.*
Köb. *Cubus.*
Kög. *Czirkalom.*
Kőmetszékség. *Lithotomia.*

Kömlőd. *Kémlőhely. Vorpost.*
Könnyelmüség. *Leichtsinnigkeit.*
Könnytseppek' eggynehányai. *Néhány könnytseppek.*
Könnyüröm. *Keserü könny.*
Könyvets. *Könyvetske.*
Könyvmunka. *Könyv.*
Könyvtár. *Bibliothaeca.*
*Kör. *Cirkulus.*
Körhatár. *Horizon.*
Körny. *Periphaeria. Környék.*
Környülmény. *Circumstantia.*
*Köröntze. *Currens.*
Körtér. *Circus.*
(74) Körülnyesett esméret. *Cognitio praecisa.*
Köszöntő. *Adresse.*
*Kötelék. *Egybekötés. Nexus.*
Kötlevél. *Obligatio.*
Közbeesni. *Közbeszóllalni.*
*Közönölni. *Időről időre közölni.*
Közönyújság. *Közönséges újság.*
Közvimálly. *Közvilágosság, napfény. Publicum.*
Kövértelen. *Sovány.*
Kuntargontza. *Ursa minor.*
Külbirtok. *Colonia.*
*Külketudákság. *Calculus differentialis.*
Külmiképség. *Külső forma.*
*Különölni. *Distingvere.*
Külszin. *Külső szin.*
Kültzím. *Külső név, Titulus.*
Küprisz. *Cypris.*

L.

Lábadázók. *Portázók. Streifende Partheien.*
Lábtyü. *Harisnya. Strümpfe.*
(75) Lak. *Lakhely.*

*Lakálodalom. *Status. Staat.*
Lakmározni. *Vendégeskedni, tobzódni.*
Lam. *Harmat.*
Lantolag. *Oda.*
*Latán. *Deák.*
Láthatlan. *Láthatatlan.*
*Látodalom. *Theatrum.*
Latorkert. *Árok, Sántz.*
Láttérség. *Horizon.*
*Leagyolni. *Leverni, vágni.*
Lebleértékség. *Aërologia Phil.*
Leendhető. *Lehető.*
Legázolni. *Levetni.*
Legsül. *Praecipue.*
*Lehette. *Lehettség, Possibilitas.*
Lepkekatona. *Voltigeurs.*
*Lepleg. *Velum.*
Leplezet. *Takaró, Oltözet.*
Leplezni. *Takarni, fedni.*
Léptselni. *Lépegetni.*
Letarolni az ágyut. *Die Stücke demontiren.* (76)
Lételező. *Levő.*
Letenni. *Nyomtatásban kiadni.*
*Létetvény. *Effectum.*
Levélkövetés. *Repetitio Literarum.*
Lidércz. *Gyujtó rakéta.*
Liptse. Leipzig.
*Lódarabok. *Darab lovak.*
Lohadni. *Izzani, langalni.*
Lombosbércz. Zöldágas tető.
Lots. *Viz.*
*Lotsmoj. *Folyamat, patak.*
Lotsogáskürt. *Szószátyárnyelv.*
*Lovancz. *Huszár.*
*Löllyedék. *Sebesen rohanó víz.*
Lőny. *Ens.*

Lőnyödmény. *Ontologia.*
Lükkögés. *Ingadozás, tétovázás.*

M.

Magakinyilatkoztatás. *Patens. Erklärung.*
Magánországlomány. *Monarchia.*
(77) *Magong. *Solo-Tántz.*
*Mammolni. *Lassu mozgással dolgozni.*
Mamsell la Regle. *Fr. szó. Domina Regula.*
Marczongótűz. *Kártáts.*
Másánt. *Másképp, máskülömben.*
Másodranguhajó. *Fregat.*
Maszk. *Maskara, állorcza.*
Másvallásbeli. *Protestáns.*
Másvétel. *Transsumptum.*
Majtz. *Drága kantárszár.*
Megfutam. *Futásnak ered.*
Megkarolás. *Megölelés.*
Megkérődni. *Megkérettetni.*
Megszivelni. *Megszánni, könyörülni.*
Megtisztálás. *Rectificatio.*
Megy. *Megye, Helység.*
Méhe, Méhecs. *Méh, Méhecske.*
Mennydurrogtató. *Jupiter.*
Mennytár. *Plat-fond.*
Méregjáték. *Emésztődés. Furor.*
Merengni. *Süllyedezni — fellengezni.*
(78) Merészlet, *Courage.*
Meredt fül. *Figyelmetes fül.*
Meszsziró. *Telegraphus.*
*Mesteri. *Meisterhaft.*
Mestermiv. *Meisterstück. Remek. Paradigma.*
Mesterszó. *Terminus Technicus.*
Mezengy. *Idyllion.*
Miatt. *Ért. Pro.*

Mindenes. *Közönséges.*
*Mindenményedelem. *Universitas.*
Mindenki. *Kiki.*
*Miséglőok. *Causa materialis.*
Mitra. *Süveg.*
Miv. *Munka. Könyv.*
Mivelésbe vinni. *Tartani, tenni.*
Miveletes. *Practicum.*
*Módivagyonság. *Existentia modalis.*
Mogorva. *Komor, rántzos.*
Molette. *Moly-ette.*
*Mondákság. *Rhetorica. Ars Oratoria.*
*Mondolat. *Oratio.*
Morotvány. *Tótsa, Halastó.* (79)
Mosolly. *Mosolygó.*
Mottzatlan. *Mozdulhatatlan.*
Mozgásejtés. *Gesticulatio.*
Moztony. *Motivum.*
*Moztonytudákság, *Mechanica.*
Mozvány. *Machina.*
Mulékony. *Mulandó.*
*Muzsikösszönösdi. *Concert.*
Műszó. *Terminus Technicus.*
Müvemény. *Machina.*
*Müvödelem. *Fábrika.*

N.

Nagybiró. *Isten.*
Nagyobbrakás. *Többen. A' világ.*
Nagyok. *Lordok — az Anglusoknál.*
Nagysád. *Nagyságod.*
Nagysok. *Sok szenvedés. Nyomorúság.*
Napiparancsolat. *Parola.*
Napirmány. *Journal.*
Naprám. *Calendarium.* (80)
Napzat. *Nap, dies.*

Násfa. *Fazávár.*
Naszád. *Folyó, könnyű.*
*Négyeglet. *Quadrangulum.*
Néha. *Néhai p. o. Néhai szegény Benitzky Uram.*
Nehézmértze. *Barometrum.*
*Nem. *Nemzet. Natio.*
Néma. *Pénztartó hely. Cassa.*
Nemestelek. *Curia nobilitaris.*
Nemesülés. *Sessio nobilit.*
Némség. *Genus Logicorum.*
Nemzetsor. *Genealogia. Stammbuch. Ahnen.*
Néprohanás. *Landsturm.*
Népségedelem. *Populatio. Bevölkerung.*
Nézet. *Nézés, pillantás.*
Nézlelni. *Intueri. Anschauen.*
Néztárgy. *Schauspiel.*
Névtestvér. *Drusza.*
*Nimlány. *Nympha.*
(81) Nő. *Feleség, menyetske.*
Nőszszék meg véle. *Legyen vele szerentsétlen.*
*Nőtövény. *Plánta.*
Nüansza. *Fr. szó. Nuance.*
*Nyelvémes. *Grammaticus.*
*Nyelvémség. *Grammatica.*
Nyelvmives. *Grammaticus.*
Nyilatkozat. *Patens.*
Nyillám. *Ligetes hely. Nyilás.*
*Nyilvánitani. *Manifestare, illustrare.*
Nyirettyü. *Hegedüvonó.*
Nyom. *Impressio. Spur.*
Nyomorú. *Nyomoruság.*
Nyősténke. *Feleség.*
Nyősténytittés. *Gen. Foemin.*
Nyughely. *Nyugvóhely.*
Nyugni. *Nyugodni.*
Nyugodalombizgató. *Aufwiegler.*

Nyugtalanság. *Nyughatatlanság.*
*Nyutszamság. *Prosodia.*

O. (82)

Odakövesedve. *Mozdulhatatlan.*
Odasürgetni. *Kénszeritve menni.*
Og. *A' Magyaroknak legelső Attya.*
*Okalap. *Causa fundamentalis.*
*Okértékség. *Philosophia:*
Okforrás. *Principium.*
*Oklótehettség. *Ratio.*
Oldalzat. *Oldal. Lap.*
Olvasottság' lajtorjája. *Gradus eruditionis.*
Onkel. *Fr. szó. Oncle. Patruus.*
Orázat. *Stunde.*
Orgonajártó. *Orgonatsinálló.*
Orom. *Tető. Vertex.*
Orotvány. *Irtás.*
Orrkendő. *Zsebkeszkenő.*
Országlomány. *Regierung.*
Országoltalom. *Insurrectio. Landwehr.*
*Oskolairókálkodás. *Schulfuchserei.*
*Osztrák, Osztyák. *Austriacus.*
Otthonoló. *Házi, oda haza lévő.* (83)
Odöngő. *Ogyelgő, koválygó.*
Oklelő Hajdu. *Szegény BUFFON, 's BLUMENBACH! ti még ezt a' Szarvasmarhák közzül kifelejtettétek halhatatlan Munkáitokban!*
Ömledezés. *Elragadtatott képzelet.*
Omölts. *Szagosviz-tartó edény.*
Őné. *Sie.*
Ünnöngős. *Vocalis.*
Önnöntudvalévőség. *Selbstbewusztsein.*
*Önnözet. *Individuum.*
*Önnözeti természet. *Natura individualis.*

Őreb. *Wachthund.*
Őrlélek. *Genius.*
Őrmester. *Strázsa. Kapus. Vártás.*
Örömteli. *Örvendetes.*
Őrjöngeni. *Elragadtatni, magán kivül lenni.*
*Őszinte. *Simplex. Candidus.*
Öszvebontani. *Öszvezavarni.*
Öszve-kezelve. *Karonfogva.*
(84) Öszvezagyválni. *Öszveelegyiteni, illetni.*
*Ötlet. *Objectum.*

P.

Pakilints. *Büdösféreg.*
Pállyaág. *Érdemborostyán.*
*Pamlag. *Kanapé, zófa, gyepágy.*
Parantsolólag. *Praeceptorie.*
*Parantsszó. *Commando-Wort.*
Párhuzamosan. *Parallele.*
Passio. *Deák szó: Indulatosság. Leidenschaft.*
Pattantyú. *Ágyu.*
Pazarfény. *Pompázás.*
Pajdák. *Plejades.*
*Példamány. *Nyomtatvány. Abdruck.*
*Példány. *Exemplár. Mustra.*
Penderedni. *Támadni, készülni.*
Pénzkupetz. *Banquier.*
Pessédezni. *Romlani, veszni.*
Pete. *Tojás. Ovum.*
(85) *Pijhe. *Pehely.*
Pillagó. *Tündöklő, fénylő.*
Pintzekirályné. *Örömleány. Lustdirne.*
Piom. *Függő sinor. Senkblei.*
Pislongani. *Tekinteni, pillantani.*
Piszkántsi. *Grübler.*
Plán. *Planum.*
*Polgárittás. *Civilisatio.*

Pompaműhely. *Oltözőasztal. Toilette.*
Ponk. *Tető.*
Porong. *Homoktorlás, zátony.*
Porongyó. *Jóizű.*
Porontó. *Pattantyús.*
*Porosz. *Burkus. Prussus.*
Pót. *Additamentum.*
Potyolni. *Zuzni, verni.*
Pullyátska. *Niederträchtig.*
Püspökségedelem. *Bisthum.*

R.

Rakontza. *Törvény.*
Rangdijj. *Taxa.*
Ránézveség. *Hinsicht.* (86)
Rásza. *Káposzta pláuta.*
Rajlódás. *Fanatismus. Schwärmerei.*
Rajz. *Planum. Rajzolat, kép.*
Ravatal. *Rothadás, enyészés.*
Redő. *Titok. Falten.*
Régesztendős. *Veteranus — a' Katonáknál.*
*Reggelet. *Morgendämmerung.*
Rekentze. *Classis.*
Remekelő. *Experimentale.*
*Rendkivüles. *Extraordinarium.*
Rendszer. *Systema.*
*Rentze. *Registrum. Lajstrom.*
Rény. *Virtus. Tugend.*
Renyheség, *Restség, lustaság.*
Repkény. *Hedera. Epheu.*
*Repülőirás. *Brochure.*
*Részelet. *Partitio.*
Részelkedés. *Részrehajlás. Interessentia.*
Résztelenség. *Gleichgültigkeit.*
Részvét. *Interesse. Theilnahme.*

(87) Révszer. *Hajó.*
Rivvants. *Jégesső.*
Roll. *Személly, képviselés. Rolle.*
Rom. *Omladék, düledék. Ruine.*
*Rontsárd. *Artilleria.*
Rökönyödés. *Hallgató idő — éjjeli csendesség.*
Rövid. *Rövidség.*
Rövidebbet vonni. *Den kürzern ziehen.*
Röviden jönni. *Zu kurtz kommen.*
Rugástoll. *Triebfeder.*
Ruhaszekrény. *Kleiderschranke.*

S.

Salápolni. *Örvendeni, tapsolni.*
Sanyar. *Sanyarú, érzéketlen.*
Sáppulni. *Sáppadni, hervadni.*
Sarampó. *Oszlop. Monumentum.*
Sarkbakövetni. *Nyombankövetni.*
Saja. *Finom, derék.*
Sajátkeresés. *Eigennutz.*
(88 *Sajáttság. *Fejesség. Eigensinn.*
Scarapna. *Skorpio.*
*Segéd. *Segitő eszköz.*
Selypittő. *A' Nyelv' durvább hangjait lágyittani igyekező.*
Semezsemmás. *Indifferens. Gleichgültig.*
Serkenet. *Oriens.*
Sérűlt. *Sértett, bús.*
*Setét. *Setéttség.*
Sikátor. *Szűk utsza.*
Siker. *Gluten. Schleim.*
Sinkedni. *Sinlődni,*
Sokhihetőssel. *Hihetőleg*
Soktüzessel. *Hevesen, forrón.*
*Sopár. *Sovány, szegény.*
Sorrend. *Sor, v. rend.*

Stantza. *Stanze.*
Suhadar. *Sudár, magas.*
Sülgedni. *Tsüggedni.*
Sürgetésbéli. *Sürgetős.*
Sürgetni. *Kénszeritteni, erőltetni.*
Szabadna. *Szabad volna.* (89)
*Szabda. *Regula. Törvény.*
Szaguldólni. *Recognosciren.*
Szak. *Szakasz.*
Szakmány. *Rolle.*
Számszer. *Registrum.*
Számtalan. *Legio.*
Számtudákság. *Arithmetica.*
Szárazbéllyeg. *Stempel.*
Szárma. *Töltött káposzta.*
Szarvas Angyal. *Sátán. Diable.*
Százszaka. *Század. Jahrhundert.*
Szájalás. *Peroratio.*
Szájkabibor. *Piros szátska.*
*Szájmód. *Dialectus.*
Szegült. *Emelt, készitett.*
Szelni. *Szabni, alkalmaztatni.*
Szellőcse. *Szellőtske.*
Szélviz. *Szélvész.*
Szembeesőleg. *Szembetünőképpen.*
Személlyczim. *Személlyes érdem.*
Személlykép. *Rolle.* (90)
Szemintet. *Katsintás.*
Szemöld. *Szemöldök.*
Szempont. *Tekintet.*
Szemtünő. *Szembetünő.*
Szemügyelni. *Nézni, vizsgálni.*
Szender. *Esthajnal-tsillag.*
Szenvedelmes. *Passionatus, Leidenschaftlich.*
Szepelkedni. *Iparkodni, szándékozni.*
Szépirákság. *Calligraphia.*

Széplődni. *Glänzen.*
Szépné. *Die Schöne.*
Szépnéség, *Szép név.*
Szer. *Sor. Mód.*
*Szerács. *Apothecarius — és jó szó is: mert tsak ollyan, mint: kaláts, forgáts, kártáts 's a' t.*
*Szered. *Apotheca — és jó szó is: mert tsak ollyan, mint: Ezered, mered 's a' t.*
Szerelemgyerek *Zabgyerek.*
Szerencséltetni *Szerentsésnek lenni.*
(91) Szerencsézni. *Kotzkáztatni.*
*Szertetem. *Organum.*
Szesz. *Geist. Spiritus.*
Szinetlen szerénység. *Valóságos iparkodás.*
Szinmártákság. *Ars tinctoria.*
Szinténség. *Analogia.*
Szipoly. *Moly.*
Szivecsem. *Szivetském.*
*Szívképző. *Szívformáló — jobbíttó.*
Szobászné. *Stubenmädchen.*
Szobor. *Statua.*
Szófektetés. *Syntaxis.*
*Szók' többsége. *Pluralitas votorum.*
*Szomoróza. *Mesto a' Muzsikában.*
Szomorjáték. *Tragoedia.*
Szonkolyodni. *Szomorkodni.*
*Szorg. *Diligentia.*
Szorgszerény. *Szorgalmatos iparkodás.*
*Soreggység. *Szoros eggyesség.*
Szójárat. *Provincialismus.*
Szováta. *Szövőszék.*
(96) Szökni. *Menni, sietni.*
Szörnemény. *Ungeheuer.*
Szörny. *Monstrum.*
Szörnyekölője. *Apolló.*
Szörnyeteg. *Monstrum.*

Szulákos. *Tövises, szúrós.*
Szunád. *Scriba, Cancellista.*
Szuradék. *Punctum.*
Szurat. *Punctum.*
*Szurdants. *Spádé.*
Szü. *Testvérek' Felesége.*
Sü, v. Süv. *Férj v. Feleség' Báttya.*
Szülődni *Születni.*
Szürke ló szügyében. *Ló Vendégfogadóban.*
Szüzetsné. *Szüzetske, a' Foem.*
Szüzné. *Szüz, a' Foem.*

T.

Tábirász. *Notarius.*
*Táborkozás *Hoszszas táborban létel.*
*Tábornok. *Generalis.*
Talabor. *Terebélyes, árnyékos.* (93)
Talaris. *Hoszszu ruha.*
Talp. *Basis. Fundamentum.*
Talpszer. *Materia.*
Tanakmányos. *Theoreticum.*
Tanátsvégzés. *Senatus Consultum.*
Tanitirás. *Documentum.*
*Tanóda. *Oskola.*
*Tanódalom. *Gymnasium.*
*Tántzadalom. *Bál.*
Tanúirás. *Documentum.*
Tanúmány. *Documentum.*
*Tanulmány. *Scientia.*
Tanyarév. *Portus.*
Tapodmány. *A' mi tapodtatik.*
Tapzs. *Taps.*
Táran. *Tárva, nyitva.*
*Tárgyazni. *Illetni. Betreffen.*
Tárgyalag. *Objective.*
Tartalom. *Innhalt.*

*Társadalom. *Collegium.*
(94) Távollévőségben. *Távol.*
Téhely. *Borotvatok.*
Téhelyezetlen. *Szinlés, simitás nélkül.*
Tehertelen. *Könnyü.*
Teknő. *Paizs.*
Televény. *Congestum — és jó szó is: mert tsak ollyan, mint kelevény, Ötevény 's a' t.*
Tellemtudákság. *Calculus integralis.*
*Tellyedelem. *Plenipotentia. Vollmacht.*
Tempe' vidámjai *Tempe' kies vidékei.*
Templombilints. *Házassági esküvés.*
Tengerügytanáts. *Administratio marina.*
*Teremlettárház. *Naturalien-Kabinet.*
*Teréj. *Planities, spatium.*
Teréjtudákság. *Geometria.*
*Természetedmény. *Physica.*
Természvilágértékség. *Philosophia natur.*
Területes terhes lövés. *A' hajó eggyik oldalán lévő minden ágyuknak eggyszerre való kilövése.*
*Testmagértékség. *Stoechiologia s. Chemia.*
(95) Tétlen. *Unthätig.*
*Tetszitze. *Schöne Wissenschaft.*
Tetszitzeség. *Aesthesis.*
Tettemény *That.*
Tejvaj. *Butyrum.*
Thyrsus. *Szőlőveszszö.*
*Tiporvány. *A' mi tipratik.*
*Tisztesség dandárja. *Ordo Civilis.*
*Titkáts. *Chemicus.*
Titokirász. *Secretarius.*
Toborzon. *Szökdétselve, ugrándozva.*
Tollkés. *Federmesser.*
Tőkeleg. *Subjective.*
Tölgykirállyné. *Akhátzfa.*
Tömedékes. *Intensivum.*

Tömény. *Az erczek' crystallizatiója. Gruppe.*
*Tömpeglet. *Obtusangulum.*
*Tömör. *Ezered. Regimen.*
*Tömkeleg. *Labyrinthus.*
Töpni. *Töppedni, aszni.*
Törekedemény. *Expeditio.*
*Töröngyölni. *Öszvegyürni.* (96)
Történtség. *Zufall.*
Tőzsérkedni. *Kalmárkodni, nyerekedni.*
Töves. *Nyomos. Gründlich.*
Tsapat. *Batallion.*
Tsapongani. *Habozni, kételkedni.*
Tsárnok. *Tornátz, follyosó.*
*Tsend. *Tsendesség.*
*Tsermely. *Patak.*
*Tsertse. *Fülönfüggő.*
Tséts *Variolae.*
*Tsiklándlágyság. *Itt per Allegoriam parton termő gyenge füvet tesz.*
Tsinálmány. *Productum.*
Tsiszolni. *Poliren.*
Tsontfejudva. *Koponya' ürege.*
*Tsoporda. *Brigada.*
Tsorgalag. *Tsepegőkő.*
*Tsőgyilk. *Bagnét.*
*Tsupatudákság. *Mathesis pura.*
Tuba. *Kürt, trombita.*
Tudaklani. *Tudakozni.* (97)
Tudákos. *Mathematicus.*
*Tudákosság. *Mathesis.*
Tudalom. *Tudat, tudás.*
Tulajdonolni. *Tulajdonitani, ajánlani.*
Tulajdonságosítani. *Qualificare.*
Tulmulni. *Fellyülhaladni.*
Tulvilági. *Orientale. Antipodes.*
Tündérvilág. *Mundus Metaphys.*

Tünetvilág. *Mundus Phys.*
Tündérke. *Nympha.*
Tündérittés. *Abstractio.*
Tündérvilágértékség. *Philosophia Transcend.*
Tünet. *Váltó. Schein.*
*Tünkép. *Idea.*
*Tünlet. *Apparitio.*
Tünöngye. *Musa.*
Tüntető. *Mutató Tábla. Verzeichnisz*
*Türmész. *Martyr.*
Tzekle. *Keleptze, tőr.*
Tzobók. *Tyuk v. ludtzomb.*
(98) *Tzombolni. *Törekedve menni.*
Tzövek. *Pyramis.*

U.

Udvarlás. *Audientia.*
Unadék. *Unalom, unatkozás.*
Uralkodalom. *Imperium.*
Urka. *Uracska. Mazur.*
Utálság. *Utálatosság.*
*Utóink. *Posteri.*
Üdvös. *Idvesség. Salus.*
Ügyelet. *Institutum.*
Ügyes. *Alkalmatos. Geschickt.*
*Ügyész. *Advocatus. Procurator.*
Ük. *Majores.*
Ültetmény. *Pránta, vetemény.*
Ür. *Üreg. Höhle.*
Ürögforogni. *Manövrirozni.*
Üszk. *Fáklya, villám.*

Z.

Zamatos. *Szamatos, illatos.*
Záratlan végzés. *Patens.*
(99) Zavar. *Zivatar.*

Zemes. *Lágyan készült irha.*
*Zengemény. *Opera.*
Zomántzfogsort láttatni. *Megnevettetni.*
Zongora. *Klavier.*
*Zőte. *Vegetabile.*
Zsebbegeny. *Brieftasche. Pugillaris.*
Zseni. *Fr. szó: Genie. Észláng.*
Zsinár. *Hijjábavaló.*
Zsugorgatott hadsereg. *Reserv-Armee.*

J.

Jámborat. *Virtus.*
Járdalni. *Járkálni, szállongani.*
Járomfa. *Iga. Joch.*
*Játtábor. *Lager.*
Jegyzék. *Jegyzés — és jó szó is; mert tsak ollyan, mint Fazék, Főzelék, Szerdék 's a' t.*
*Jelenlet. *Phaenomenon.*
*Jelségessen. *Specifice.*
Jól állani eggyütt. *Gut stehen mit einander.*
Jótett. *Virtus, — melly jobb is a' Rénynél, 's Jámboratnál.* (100)

V.

*Vadontz. *Természeti, eredeti, mesterség által nem változtatott.*
*Vágtsó. *Comma.*
Vágy. *Vágyás.*
Vaklani. *Vakoskodni.*
Valaholottolás. *Ubicatio.*
Vallásmotozás. *Inquisitio.*
*Való. *Serius, severus.*
*Valólat. *Ens.*
*Vándorlott. *Jártasköltes.*
Várda. *Hadisereg, tábor.*
Vároltalom. *Besatzung.*
Vártvagyon. *Activa, — sensu politico.*

Vájtfülü. *Purgatae auris.*
Véd. *Védelmező, mentő.*
Védte. *Mentsége valakinek.*
Véghetlen. *Véghetetlen.*
Véglakás. *Temető, sír.*
(101) Véglettudákság. *Analysis finitorum.*
Végszak. *Vég-szakasz. Utólja valaminek.*
*Végtelenlet. *Immensum.*
Végtelenlettudákság. *Analysis infinitorum.*
Vélemény. *Opinio.*
Vendégajakú. *Idegen nyelvü, nyelvhez nem értő — Nyelvrontó.*
Vénhült. *Elvénhedett, vénült.*
Vérér. *Vena.*
Verőcze. *Kis kapu, korlát.*
Vértanú. *Martyr.*
Vértestné. *Consangvinea. Testvér, a' Foem.*
Veteményedelem. *Seminarium.*
Vétket tsinálni valamiből. *Vétkül tulajdonítani.*
Vétlen. *Artatlan, büntelen.*
*Vezedezés. *Commandirozás.*
Vezérszó. *Előljáróbeszéd. Einleitung.*
Vid. *Vidám, derült.*
Vidortsata *Lebhaftes Gefecht.*
Vigadalom. *Vigság, mulattság.*
*Vigallicza. *Ugrós tántz. Allegro.*
(102) Vigasz. *Vigasztalás. Trost.*
Vigságkörte. *Vig társaság.*
*Villo. *Aether.*
Villóértékség. *Aetherologia Phil.*
*Vimály. *Világosság.*
Vinnye. *Mühely, Kováts-mühely.*
Virág év. *Ifjui kor.*
*Virály. *Zöldellő kies tájék.*
Virits. *Succus arborum emanans.*
Virulmány. *Zöldellő kies tájék.*
Vi'slatás. *Keresés, nyomozás.*

Viszfigyelés. *Reflexio, sensu Phil.*
Viszhang. *Echo.*
Viszonlani. *Reciprocare.*
Viszontgyónás. *Költsönös vallástétel.*
Viszontság. *Viszontagság.*
Viszontvizit. *Költsönös látogatás.*
Viszjutalom. *Recompense.*
*Vizépittés. *Hydraulica.*
Vonat. *Linea.*

FÜGGELÉK.

Nem tzél*ly*om ugyan senkinek szakáll*yá*b*an* kapni — *is* menc*s* meg*h* Isten*n*! — kivállt az bötüirákság fölött, *az* me*j* még oll gyönge lábo*nn* áll az Szittyák nyelvökre nézvést; hanem min*d*-hogy az heles Irás ollan az munkábo, min*d* az fűszerszám az ételbe: inn*éjd* nem tar*tt*ottam üdővesztéssnek. 's fölösleg vallónak, ho*lott im*máron az Magyar Nyelv kimivelésséről *lévő* Munkácskámot ellvégezvén, ezzen Függelékbe az szovaknak hel*j*es leirássát is fol*tat*ólagossan edgy két szóval érdekellem. Ezt*et* kévánja min*t* az föl tett tzély, min*t* az joó rend meg*h* tartássa me*j*et kötelességemnek is ösmérem.

De viszont*ag* tzély*o*mmal elenkezne mos*tanság* mindenn edgyes Jedzésekre ügyellni, *mell* nállom*nál* föllengőssel elméű, Tudóssoknak az gond*gya*. Kik pedig*h* mindennémő Törvén*je*i-*ket* az szók szerkőztetéssének, *avagy hogy* az Ortogra*fi*ának eszökben venn*yi* akar*qyák*: igazéttyuk előket RÉVAY*nkhez*, PÁPAY*nk*hez; seőt (kit ellőbb köll vala emléttenem) SYLVESTERhöz, *mell*nek ölégh ditsiretére vállik: *miképpen* homállbo dölt réghi Nyelvönket megh jobétván, *és* elseő lőn, az ki Régullák közzé szorétva, zsinórmérték gyalánt anná aztat Onokájinak elejbéje.

Mit szóllak az Puristákról, Nyelvszépéttőkről, Bővéttőkről? az Jottistákról, Y-istákról?? mit az Fordéttókrul, Épéttőkről, Rontókrul &c??? — *mellek*, mind az hangyál halhatatlan számmol nyüsgenek edj üdő ulta a' Magyjar Hellikony állábo. Miátam — mind az csiga, *ki* aléglan kémszarváját báncsák, üsténtt honnábo vonyul — *ki*nek a tudóss pörhöz kedvők vann,

ám hartzollanak! Én hogy edjik Félynek sem véccsek, sem nem ujjéttok, se vellök öszvö nem botsáitkozom; de kezzem sebemben gyukván, korhelkodva számott is nem táitom: hanem, miért az villágba mast ez, maid amasz tecczik; és topasztallván, hogy vadnak ölögenn, kiknek az bátyok kanál is joó: innénd ez kiss Munkáccskámbo, mellnek elejbé jeless Rézképett is mettzenyi hattam, mint az szovak formálottyára, mint az heles Irássro nézvést az legh tsényossabb üzletű, és legh pallérozottyabb Irókhez magamat alkalmasztattam; — akár Puristák, akár Fordéttók avaggy Jottisták &c. azok löttek légyjen.

Távolj léttem miát az Nyomtattássbo is némell HIBÁK esstek, kiből az héányossabbakatt Olvassóink ill-képenn meghjavéttanyi mélytóztassák.*

Lap.	Sor.	Hiba.	Olvasd.
35	2—3	*Hadszaszakasz*	*Hadszakasz*
37	10—11	*párhuzantosan*	*párhuzamosan*
38	10	*muzsikköszönösdi*	*muzsikösszönösdi*
39	9—10	*Nyelvmiveléseink'*	*Nyelvmivelésünk'*
44	8—9	*Iró, társát*	*Iró-társát*
—	11	*(ő mondja.)*	*(ő mondja)*
45	5	*örvendezhessenek*	*örvendhessenek*
46	4—5	*Magyaritvánt*	*Magyaritván*
47	6	Jegyzésekkel	Jegyzékekkel
48	1—2	potul	pótul
—	2—3	Müvödelmeke	Müvödelmek
48	17—18	Földemüm	Földemiim
50	15	*(tsal.)*	*(tsal)*
52	2	Álapittani.	Alapittani.
—	19	*Minueet.*	*Minuette.*
53	2	Armás	Ármás.
—	11	*Emanere,*	*Emanare,*

* Az itt elsorolt sajtóhibákat e kiadás szövegében kijavítottuk.

Lap.	Sor.	Hiba.	Olvasd.
53	15	*Uneingeweicht.*	*Uneingeweih't*
58	9	*Plánum. Entwürf.*	*Planum. Entwurf.*
60	4	Erezelni.	Érezelni.
—	13	*Anmal.*	*Animal.*
64	5	*Summum. Ens.*	*Summum Ens.*
65	5—6	*Sphoera.*	*Sphaera.*
67	20	*Weitläufigkeit.*	*Weitläuftigkeit.*
73	4	Kő. Kints.	Kő. *Kints.*
—	18	*Peripheria.*	*Periphaeria.*
77	19	*Plat—fond*	*Plat-fond.*
78	4	*Meisterfaft.*	*Meisterhaft.*
79	9	Muzsiköszönösdi.	Muzsikösszönösdi.
80	16	Népsegedelem.	Népségedelem.
81	8	Nyélvmives.	Nyelvmives.

BREKEKE! BREKEKE!! BREKEKE!!!
KLOÁX! — TUÚ!

JEGYZETEK.

E jegyzetekben a *Mondolat*nak a Nemzeti Muzeumban levő kézirati példánya és a kinyomtatott szöveg közti eltéréseket állítjuk össze. Előbb a nyomtatvány szövegét közöljük, s a kettős pont után következik a kézirat megfelelő részlete. Az eltérés gyakran jelentéktelen, de néhol a rosszul másolt vagy félreértett szöveget csak a kézirat megtekintése világosítja meg. *B. J.*

19. l. 6. sor *legyek:* légyek; 8. sor *ne:* nem; 9. s. *Izlelőtudományunknak:* — tudományomnak; 10. s. *találandó:* találódó; 11. s. *nőtevények:* növőtények.

20. l. 1. sor *Ötletre:* ötletbe; *behatásom:* béhatásom; 9. s. *akarnék:* akarok.

21. l. 7. sor *elfutotta:* elfutottak; 9. s. *engedd: hogy beszédem':* engedjen hogy beszédemnek; 11. s. *heverohez:* peshett heverőhöz; 13. s. *follyam':* folyamú; 14. s. *képest* után: izzadozni; 15. s. *a' Magyar Nyelvmívelés:* a' Magyar nyelv mívelése.

22. l. 1. sor *fedezi:* fejezi; 3. s. *I. Czikk* hiányzik; 6. s. *kelljen:* kell még; 11. s. *Századin:* Százainn.

23. l. 2. sor *kell-e' esmernünk:* kell-é esmérnünk; 3. s. *minekutánn' a' Polgár élet finomságok:* minekutánna a' Polgári élet finumsággal; 7. s. *Századot:* Százados.

24. l. 3. sor *II. Czikk* hiányzik; 4. s. *Második Részében:* másod Részletébenn; 7. s. *az álnok boszszútételinek:* az alkok* bosszútéteinek; 12. s. *képeik:* tűnképeik; 13. s. *állangó sopárok, és eggyűgyüek voltak:* állangósok, sopárok és eggyűgyű voltok; 16. s. *inkább* előtt: mind; 17. s. *Magasztalódna:* .... magasztalódjon.

* Ez a helyes; v. ö. a szótárban *alk* a. m. elementum.

25. l. 1. sor *birtokainak határozatát:* birtokainknak határozatait; 5. s. *szét-üzvén:* szét űzni; 7. s. *Tudományok':* Tudományom; 11. s. *állíttományomnak:* állíttomásomnak; 14. s. *öszvehasonlitani:* hasonlitani; 17. s. *képzelődésében:* képzelésére.

26. l. 3. sor *sziklák':* szikláknak; 10. s. *győzhető:* győzhetlen.

27. l. 1. sor *nyakra 's főre:* nyakra főre; 4. s. *annyi búval nyomozva:* annyi nyomorúval bajózva; 16. s. *festésekkel büszménykednek:* festményekkel büszkélkednek.

29. l. 3. sor. *miképp':* miként; 5. s. *dörömbölt:* döröngyelt; 12. s. *alapitja:* állapittya; 13. s. *fellyül ülő:* felyül létlő.

30. l. 2. sor *kegyeszek ditsőségére:* kegyének dütsőségére; 4. s. *szorgalommal:* szorgal; 5. s. *Okértékségre:* Okértésségre.

31. l. 5. sor *létetvényeikkel:* létedvényeikkel.

32. l. 4. sor *Testmagértékségnek:* Testvegyértékségnek; 8. s. *tanúmányúl:* tanúlmányúl.

34. l. 2. sor *Tábornok':* Tábornoknak; 3. s. *Tömörben.....* stb. helyett: tömörbenn, hemzsserdébenn vagy tsoportábann —; 10. s. *hölyköltetnek:* hőköltetnek.

38. l. 3. sor *nem említvén többé:* is többé nem említvén.

39. l. 3. sortól: *magokra az Olvasókra bízván...* stb. helyett: magokra bízván átlohadok Mondolatomnak utolsó tzikkelyére; 9. s. *Nyelvmiveléseink':* Nyelvmivelésünk; 18. s. *állíttományom:* állíttomásom.

40. l. 7. sor *mind ezek mellett:* mind a' mellett; 14. s. *Alkúnyok:* Alkunok.

42. l. 3. sor *javallottabb:* javallották; 4. s. *eretztethetnék:* erevíthetnék.

43. l. 1—2. s. *pessedező....* stb. helyett: peshedező félben lévők szólekiszmószókat is.

44. l. 5. sor *Czimerjével:* czimjével.

45. l. 2. sor *árjával Pennánk':* árjaikkal Dunánk.

46. l. 1. sor *Magyar Verseket:* Magyar Vérjeket.

51. l. 2. sor *szorgszerények:* szorgserények.

51. l. 3. sor *részint termesztetett, részint öltöztetett:* részint termesztettek, részint öltöztettek.

68. l. 4. sor *Hölyköltetni:* Hőköltetni.

73. l. 15. sor így: *Kör*, környék, kerület, peripheria.

81. l. 3. sor *Nőtövény:* Növőtény.
82. l. 18. sor *Oskolairókálkodás:* Oskolai rókáskodás.
91. l. 14. sor *Szomoróza:* Szomorótza.
93. l. 13. sor *Scientia:* Documentum.
94. l. 18. sor *Testmagértekség:* Testvegyértékség.
102. l. 8. sor *Virály:* Virány.

A nyomtatvány Szótárából hiányzanak a következő szavak:
Forgáts szepre, apró forgáts hulladék.
Iromány, scriptum.
Komoly, serius, severus.
Létleni, existantiam continuare.
Mondoltam, dixi, peroravi.
Pőreség, pongyolaság, mezítelenség.
Redős-rántzos, rántzokba szedett.
Szájolni, orare, perorare.
Szittya, Scytha.
Tzím, Titulus.
Üvölteni, suhogni.
Viárda, hadi sereg, tábor.

FÜGGELÉK.

Láczai gúnyirata Kazinczy ellen.

BEVEZETÉS.

Kazinczynak egyik legelkeseredettebb ellensége Láczai Szabó József ref. pap s előbb pápai, majd 1808-tól kezdve sárospataki főiskolai tanár volt. Láczai a rimes verselést védte; a Hazai és külföldi Tudositásokban (1806. 51. sz.) értekezést is írt «*A magyar versekről*», s «*A gém*» cz. epigrammában próbálta gúnyolni a rímes versek ellenségeit. Kazinczy őt gúnyolja a «Tövisek és Virágok» *Lúdhattyú* cz. epigrammájával; ezt Láczai nagyon zokon vette, s azontúl üldözte Kazinczyt, a hol csak lehetett. A *Mondolat*nak ő volt Patakon a legbuzgóbb terjesztője, előadásaiban is bántotta Kazinczyt s az itt közölt durva gorombaságokkal telt gúnyiratnak is csak ő lehet a szerzője.

Szemere Pál hallotta, hogy Láczai tanítványai előtt is csúfolja, sérti Kazinczyt. 1814 április havában Sárospatakon átutazva, nem állhatta meg, hogy e miatt fel ne keresse Láczait. E látogatásáról ápr. 9-én értesíti Kazinczyt. «Voltam Láczainál. Bémenvén a konyhára, kérdék egy asszonyt, kit feleségének gondoltam, hogy hol van a tiszteletes uram? Hídd be Mari, mondá ez a szolgálónak, s maga is, a szolgáló is kifordultak, s egyedül hagyattam a várás nyugtalanságában. Belép az ajtón egy figura, ujatlan lajbliban s felgyürt ujjú, vagy inkább karú inggel. Ez ő, vagy nem? Köszönék s viszontagolá. Mondom, ki vagyok; szobát nyit s beereszt s leültet és kérdi:

S hol jár ezen a mi földünkön az úr? — — — — Második oka, hogy tiszt. uramat meglátogatám, az volt, hogy rettenetest hallottam tiszt. uram felől, s tudni akartam, még pedig önön magától, ha való-e, hogy pesti barátaimnak elbeszélhessem. Mi az? kérdé. Tiszt. uram a tanítványai előtt azt mondá, a kevélység nemeiről beszélvén: a tudósok kevélysége, mint a szép halmi poétáé s több eff. Én mondottam volna? Bizony nem emlékezem. Nem emlékezem, hogy kineveztem volna. Az mégis jut eszembe, hogy az epigrammai morált előhoztam, de név nélkül; s azt mondám, hogy az ellenkezik a keresztyén morállal. Nem kell döfni, ölni senkit. Az vétek. Ugy tetszik, mondtam azt is, hogy a magyar literátorok egymást mocskolgatják s ezt pallérozott gorombaságnak neveztem. Higyje el a tekint. úr, a széphalmi név nem említődött. Én Kazinczy urat tisztelem. Kérem, méltóztassék ezt nékie megmondani. Tisztelje általam pesti barátait is. Én tudom, hogy vannak a pápista atyafiak között is poeták. De stróphát-irót jót nem tudok egyet is Gyöngyösin kivül; s én az újságban arról szóllék s azért említettem csak a mienket». (Szemere P. Munkái, III. k. 112. l.)

E tudósítás vétele után Kazinczy rögtön levelet írt Láczainak, melyben szemrehányást tesz neki vele szemben tanusított eljárása miatt; azután hosszan védi magát, s kifejti, hogy az ő epigrammai morálja nem ellenkezik a keresztyén morállal.*

A patakiaknak legdurvább támadása Kazinczy ellen az itt közölt pasquillus volt, melyet másolatban küldöztek szerteszét. Kazinczy többször tesz rá czélzást leveleiben s egész elkeseredéssel ír erről a méltatlan támadásról Dessewffynek 1815 decz. 14-én: «Annyira ment a kálvinista düh, hogy a Patakról oda innepre vagy koldulásra vagy vacatióra haza menő togátusoktól híreket szedtek a tiszteletes predikátor urak s ezekből pasquillusok írattak: a többek közt, hogy az anyámnak özvegy

* E levél megjelent a *Sárospataki Füzetek*ben 1859. évfolyam, 995. l.

korában szerelmei voltak, holott minden tudja, hogy ezt az asszonyt idegen kar, azaz más kar, mint az atyámé, soha nem ölelte; én austérabb erkölcsű asszonyt soha nem ismertem. Ez a pasquill nekem ismét megküldetett. Csudálom, mondám, hogy azok, a kik azt tanítják, hogy az isten az embert a maga képére teremté, magokat marhákká tenni nem szégyenlik». (Dessewffy levelezése, II. 57.)

Ez a gúnyirat eddig ismeretlen volt. Abban a kézirati kötetben akadtam rá, melyet az Irodalomtörténeti Közlemények V. kötetében (307. l.) ismertettem. A könyv összeirója, egy debreczeni theologus, másolta bele ezt a bizonyosan közkézen forgó pasquillust a többi diáktréfa és trágárság mellé. Szerzője minden valószinűség szerint Láczai, a ki Kazinczyval egy időben volt pataki diák, bár nála jóval fiatalabb. A gúnyiratot, mely egyes részeiben eléggé szellemes és ötletes, de határtalanul durva és trágár, egész terjedelmében közöljük, csupán azt a pár szót hagyva el, melyekkel Kazinczy anyját bántja otromba durvaságával.

Balassa József.

*Nyomorult Embertse! a magyar Literatura óljának fel gyürkőzött marka köpő Szarkotrójja.**

Ne háborodjon meg a te pitzin nagy lelked, hogy a két haza előtt esmeretes modestiádat meg sérteni nem kivánván, illy magad által választott titulusodonn és dilettant foglalatosságodnál fogva kívánlak megszóllitani. Azon se haragudj meg, ha talán mendikás tónusonn találod némelly kifejezéseimet fogantattaknak lenni «*quod nova testa capit, id veterata sapit*». Te is podotz** korodba mendikás czipón szedted meg trágyázott Úrfi szívedbe a' Helikoni

* V. ö. a *Tövisek és Virágok* első epigrammáját: *Hercules.*

** Czélzás Kazinczy egyik ifjukori munkájára: *Az amerikai podocz . . .* stb. 1776.

virágok magvát. Esmerjuk mi is egymást ab avo; és tsak az a Külömbség köztünk, hogy te Alumnus Úrfi fogakkal rágtad az alsó katona soron* a vérbélü mendikás kenyeret, én pedig a felső katona sorról fingottam és poroztam akkor is fejed felibe szűrös mendikási impertinentziával. De meg is nyertük méltó jutalmát akkori neveltetésünknek, mert téged a' Fatum ezen ditsőséges titulusra és méltóságra emelt, én pedig originális gorombaságban megkeményedtem. Igy büntet a' Nemezis, de talán nem lesz e' mindég igy!

Most térek a dologra.

A Téli penésznek ki szellőztetésére a' Vértes allyánn éppenn a' Tárnoki V. Fogadóba találkoztam egy Fűszerszámos olaszszal és későbbenn egy bújdosó Pataki Deákkal a' kikkel történt, és téged kis fekete képű, de még feketébb lelkü nagy Férfi kölönösenn interessáló diskurzusainkat pragmatice előadni régi esmerettségbeli kötelességemnek esmertem. Boldog Egek! ki hitte volna, hogy a piszkos és szűrös Petiből valaha a' nagy és ditsőséges kis Barna Ferkónak, ama Békák Arisztofánesz lelkü tolmáttsának Széphalmi Vintzének Korreszpondensz társa lehessen.

Az olasz éppen az utolsó 10 garas ára borsot takarta bizonyos versel nyomtatott papirosba, hogy a' Vendég Fogadósnénak adja. — Én szinte a' ki bolondulok a' szép versért és az újságért reá kiáltok, hogy adja ide inkább nekem, meg adom az árát a' papirosnak is külön, tsak hogy valami szépet olvashassak. — De az olasz egész

* Katonasornak hivták a mult század végén azt a sárospataki főiskolához tartozó épületet, melyben a diákok laktak; a földszinten (alsó katonasor) voltak a jobb móduak, az emeleten (felső katonasor) pedig a mendikás diákok.

tsomót elő rántván, ejj Uram! úgymond, adom én az Úr több is egy pipa dohánért, úgyis már elfogyta borsa, nints bele takarni! tsak egynehány hagyom magának segge törülni. — Kezembe veszem! hatalmas Egek! mint meg örültem, ujjdonat ujj, és tsak egy évi szamár tsikójja a' Magyar Literaturának: *Tövisek és virágok tsak kevés nyomtatványokban! Széphalom 1811.* Halja kend! hol lakik kend? kérdem az olaszt.

Olasz: Én Úram! lakom Udine; Frantzia Littoral, de télbe nints othon dóga akkor lakom Patak! Schvartzon, kortsmánn, árúlom kávé, tzukor, fige, mandula, fiszerszám.

Én: Hát tudja kend hol van Széphalom?

Olasz: Tudja Uram! volta is ott kétszer Uhhelnál* túl, de soha oda nem menyem, nints ott nekem vásár, szína szalma eszik ott az Uraság is, ablakon hánynak ki a Kastilbúl magok szar, nem árulok én ott több fűszerszám soha.

Én: Ott lopta hát kend ezt a papirost, mert ezt ott nyomtatták, pedig tsak keveset, nem is találni másutt tsak ott, meg egynehány nagy Uraknál.

Olasz: Én nem lopta Uram soha, betsületes ember vagyom, esméri engem minden ember Patakonn, de nem is ott nyomtak, mert azt Patakonn nyomták, bábagödribe, az András Uram azí feleség adta níkem sok, kit kros gyömbir, kit kros borsir volta nekem sok, de már min eltípte, borsa takarni, segge törülni.

Én: Ennye menykő a' lelke olasza hogyan piszkolja ez az ujj literaturát! egy kettő három, jújj! éppen tíz, no halja kend, nem egy pipával, hanem minden vágott dohányom oda adom kendnek! lessz nekem ezért tíz szállá-

* Sátoralja-Ujhely.

som, tíz jó éttzakám a' mestereknél. Vivát, a' tövisekhez és virágokhoz bort Kellner! Vívát a fűszerszámos olasz! igyunk rá! vivát! Erre belép egy fáradt Deák a Vendégházba. Ejnye ugymond be vígan vagynak az Urak! nó Márton hol jár kend itt? kérdi az olasztól, van é kendnél medve szar?

Olasz: Nints Uram, elfogyta minden, most menyom Olasz ország, majd hozom Katalínra sok minden. Köszönöm Uram a' pohár bort, a dohán. Isten áldjon meg Kentek!

(Ezzel el megy dolgára).

Én: Szegény olasz, be betsületes ember, meg ajándékozott Ötsém olly tíz Exemplárral hogy Kurvanyám bár, ha adnám tíz Leopoldus garasért! nézd!

Deák. (Olvassa:) *Tövisek és Virágok* sat. jaj halja Kegyelmed nállunk a Kutyát is ezzel hajigálják most a Mendikások, mikor fát lopnak.

Én: Hát hol lakik Kend Ötsém?

Deák: Patakonn. *Én*: Patakonn? Édes Patakonn! Kinek hívják Kendet?

Deák: Tóth Jánosnak. *Én*: Talám a Tóth János Fija?

Deák: Igenis az én, a' ki most K—i Prédikátor.

Én: Jaj Kintsem Vámosi Tóth Jankóm! Kedves régi Compatiensem Fia! már örömest meghalok, mert a' Fiadat is láttam! Nem Ötsém hanem Fijam helyett való Fijam leszel; és le itatlak ma Deák! ha addig élsz is! Bort Kellner mind estig, hanem hogy az időt könnyebben töltsük, hajtsunk összve egy Exemplárt, nem sok ez: olvassuk el.

Deák: Nem bánom, de nem fogjuk mi ezt érteni, még Patakonn sem értik ezt mindenütt, pedig tsak oda közelebb van Széphalom, mint ide.

Én: Kurvanyád fijam, ha nem értem magyarázd meg,

a mit te sem értessz igyunk rá; tudod-é? jó lesz így, úgy-e bizony.

Deák: Jó jó én nem bánom tsak meg ne ártson és győzzön futkosni a Kellner. Ezen beszéd közt összve hajtunk egy Exemplárt, hát minden tzököstől mokóstól tsak negyedfél árkus! ej Fráter mondom a Deáknak, be rövid szar kis könyv ez! az eb tsinálta tsakugyan nem sokkal ér többet egy pipa dohánynál, pedig kettő is jutott az olasznak eggyért.

Deák: Ha rövid is tsak szép legyen? annál kevesebbé tsalódunk meg az olvasásába; e felől ugyan azt irták az Ausztriai Annalisokbann: is wenig, aber gediegenes gold.

Én: Mit tesz az? hé! Czigányul van é vagy Rátzul?

Deák: Ez németül van, azt teszi, hogy ha kevés is, de tsupa tiszta arany!

Én: Ejnye ebatta Németje be megditsérte, ha mégis tsupa bankó czédulának mondta volna! de hogy tudja ő azt? hiszen tsak ugy ért ő a' magyar nyelvhez, mint az Aranyhoz vagy az ábécéhez.

Deák: Dehogy megkövetem kelmedet! a Bétsi tudós Német, kivált az Annalisták irójja Armbruster, azt hiszi, hogy a' mit az Magyar kivált egynehány szarik is, mind az Arany tsak sárga legyen, egye meg! de hiszen majd meglássuk!

Én: Hogy hivják azt a németet? hogy!

Deák: Armbruster!

Én: Áron puzder! be fura neve van, hogy a kutya egye meg alig látom kimondani! Áron puzder! no olvassuk hát. Tövisek és virágok! Werke des ge—is—tes, ezt már nem értem! ez megint Czigányul van ugyé? hát te érted é vagy tsak igyunk rá?

Deák: Még ezt értem, mert ez németül van, majd ihatunk alább a hol magyarul van, de maga sem értette

mit írt! Itt ezzel az olvasóira tzéloz a Krajnyai Tótokra kiknek tsak dehettz kell és a' kiknek számokra tsak kevés számu nyomtatványokkal akart kedveskedni, hogy valami módonn okos embernek kezébe ne kerülljön a munkájja. Majd alább a' versekbe is ki beszélli ezt a' ditséretes szándékát, de ez a' német mondás egyébaránt tsak úgy tartozik ide, mint ez: procumbit humi bos.

Én: Hát az olvasóra tzéloz úgy-é? Gőthe! Hát Gőthe irta? ki az a Gőthe?

Deák: Dehogy Gőthe! Gőthe tsak ezt az egy sort irta, a többit pedig a Széphalmi nagy Kazintzi Ferentz!

Én: Lehetetlen! Kazintzi Ferentz! ez a' nagy Literator? a kit gyászoltak a magyar Múzsák, és még furugjáikat is rekettye bokorba aggatták egy nehány Esztendeig mig a Budai és Kufsteini Várakba Consorsaival együtt a' tsintsért* zörgette s ezt a' nótát danolgatta. Hosszu az idő, rövid a lántz! innen is onnan is a Sántz.

Deák: Hagyon békét kegyelmed! Soha sem volt K. F. inkább otthon, mint akkor! bár most is ott volna! legalább volna neki mit enni! nem morgana annyi betsületes emberre, mint a veszett kutya.

Én: Hát kit mivel bántott?

Deák: Meg marta ez mint a veszni tért eb vagy légy, mind azt valaki okosann irni vagy gondolkodni mer, ha tsak az ő füstös bálványképét nem imádja, megmarta a' Debretzenieket, meg a Patakiakat, meg a Dunánn innen, Dunán túl, Tiszánn innen, Tiszán túl valókat! meg az élőket, meg a holtakat, és ettől nints bátorságba senki, ha magyarúl ir, kivált verseket! mert ez időről időre magához hasonlókat keres, kivált Ifjak között, kik neki hizelkedjenek 's ő meg azokat bolondittsa, de majd ezekkel is

* *csincsér* tájszó, a. m. béka, bilincs.

úgy bánik mint Csokonaival, kit már széltibe motskol és motskoltat, pedig míg élt még ő szélesítette legjobban; és mint Pétzelivel, kinek a' seggit is nyalta míg élt, már a' tövissekbenn a Fűzfa Poéták közzé tészi. Hanem úgy látszik hogy tartóssabb szövettséget vetett egynehány Pápista és olasz Magyarokkal s némely taknyos Pesti fitzkókkal, kiknek többet tudni vagy írni nem szabad mint ő rendeli, ezekkel öszve vetette a' Farát, mint a koszos lovak, rágják egymást, a' hol viszket, azok őtet, ez meg azokat ditséri. De czine mintye! Napot lemenve! Mi is feltettük egynehányan Patakonn, hogy tsak düljön ki, majd állitunk a' számára egy *Emléket* mint ő akart Csokonainak és a Zemplín elesett Insurgenseknek. Ez az emlék pedig fog készülni Szép Kies helyen az ország út mellett, tudja é kigyelmed hol van a' Sorompó?

Én: Hogyne tudnám? eleget fűsülködtünk alatta az Atyáddal, Szolgabíró korunkba.

Deák: 'S tehát itt fog készülni csupa Szar oszlopból, mellyet hogy az idő foga se emészthessen meg, Fundátziót és elfogyhatatlan társaságot állitunk fel, mellynek kötelessége lesz ezt minden reggel friss lencse positiókkal meg támogatni. Ennek a tetejében fog megerősittetni K. F. Úrnak jól eltalált mejj képe ad vivum! azon kegyes Ketske szakállal, a' melyben meg szokott jelenni a törvényszék előtt mig Criminális pere le nem fojt, ezen körül irással:

Ez amaz ditső Széphalmi Vintze! alias K. F. egynehány nyomorék gyermekeknek de még több gyáva darab írásoknak koholójja. Hazájjának Királlyának és minden nálánál okossabbaknak is megesküdt ellensége, a' tudósok martzongójja, az őtet imádó vagy félénk elmék bolonditójja! requiescat in pice, te pedig jámbor utazó! ki hazádat, Királyodat betsületedet és a tudományokat szereted, oldj gatyát

és az ő originalis Satyrus képét bőséges sós nedvekkel lotsold le.

Én: Hó! Hó! Frater, már az igen is volna, sok elmarad még abból, hátha még addig eszére tér.

Deák: Bár ugy volna, de a melly tököt Novemberbe is éretlenül tsíp meg a' dér, nem érik a' meg soha!

Én: Hum! No de hiszen olvassuk mégis! talán okos dolgok lesznek abba a' szép typusba. Ezzel olvasom a Laistromát végig. Ugyan fiam! ti hát már ezt könyv nélkül is tudjátok, ugyan mond meg a' priori a' 13 közzül mellyik a legszebbik a' mellyiket igazán virágnak lehetne mondani?

Deák: Azt tsakugyan nem tudtuk meg, de tán hamar is volna meghatározni, mert azt mondják, hogy hiba esett a typusba mindjárt az első laponn, a betüszedő szokása szerént ittaska lévénn kihagyta ezt a két szót 1-ő Darab. Itt hát tsak a' *töviseket* találjuk, majd a' *virágok* a' 2-ik darabbann lesznek.

Én: Már az más, ez tsakugyan nem kis hiba, no tsak olvassuk sorba. Herculeshez. Te bajnok Isten! mitsoda beszéd ez Frater.

Deák: Nem tudja Kegyelmed, hogy K. Urnak nints se vallása se Istene és hogy ollyan a' Jehova vagy Szent Háromság néki tsak, mint a' Bajnok Isten, vagy akarmi és éppenn tsak ez jutott eszébe hogy Herkuleshez fohászkodjon.

Én: Hallottam biz ezt még 1785-be mikor a' Norma hajdúja* volt, hogy már akkor megtagadta a' vallást, mert midőnn arra kérnék Patakonn a' Superintendentialis gyűlésbe hogy ne sürgesse olly dühösenn azt a veszedelmes

* Kazinczy 1786—1791-ig a nemzeti iskolák felügyelője volt a kassai kerületben; ezért nevezi a Norma hajdújának.

Normát, Lelki esmérete és vallása ellen azt felelte, ej! mit tesz a' betsületes embernek mai időbenn a' *vallás!!* de bezzeg felzudult a papság és a' Patronátus, zörgettek a' vaskok és ezenn szókkal, mit keres itt a' kinek nints vallása, és a' kis piszkosnak szökve kellett az asztal alá bujni. De hát mire megyen ez az egész vers?

Deák: Még eddig tsak arra tudjuk minden Hermeneutikánk és tapasztalásunk segedelmével magyarázni, hogy még a' Martinovittsal való öszve esküvése előtt épittetett egy Kastélyt az országút mellett Ullyhelyen fellyül, ezt Széphalomnak nevezte, ez még be sints vakolva, hanem már a fedele is hull, és körös körül pusztul, itt egynehány dög marhát koplaltat az ebédlő szobábann, 's annak a' ganéjját maga szokta Herkulesként az Embertse kihányni az ablakonn, és nem szégyenli, mert Herkules sem szégyenlette.

Én: Ejnye veszett a' lelke olassza! hát azért mondta az elébb, hogy «Széna szalma eszik ott az Uraság és ablakonn hányik ki Kastélból magok szar sat.

Ez most pro Specimine elég legyen, fojtatása következik.

Utol Irás. Ki legyek? a ki ezt irtam, hijába töröd rajta szigoru fejedet, a' Klávisát tsakugyan a kezedbe adom.

Ez az, *Én* quondam 1777 és 78-ba Pataki Deák valék, és éldegéltem kedvemre, a mindennapi czipónn, lentsénn és a' berki kökényenn, de tovább nem szenvedhetvénn azon égrekiáltó Istentelenséget, hogy liberális Anyátok valahánszor meglátogatott benneteket, pedig ez megesett minden hétenn, mihelyt otthon vagy a' tzipójja elfogyott vagy — — — — — — — — mindannyiszor Szekérre rakta a' szegény Deákság eleségét, mellyet szolgáltak neki bizonyos akkori Seniorok. Azonn futó gyönyörüségért hogy — — — — — — — — — — — — — — — —,

elbujdostam Debretzenbe, és nem sok idő alatt annyira mentem, hogy utóbb is belőllem nem egyéb leve egy betsületes peregrinusnál, ki is lakom Fehér, Győr, Tolna, Baranya, Somogy, Szala, Veszprém, Komárom és Esztergom Vármegyékbe, élődöm az igaz Kálomista Papok és Mesterek grátziájjokból.

A' nevem akárki. Szaros a' seggem vakard ki.

N. B. Ezenn Levélnek originálját keresd Széphalmonn a' Nagy Mesternél, mássait pedig Patakonn annak Könyvei között a' Bibliothecába, Debretzenbe Fő-Tiszt. Benedek Mihály Urnál, Pestenn Szemere Palkó és Vitkovits Uraknál, egyébütt is a' hol találhatod. m. pr.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	3
Bevezetés	5

Mondolat.

Édes angyalném!	33
Vezérszó	39
Szép nyelvbővittés . . .	47
Mondolat	48
Hiresztelés	59
Szótár	61
Függelék	92

*

Jegyzetek	95
Láczai gúnyirata Kazinczy ellen	98

*

Az eredeti czímkép és czímlap hasonmásai	28, 29

1

A **Franklin-Társulat** kiadásában Budapesten megjelent:

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

1. SZÉKELY SÁNDOR, **A székelyek Erdélyben.** 1822. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV, 123 lap, ára 1 kor. 20 fill.

2. **Pálos iskola-drámák a XVIII. évszázból.** A M. T. Akadémia kéziratából kiadta BAYER JÓZSEF, 80 lap, ára 80 fill.

3. **Csiksomlyói nagypénteki misztériumok.** A XVIII. századi kéziratból kiadta FÜLÖP ÁRPÁD, 244 lap, ára 2 kor.

4. **Heltai Gáspár esopusi meséi,** Colosvarot, 1566. Kiadta IMRE LAJOS, 304 lap, ára 2 kor. 40 fill.

5. **Poncianus históriája.** Bécs 1573. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 231 lap, 2 kor.

6. **Gyöngyösi** István. **A csalárd Cupidonak** kegyetlenségét megismerő és annak mérges nyilait kerülő tiszta életnek geniusa. A költő kéziratából kiadta dr. RUPP KORNÉL, 194 lap, ára 2 kor.

7. **Bessenyei** György. **A természet világa** v. a józan okosság. Kiadta BOKOR JÁNOS 407 lap, ára 3 kor. 60 fill.

8. **Dugonics** András. **Az arany pereczek.** III. kiad. Kiadta BELLAAGH ALADÁR. 368 lap ára 3 kor. 20 fill.

9. **Balogh** István. **Ludas Matyi.** Bohózat 3 felvonásban. Kiadta BAYER JÓZSEF. 96 lap, ára 1 kor.

10. **Mondolat.** Dicshalom 1813. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Két hasonmással. 109 lap, ára 1 kor.

11. **Felelet a mondolatra.** Pesten 1815. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Függelék: A mondolat és a felelet egykorú birálatai és Somogyi Gedeon válasza a feleletre. 114 lap, ára 1 kor.

12. **Telegdi Miklós** felelete *Bornemissza Péter fejtegetés* czimü könyvére. 1580. Közrebocsátotta Dr. RUPP KORNÉL. 172 lap. 1 kor. 60 fill.

13. **Bessenyei** György. **Agis tragédiája.** Bécs 1772. Kiadta Dr. Lázár Béla. Egy hasonmással. 171 lap, ára 1 kor. 20 fill.

14. **Bolyai** Farkas. **II. Mohamed.** Szomorujáték három felvonás. Kiadta Heinrich Gusztáv. 112 lap, ára 1 kor.

15. **Vásárhelyi daloskönyv.** XVI—XVII. századi szerelmi és tréfás énekek. Kiadta Ferenczi Zoltán. 247 lap, ára 2 kor.

16. **Bessenyei** György. **Lais** vagy **az erkölcsi makacs.** Vigjáték öt felv. Kiadta Dr. Lázár Béla. 102 lap, ára 1 kor.

17. **Fazekas Mihály versei.** Bevezette és kiadta Tóth Rezső. 206 lap, ára 2 kor.

18. **Gesta Romanorum.** Forditotta Haller János. Kolozsvár. 1695. Kiadta Katona Lajos. 516 lap, ára 4 korona.

19. **Faludi Ferentz Téli éjtszakák,** Kiadta dr. Rupp Kornél. 183 lap. 1 kor. 60 fill.

20. **Kazinczy** Ferencz. **Tövisek és virágok.** Széphalom 1811 Kiadta Balassa József. 100 lap. 1 kor.

21. **Protestáns iskoladrámák.** Összegyüjtötte és kiadta Bernáth Lajos. 410 lap. 4 kor.

22. **Költői elbeszélések** Kreskay Imre hátrahagyott irataiból, életrajzi adatokkal s jegyzetekkel közli Dr. Hatiyuffy. Dezső. 124 lap. 1 K 50 f.

23. **Ányos Pál versei.** Bevezetéssel és jegyzetekkel kisérve kiadta Császár Elemér. 324 lap. 4 kor. 50 fill.

24. **Verseghy Ferencz kisebb költeményei.** Kiadják Császár Elemér és Madarász Flóris. 408 lap. 6 kor.

25. **Földi János költeményei.** Kiadta és bevezette Dr. Mixich Lajos. 240 lap. 3 kor.

26. **Szentjóbi Szabó László költeményei.** Életrajzi bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva kiadta Gálos Rezső. 252 lap. 5 kor.

27. **Magyari** István. **Az országokban való sok romlásoknak okairól.** Kiadta Ferenczi Zoltán. 278 lap. 5 kor.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI

HEINRICH GUSZTÁV.

XI.

FELELET A MONDOLATRA

PESTEN 1815.

KIADTA

BALASSA JÓZSEF.

*

Ára 1 K.

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR
SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.
11.

FELELET A MONDOLATRA

PESTEN 1815.

KIADTA

BALASSA JÓZSEF.

FÜGGELÉK:

A MONDOLAT ÉS A FELELET EGYKORÚ BIRÁLATAI ÉS SOMOGYI GEDEON VÁLASZA A FELELETRE.

*

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1913.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

A Mondolat megjelenése után Kazinczy hívei rögtön készülnek a feleletre. Virág Benedek Horváth Istvánt buzdította az irásra,[1] Vályi Nagy Ferencz pedig magát Kazinczyt tüzeli, hogy feleljen a támadásra, még pedig goromba, harczias hangon, amúgy «Rajnisosan, Szabó Dávidosan, Bacsányiasan.»[2] De Szemere és Helmeczy lebeszélik, mert nem volna hozzá méltó ez a küzdelem. Dessewffy József gróf is irt a Mondolat ellen; midőn azonban a Felelet megjelent, félre tette a maga munkáját.[3]

Szemere Pál, látva, hogy Horváth egyéb dolgai miatt nem fog a munkához, maga kezd bele ily czímmel: Somogyi Gedeon és a szamár.[4] S midőn a nyarat Péczelen Kölcseyvel együtt tölti, közösen végzik el a megkezdett munkát. Kölcsey Helmeczytől kéri a munkához szükséges könyveket: «Imé a lajstrom: Mondolat. Perecsényinek annyi munkája a mennyi találtatik. Wandza, Kovács példabeszédes könyve. És hogy a sok rossz közt egy jó is legyen,

[1] Szemere munkái, III. k. 114. l.

[2] Kath. Szemle, 1891. évf. 281. l.

[3] Szemere munkái, III. 193. l.

[4] «Horvát nincs itt. Még semmit sem írt. Ezer a plánja s egyhez sem fog. Én ilyen czím alatt próbálok: Somogyi Gedeon és a szamár. S legelsőben az olvasót tanítom meg a czím történetére s úgy megyek tovább.» Levele Kazinczyhoz, 1814 április 29-én, i. h. 116. l.

méltóztassál a *Syrenát* is elküldeni.» (Kölcsey munkái, X. k. 57. l.) Augusztus 1-én ismét kéri Wandzát és Perecsényi valamely munkáját. «Mi Jenischt és Garvét s mellé Édes Gergelyt s Wandzát, Folnesicsot olvassuk. Nem igaz? a rend igen szép s a nyelvmívelésnek jó útán vagyunk. Meg fogjuk látni a resultátumot és ha valami jó fog kijőni, kérdeni fogjuk, Jenisch-e és Garve vagy Édes, Wandza és Folnesics érdemelnek-e hálát.» Kérik még a debreczeni Grammatikát s Pethe Gazdaságát is. «Készülj, édes Helmeczym; ha bemegyünk, gyönyörű órákat adunk nektek. Örülni fogtok és nevetni. Ruet Ilium!» (U. o. 59. l.) Mikor a munkával elkészültek, a kéziratot átadták Trattnernek, hogy nyomassa ki. A könyv megjelenésének azonban sok akadálya volt; a czenzura ugyanis nem engedte meg a Felelet kinyomtatását «botrányos durvaságai miatt.»* Először is a czimet kellett megváltoztatni, s mivel Trattner azt mondá, hogy a czenzor nem fogja megengedni Somogyi nevét a czimlapon, a nevet Bohógyira változtatták. (L. Szemere munkái, III. 126. l.) A nyomtatásra egyikük sem ügyelhetett, tehát Bilkei Pap Ferencz simított a kéziraton, a mit lehetett; kihagyta Folnesics levelét a Mondolatoshoz, befejezte a debreczeni levelet, s átdolgozta a «Magyar Pegazus a Mondolat írója ellen» czímű részt. Így is csak 1815 július havában jelenhetett meg a könyv.

A szerzők azonban csak hónapok múlva láthatják munkájukat, noha a megjelenése nyomán keletkező harag és neheztelés már előbb boszantja őket. Szemere aug. 4-én kéri Kazinczyt, hogy küldessen neki Pestről egy példányt: «Nyughatatlan vagyok látni a munkát, minekutána a czimlap is meg vagyon változtatva s a Kölcsey és a magam akaratja ellen: egyikünknek vagy másikunknak vagy mind a

* Kath. Szemle, 1891. évf. 291. l.

kettőnknek neve nélkül.» (Szemere munkái, III. 124. l.) Kazinczy nem teljesíthette a kérést, mert ő maga is csak szeptember 14-én jut a könyvhöz. Nála látja Szemere szeptember 19—20-án az első példányt, s 22-én közli Kölcseyvel a könyv tartalmát. Mindkettejüket nagyon bántja a sok sajtóhiba, különösen a görög idézetekben, melyeket a sok hiba teljesen érthetetlenné tesz. A jelen kiadásban ki vannak javítva a könnyen felismerhető s a szöveget boszantóan zavaró sajtóhibák, valamint a görög idézetek szövege is.

A Felelet tartalma igen változatos. A bevezetés, Kölcsey Ferencz aláirásával, néhai Bohógyi Gedeon életét vázolja s a Mondolat készüléséről, megjelenéséről szól. Ebben az életrajzban felhasználja Kölcsey mindazt, a mit barátai révén Somogyiról hallott; diákkori csínyjeiről Szemere is szolgálhatott adatokkal, ki vele egy időben volt pápai diák. Ez az életrajz kiemeli Somogyinak gúnyolódó természetét; korlátoltságát és maradiságát pedig a kollégiumi szűkkörű nevelésből magyarázza. Az életrajz szerint Somogyi 1814 apr. 1-én meghalt s másnap el is temették. Alighogy a *Felelet* megjelent, Szemere és Kölcsey érezték, hogy az életrajz e befejezésével bakot lőttek. Rossz néven vették sokan, hogy élő embert temetnek el, ízetlennek és durvának tekintették ezt a tréfát. Ők azonban úgy látszik ártatlanok a dologban; valakitől hallhatták, hogy Somogyi meghalt, mert a könyv megjelenése után ijedten és restelkedve veszik észre, hogy Somogyi él. Szemere már augusztus 21-én, még mielőtt a *Felelet*et nyomtatásban látta volna, írja Kazinczynak: «Az is csiklandós dolog, hogy Somogyi el van temetve.» Majd szeptember 2-án többek közt arról értesíti, hogy a nagyfalusi pap közlése szerint Somogyi valóban meghalt.* Kölcsey október 16-án írja

* Szemere munkái, III. k. 127—8. l.

Szemerének: «Valamennyi ember a Tisza kerületeiben lakik, csaknem mindenik azt hiszi, hogy Somogyi megholt. Félórával ezelőtt volt nálunk egy pápai legatus, kérdém, ismeri-e Somogyit és Oroszit? *Igen* felele. De látta-e Somogyit mostanában? Állította s ezt veti hozzá, nem holt meg, *mint itt híre van.*»* Kazinczy is közli Dessewffyvel, hogy Somogyi «él és meg nem holt, ámbár megholtnak van kihirdetve a Kölcsey előbeszédében.» (Dessewffy levelezése, II: 57. l.)

Ezt a bevezetést egy quietált Major két levele követi Bohógyi Gedeonhoz. Zafir Gergely szidja és korholja benne Bohógyit, hogy miért gúnyolja a jó irókat. Ez a két levél — mint a Literaturblattban közölt bírálatból tudjuk — Szemerétől való. Erre Zafir Czenczi levele következik a Mondolatoshoz. Ez a könyvnek egyik legsikerültebb részlete, mely a finomabb, de idegenszerű ízlés küzdelmét rajzolja a hazai maradisággal és izléstelenséggel. *A búsongó Ámor* ismét Szemerétől való; Wandza munkáját gúnyolja, összeállítva az ő szavait, szólásait, néhol egész mondatokat és sorokat vesz ki belőle, épúgy mint a *Mondolat* tette. Az affektált, émelygős stílusban írt elbeszélés a Mondolat czimképéhez fűződik; tartalma az, hogy a Mondolatos a szamár hátán akar átmenni a hegyről lerohanó patakon a satyrhoz, de belefullad a vízbe. Ezt a Debreczeni Grammatika egyik szerzőjének levele követi; maga a levél, valamint a hozzá csatolt jegyzetek ügyesen szatirizálják a Debreczeni Grammatika elveit s etimologizáló eljárását. Högyészi Högyész Máté hexameterekben ír epistolát Bohógyi Gedeonhoz, s értesiti, hogyan jelent meg előtte a Fáma kisasszony s mutatta meg neki a *Mondolat*ot. Erre egy a dunántúli nyelvjárásban írt levél következik, mely

* Kölcsey munkái, IX. k. 237. l.

az izléstelen népiességet, a közmondások halmozásával pedig Dugonicsot gúnyolja. A könyv hátralevő részét költemények teszik, melyekben a mesterkedő, rímhajhászó versgyártókat gúnyolják. A költemények tárgya ismét a *Mondolat* címképéhez fűződik. Megszólalnak egyenként az ott szereplő állatok: *A lepe* Lukáts Miklós sapphoi rende szerint énekel, a *Satyrus* Varjas János *e*-ző verseit utánozza, a *szamár* Gyöngyösi János leoninus verseit követi, a *magyar Pegazus* és a *lant* Ráday-féle versekben zengenek erőtetett, mesterkélt rímeléssel. A versekhez csatolt jegyzetekben is gúnyolják az ósdiakat, tudatlanságukra s irodalmi képzettségük hiányára célozva.

A *Feleletet* — mint már említettük — Szemere és Kölcsey irták, noha nevük nincs a címlapon; Kölcsey neve is csak egyszer fordul elő a könyvben a bevezetés alatt. Mennyi része volt mindegyiküknek a munkában, azt ma már lehetetlen pontosan megállapítani, annyi azonban bizonyos, hogy Jancsó Benedek téved, midőn a munka oroszlánrészét Kölcseyének tekinti, s azt hiszi, hogy habár Szemere munkatársa volt, bizonyára inkább csak segített, mintsem vezetett vagy kalauzolt. (Kölcsey élete, 93. l.) A terv Szemeréé,* a ki előbb maga fogott munkához, s csak akkor segített neki Kölcsey, midőn együtt voltak Péczelen. Zafir Gergely levele, s *A búsongó Ámor* Szemerétől valók, valószínűleg a versek is. A dunántúli levelet is ő írhatta, mert neki elég alkalma volt megismerkedni a dunántúli nyelvjárással pápai diák korában. Az egész munkának tehát Szemere volt a tervezője és végrehajtója, Kölcsey pedig csak az ő segítő társa.

A *Felelet* megjelenésekor a közönség természetesen

* «Az is igaz, hogy az egésznek a plánja enyém» — írja Kazinczynak 1815 aug. 21. (i. h. 127. l.)

Kazinczyt gyanusította első sorban a szerzőséggel, annál is inkább, mert a könyv névtelenül jelent meg; sőt némelyek az akkor még ismeretlen Kölcsey nevét is álnévnek nézték, mely alatt Kazinczy lappang. Kölcsey és Szemere, mihelyt hírét vették a könyv megjelenésének, rögtön írnak Kazinczynak, hogy nyilatkoznia kell a szerzőség dolgában. Szemere már augusztus 10-én kérdi Kazinczytól: «Nem volna-e jó, ha Kölcsey az ujságlevelekben egy írást adna ki. Elmondaná, hogy ő velem együtt dolgozta a leveleket, s mi okból?» (Szemere munkái, III. 126.) Majd midőn arról a nagy felháborodásról is értesül, melyet a *Felelet* megjelenése keltett, ismétli ezt az ajánlatát: «Ily esetben legtanácsosabb lesz, ha u. b. az ujságlevelekben, Kurirban s a Tudósításokban s az Erd. Muzeumban egy kinyilatkoztatást fog a publikummal s a felelni akarókkal előre közleni. Meg kell nevezni mind Kölcseyt, mind engemet.» (U. o. 127. l.) Kölcsey szeptember 1-én, tehát még mielőtt a könyvet látta volna, ugyanily értelemben ír: «Nagyon meg kellene csalatkoznom, ha a publicum azt nem gondolná, hogy az Antimondolatban Uram Bátyámnak is része volt. Pali és én legjobban tudjuk, hogy abban senki másnak, annyival inkább Uram Bátyámnak nem lehetett befolyása, s szükségesnek látjuk, hogy a publicummal tudattassék, mennyire nem akar Uram Bátyám ilyen felelgetésekre bocsátkozni. Uram Bátyámnak talán jó lenne declaratiot tenni a közönség előtt ezen dologban.» (Kölcsey munkái, IX. k. 152. l.) Szemere október 3-án közli is Kölcseyvel a Kazinczy nevében közzé teendő nyilatkozat szövegét: «Jelentés. Zemplény vármegyei táblabiró Ts. Szemerei Szemere Pál és Kölcsei Kölcsey Ferencz uraknak Bereg vármegyében hozzám intézett levelekhez képest kénytelen vagyok jelentést tenni, hogy nekem a Veszprém vármegyei esküdt Somogyi Gedeon

úr «Mondolatjára» írt és az idén Pesten kiadott «Feleletekben» sem tanácsom, sem dolgozásom által részem nincs. Ezt említett két rokonom és barátom azért kivánja, mert tapasztalták, hogy némelyeknél e tettnek gyanújába én vétettem. Én a tóthvásonyi író Mondolatjára felelni sohasem véltem sem szükségesnek, sem hozzám illőnek; az efféle cselekedet önmaga eléggé megboszulja magát. Az Antimondolatot pedig irásban nem láttam; nyomtatásban csak tegnap, és így közel két hónappal azután, hogy az mindenfelé olvastatott. Az én két barátom akarja: hogy ők ketten, és egyedül ők tartassanak a Felelet íróinak; s az elsőbb sajnálja, hogy neve a kezeikből tisztázatlanúl kivett munka homloklapjáról egészen elmaradott. Széphalom, szeptember 15. 1815. Kazinczy Ferencz.» (I. h. 192. l.) E nyilatkozat azonban nem jelent meg. «Sajnálom — írja Szemere Kazinczynak október 14-én — hogy a jelentés az ujságlevelekben ki nem eresztethetik. Mit jelent ez, mit gyaníttat ez? A philologiában talán csak szabad fényt terjeszteni? Vagy itt sem immár?» (U. o. 129. l.) Tehát levelekben, magán úton s a Feleletről írt birálatokban terjesztették mindenfelé, hogy Kazinczy ártatlan benne, s egyedül Szemere és Kölcsey felelősek a Feleletben foglaltakért.

A dunántúliak még így sem akarták elhinni, hogy Kazinczy nem részes a *Feleletben*. Berzsenyi 1817-ben találkozott Füreden Oroszi Pállal, mint ő írja «a Mondolat egyik szerzőjével» s beszélgetésükről értesiti Kazinczyt: «Azt mondja, ismét készül ellened valami, s azt beszélli, hogy mind az Antimondolatot, mind a Mondolatra kijött recensiót magad írtad. Én oltalmaztalak, a mint az idő és hely engedte, de ő esküdött, hogy ezen kézírásaid kezében vagynak, melyeket valami veszprémi tudóstól kapott. Csudálkoztam ostobaságán s szemtelenségén s ele-

get mondtam olyakat, a miken elpirúlhatott volna, de ő nem is értette, mert mit értenek az ily bolondok?» Kazinczy erre így felelt: «Rendes vádok, hogy én írtam az Antimondolatot és az Antimondolat recensióját (a téti plébánus, kit én szivesen tisztelek is, szeretek is, azt írja nekem minap, hogy Kölcsey Ferencz *költött* Kölcsey — talán azt hitte, hogy annak neve alatt én lappangok.) Én sem az Antimondolatot, sem az említett recensiót soha nem láttam lenyomattatásokig, sőt soha nem elébb, mint midőn lenyomtatva s elszélesztve voltak. Engem phlegmámból ezek az emberek ki nem vesznek. Én semmi más veszprémi tudósnak nem szoktam írni, mint Ruszeknek, ki már nem veszprémi, hanem keszthelyi tudós. Tudományos harczra kelni, oh arra kész vagyok; de nem soha mocskokra. A neologismusról most készül egy írásom, de abban nem felejtem el, mivel tartozom mind magamnak, mind a publicumnak.» (Kazinczy és Berzsenyi levelezése, 202—3.)

Kazinczy örült, hogy barátai felelnek a támadásra, de maga tényleg még csak tanácscsal sem vett részt benne. Sőt kérte Szemerét, hogy válasza ne veszekedés legyen, hanem oktatás. (Levelezése Berzsenyivel, 179. l.) A kész kéziratnak is csak egyes részleteit olvasták fel előtte, midőn 1814 őszén meglátogatták. «Én becsületemre mondhatom, — írja Szentgyörgyinek 1815 szept. 15. — hogy a Mondolatban sem a gondolat adásával, sem a segítéssel, sem correcturával, egy szóval semmikép, nincsen részem. Szemere és Kölcsey ketten csinálták ezt Péczelen; feljövén hozzám, elolvasták azt, a mi Dugonics módjában vala írva, és egy-két más darabot; de még akkor a munka első dolgozásban volt és a Praefatio nélkül. Nagyon sajnálom, hogy azt meg nem tekintettem, s holmit meg nem szelidítettem. De úgy hittem, hogy ők azt magok fogják a későbbi dolgozás alatt.»

Kazinczynak és híveinek, durvaságai mellett is tetszett a *Felelet*. Leginkább azt rosszallották, hogy Somogyiról úgy beszélnek, mintha meghalt volna; másrészt neve elferdítésén ütköztek meg, a mit úgy látszik, ebben a korban nagyon sértőnek tartottak.* E miatt maguk a szerzők is szükségesnek tartották a mentegetőzést. Szemere azt akarja, hogy a kiadandó nyilatkozatban Kölcsey a név elferdítéséről is szóljon. Mondja el, hogy «a czím nem *Bohógyi*, hanem *Somogyi* volt, s ő ezen elbérmálási parasztságban épen úgy nem akar részesülni, mint a Somogyi Gedeonéban soha semmi esetben nem részesülhetett volna. Így a teher és szégyen én reám hárámlik, s nem is hárámolhat egyébre. Trattner azt mondá nekünk, ebéden lévén nála, hogy a Somogyit nem fogja megengedni a libror. censor; s ekképen leve Bohógyi.» (i. h. 126. l.)

A mennyire bántotta Kazinczyt a *Mondolat* megjelenése, úgy örül a *Felelet*nek. Majd megpukkadt nevettében, írja Szemere Kölcseynek. Dicséri Szentgyörgyihez szeptember 15-én írt levelében is: «Én a Kölcsey Mondolatjá-

* Ezen Kazinczy is megütközött: «És oztán az a vadság, hogy a S. G. neve Bohógyivá van elváltoztatva! Ezt én nem tettem volna s sajnálom, hogy tették.» (Dessewffy levelezése, II. k. 42. l.) «Az első betün kezdve az utolsóig Szemeréé és Kölcseyé, — azt kivévén, hogy a vad! igen igen vad! elbérmálást nekik más adta. Ezt sajnálom s szégyenlem. De mivel sajnálni késő, azt mondhatom Somogyi Gedeonoknak — nomen enim hoc singularem casum non habet — hogy vicem pro vice.» (Levelezés Berzsenyivel, 192. l.) Dessewffy is megbotránkozik a durvaságokon: «A Mondolatra a feleletet olvastam, helylyel-helylyel nem annyira forró, mint vastagocska; a holtakkal szelidebben kellenék bánni. Szemerét a te hozzád viseltető barátság ragadta, azonban itt-amott igen helyesen patrio perfusus aceto a Mondolat kohológa.» (U. o. 52. l.)

nak szívesen örvendek. Et illic dii sunt.» Ugyanebben a levélben írja ezt is: «Nem csuda, ha Somogyi magát agyon sujtva érzi, és Somogyival együtt az ő czinkosai. Úgy kell nekik. Hadd mondják: merito plectimur. A tudatlanságnak különben is tulajdona a kongás, mint az üres hordónak; de az csakugyan rettenetes, hogy ezek az emberek tanulni nem akarnak, kongani akarnak.» (Levelezése Szentgyörgyivel, 305—307. l.) Dicséri a könyvet Dessewffyhez szept. 26-án írt levelében is: «A Mondolatra adott Feleletben sok só, de sok tudomány is van, kivált az elő beszédben. De a kis munka deproperatum. Csak az fogja érteni, a ki literaturánk productumait úgy ismeri, mint irónak kell.» (Dessewffy levelezése, II. k. 42. l.)

Berzsenyinek azonban nem nagyon tetszett a Felelet. Noha a Mondolat őt is gúnyolja, s Kazinczy mellett első sorban ép őt vette czéltáblául, mégsem tartotta az ügyhöz méltónak Szemere és Kölcsey gúnyolódását. «Olvastam az Antimondolatot is» — írja Kazinczynak 1815 decz. 2-án. «Csudálom, hogy Szemere a kámpoló gyermeket visszakámpolja. Azt vagy dorgálással, vagy hallgatással kellett volna büntetni. A debreczeni poesis és grammatika jól meg van gúnyolva, de Somogyit, úgy gondolnám, helyesen gúnyolni nem is lehet, mert, a mit mondott, nagy részben igaz. El kellett volna tehát választani az igaztól a nem igazat, s így a publicumnak megmutatni, hogy az ő satyrája csak olyan, mint midőn a bolondozók a Miatyánkhoz a czigányimádságot keverik, s hogy ha mind helyeseket mondott volna is, mivel azt személysértve mondta, és a minden esetben kimélést érdemlő írókat mocskolta, tehát bolond, mert vétett a literatura ellen s következésképp mint ember, maga ellen is. De mit lát a publikum ezen Antimondolatból? Csak azt, hogy csúfolni akar és nem tud, a legtudósabb tónuson írt okoskodásokat a leggyermekesb

tréfával, a biographiát mesével zavarja s végre az élő embert eltemeti és búcsuztatja s mind ezen tréfáknak megvalósítására nevét aláirja. Mely contrast! Ez a gyermekes tréfa a névnek aláirása által oktalan hazugsággá vált. Hát az a quietált major mely furcsa rollt játszik? Az a *terengettét*, az a *sapperment* mely üres habatolás! Valóban csudálom, hogy Szemere ily ügyet csak így tudott védelmezni. Azonban köszönjük meg mégis jó szándékát: a bolondoknak elég, az okosok előtt pedig nincs reá szükségünk.» (i. m. 272. l.)

Annál nagyobb vihart keltett a *Felelet* az orthologusok körében. Szemere és Kölcsey nem elégedtek meg avval, hogy Somogyi Gedeont támadják és gúnyolják, hanem szembe szállottak minden ellenfelükkel. Megtámadták a Debreczeni Grammatika szerzőit, a dunántúli irókat, Vandzát, s a mesterkedő verselőket: Varjast, Gyöngyösit, Lukáts Miklóst, sőt még a kollegiumi nevelést is. Mindez sok ellenséget szerzett nekik; érzik is a könyv megjelenésekor, hogy szelet vetettek s vihart aratnak. Szemere már szeptember elején értesült, hogy Debreczenben nagy a harag és felzúdulás. «Méreggel s dühhel veszik a monastikus nevelést — írja Kazinczynak, — melyet Kölcsey Somogyi felől írt. A debreczeni levél is nagy zajt indított. — S hogy a Debreczeni Grammatika szerzőjinek egyike ignota quantitásnak van kikiáltva, mindenütt haragusznak érette. Veszprém vármegye a Dicshalom azaz Veszprémért haragszik. Pápáról dr. Zsoldos készül felelni; s készülnek a debreczeniek is, s mindnyájan Kazinczy ellen» (i. h. 127. l.) — «A papok Zafir Czenczinek «Csak olyan már a világ» daláért boszankodnak. Azt, úgy mondának, egy predikátor leányának szájába! No bizony; és miért nem? Mintha az nem characteristisch volna?» (u. o. 194. l.) Kölcsey is értesül a debreczeniek haragjáról:

«Tudod-e tehát, — írja Szemerének 1816 márcz. 28-án — hogy Debreczenben és Álmosdon az Antimondolatért épen oly dühhel haragusznak, a mily örömmel azt a váradiak olvasták. Azok a Calvin gonosz fiai talán nem is gyuladtak volna fel, s nem rázattak volna ki indolentiájokból, ha ezek a Róma sorsosi nem mutatták volna örömököt s a megtámadó én nem lettem volna. Prof. Ercsey* leczkéinek egyikén közönségesen keltek ki ellenem, mert, úgy monda, nem szép a madárnak — — — s ez az ember, ki két évvel ezelőtt engem arra kért, hogy tanítványi számára aesthetikát irjak, most maga fogott tollat, hogy velem bajt vívjon. Hagyján! mert a mint mondja a *csúcsos szelések* tanítójok, a mi kardunkat sem fűzfából faragták. Almosdon az öreg Csanádi az epistolae obscurorum említést vette maga ellen. Szegény öreg! Ő azt hiszi talán, hogy litteratori per nem eshetik meg, ha csak az ő *Werthes Ich*-je is szóban nem forog, és mit tartozik pedig a litterator tudni egy oly emberkéről, ki soha semmit nem írt, a nyelvet csak a Debreczeni grammatika szerént s a csak a Székelyhídi mellett magában vagy legfelebb az iskolamesterrel itélgette? — Halljad a mi következik. — Cons. és V. Palatinus Péchy Imre úr is méltóztatott megbotránkozni — és miért? Talán a Collegium miatt? nem! a superintendens mindentudó személye miatt? Azt sem! Mi miatt tehát? a Zafir Gergely miatt! Bone Deus! a szegény Major kínjában az első levél egyik sorában így is átkozódik: *Diantre malheur!* Azt mondják, hogy a Cons. is úgy szokott s a satyrát ott kereste, hol azt maga Lucilius sem kereste volna — *risum teneatis amici!* Én ugyan félesztendő olta még egészen ki nem tudám magamat ne-

* *Ercsey Dániel*, a philosophia tanára volt a debreczeni kollegiumban.

vetni. Mit tegyünk ezen emberekkel? Ezek, midőn a hátokat verjük, a lábok szárát fájlalják.» (Kölcsey munkái, IX. k. 247. l.)

Midőn Kölcsey Csokonairól írt birálatát közzé tette (Tudományos Gyüjtemény, 1817. évf. III. k.), e miatt Némethi Nagy János egy kis füzetben erősen megtámadta,* s szemére vetette a *Feleletet* is: «Érzi azt maga K. Úr, hogy a nevetés a maga hellyén nints a jó ízlés ellen. Hiszen Cs. egész 32 esztendőkre terjedt életében nem törekedett annyit nevettetni, mint K. Úr abban a siratni való szüleményében, mellyet a Mondolat ellen írt, tsak az a kár, hogy annak születésekor a Camoenák nem tsak nem nevettek, hanem sirtak és talán éppen azért, s az olta esett ollyan Antipathiába a nevetéssel. Mitsoda fagylaló hidegségü nevettetésre való erőlködés az, mikor talán azt akarván nevettségesen elő adni, hogy a Mondolat Kiadója azzal a roszsz (?) munkával eltemette magát, formaliter sirt ásat, elénekelteti a Falusi mesterrel, és hogy az ízetlenségből semmi el se maradjon, elpapoltatja T. Fábián Urammal, a letzkét is meg nevezvén. De itt még legkissebb része a botránkozásnak az, hogy ebből egy pont sem igaz Horátz ama bölcs intésének ellenére: *Ficta voluptatis causa sint proxima veris;* hanem, hogy erre, mint elmésségre, nevessünk is, ez az, a mire még Democritus is keserves könnyeket hullatna. Ide tartozik az is, midőn a legalatsonyabb köznépnek szokása szerint *Somogyinak* nevéből *Bohógyi* tsufos név tsinálására vetemedhetik. Uram!

* A füzet címe: Némethi Nagy János Értekezése Csokonai V. Mihály életéről, mellyet kiadott Dombi Márton, Pesten 1817; és Csokonai munkájinak megitéltetésekről Kölcsey Ferentz által, melly a Tudományos Gyüjtemény 1817-dik eszt. III-dik kötetjében találtatik. Bétsben, Nemes Haykul Antal betűivel, 1818.

őrízd meg Nemzetünket ama gonosztól, hogy az illyenekre tsak hozzá hunyorítással is nevessen, vagy az effélékből izlést tanuljon!» (21—22. l.)

A harag és felzúdulás nem kedvetlenítették el Szemerét és Kölcseyt; nyugodtan várják a debreczeniek és veszprémiek válaszát, melyre már előre készülnek. A nyelvujítók munkáit tovább tanulmányozzák, hogy teljes készülettel folytassák a küzdelmet. Alig jelent meg a Felelet, máris közlik Kazinezyval, hogy folytatják az elkezdetteket, a minek ő örvend.* Kölcsey várni akar a további küzdelemmel; «én most nem perlek — írja 1815 okt. 16-án — mivel úgy is azt ohajtom, hogy a tréfa folytatásával késsünk egy darabig.» (I. h. 239. l.) Szemere azonban azonnal hozzá akar fogni a dologhoz. «A második Antimondolat plánja felől még nem tudósítottalak. Időszaki irás formában kellene dolgoznunk. Csak az intelligens levelek is, mely sokféle tónt fognának nyujthatni. Recensio, levelek, dialóg, antikritik, nekrológ s egyebek, mint versek etc. De erről majd akkor tanakodjunk, ha Bohógyira felelet jő.» (Szemere munkái, III. 194. l.) Majd komoly tanulmányokhoz fognak s egy nagyobb nyelvtudományi munkával akarnak fellépni. (V. ö. Szemere munkái, III. 116. l.)

Somogyiék válasza késett, mire Szemere is abbahagyja küzdő szándékát, de évek múlva is nyugodt lelkiismerettel gondol vissza a megvívott harczra. A Tudományos Gyüjtemény 1826. évfolyamában a Kölcsey-Vályi féle Homeros fordítás ügyében szólalva fel, visszatekint erre a harczra: «Ezen szövetség indított később arra, hogy S. G.-t az «Ellenmondolat» által Kölcseymmel együtt megtámadjam. Philologiai volt a versengés, s grammatikai rendszabásnál fogva kello válaszolnom: Quo te quisque

* Szemere munkái. III. k. 191. l.

casu rogat, responsio detur; s fustély volt kezemben a dévajkodás alatt, a példaszó intéseként. A pörlő felekezetek közül egyik sem volt kielégítve, mindenik bélyegezve érezte magát: és mégis, kebelembe nyulva, menthetőnek érzém tettemet, mert a közügyért heveskedtem, mert a barátság kötelességének érzései ragadtak el.»

Kazinczy barátai a *Mondolat* és *Felelet* ismertetésével is igyekeztek az ő javára nyerni meg a közönség jó indulatát. Az *Allgemeine Literatur Zeitung* (Halle und Leipzig), mely ez időben élénk figyelemmel kisérte a magyar irodalmat, az 1816. évf. 39. számában közölte a két röpirat ismertetését. Ezt a czikket Kazinczy jó barátja, Rumy Károly, ez időben a keszthelyi gazdasági intézet tanára irta. A birálaton, melyet e kötet függelékében szó szerint közlünk, meglátszik, hogy irója Kazinczy legbizalmasabb barátai közül való. Ismeri mindkét könyv keletkezésének történetét, s ezt az igazsághoz hiven adja elő, s megőrizte számunkra a nyelvujitási harcznak egy-két intimebb részletét is. A *Mondolat*ról szóló véleménye néhol majdnem szószerint megegyezik avval az itélettel, melyet Kazinczy leveleiben hangoztatott. Ezt Somogyi Válaszában szemére is veti a birálatnak, s ennek alapján hiszi, hogy maga Kazinczy irta.

A két röpirat másik birálata, melyet a Függelékben szintén közlünk, a *Tudományos Gyüjtemény* 1817-ik évfolyamában (VI. k. 97. l.) jelent meg. Erről a birálatról sem Kazinczynak, sem barátainak nem volt tudomásuk, s magából a birálatból is kitűnik, hogy irója nem tartozott Kazinczy környezetéhez. Teljesen félre érti a *Felelet*ben *A búsongó Ámor* cz. részletet, nem veszi benne észre a gúnyt, s megdicséri mint remek alkotást. «A Mondolat és Feleletünk recensioját keresztül futám — irja Szemere Kazinczynak 1817 jul. 5. — A wandzai andalmány meg-

koszoruztatik! s megkoszoruztatik! S írjunk osztán szelídebben, gyengédebben s inkább elrejtve, a midőn az ily vastagságos grimasz sem értethetik meg! Én a recensenst gyanítani sem tudom, mert Wandzát mind Horvát Pista, mind Tóth Laczi ismerik. A kígyó tehát más bokor alatt lappang. Azonban tisztesség, böcsület a jámbornak; satisfactiót vett a Somogyistákért; s ez elég.» Később maga Szemere jegyezte e levélre: «Balla Károly a recensens. Ő maga vallá nekem.»*

E több oldalról jövő támadásra Somogyi is készült a válaszszal. Már a Mondolat megjelenésekor híre járt, hogy Somogyi «készül a felelő elébe; mert, úgymond, Mondolatját nem hagyják felelet nélkül; ő ezt tudja s épen azért írta, hogy háborút támasszon.»** A Felelet megjelenésekor pedig a megtámadottak közül többen akartak sikra kelni az újítók ellen. 1816-ban úgy látszik valóban készült is valami Kazinczyék ellen; Szemere ugyanis ezt írja Kölcseynek: «Tudod-e, hogy Bohógyinknak szamaráról ellenszamárság nyomtattatik: leczke a két ficzkó poétának? Vitkovics, Trattnernek minden titkolódásai mellett is kitapogatá, hogy ellenlovanczunk az erdélyi Gyöngyösynek fija, ki mostan Budán nectározgat.» (u. o. 201. l.)

Egy kéziratban maradt választ, mely a *Felelet*re készült, H. Kiss Kálmán adott ki az Irodalomtörténeti Közleményekben (VI. k. 473—482. l.): «*Egyveleges Levelek.* Összeszedte Megyefi Ignácz» czímmel. A kézirat Kiss Áron, kis-naményi ev. ref. pap írásában maradt fenn; lehet, hogy ő maga írta a leveleket, de lehetséges az is, hogy csak másolta. Az *Egyveleges Levelek* (vagy más czímen:

* Szemere Pál munkái, III. k. 162. l. Balla K. ez időben Pest megyénél hivataloskodott. Életrajzát l. Szinnyei, Magyar írók. II. 427.

** Szemere Kazinczyhoz; i. h. 116. l.

Magyarázat a Mondolatra egynehány Levelekben) teljesen a Felelet nyomán haladnak. Az Előbeszéd után ifju Bohógyi Jónás két levele következik; az egyik Bohógyi Gedeon úr biographusához, a másik a quietált Majorhoz szól, s bennük kevés szellemmel gúnyolják a Feleletet. Sikerültebb a 3. levél, melyet Zafir Czenczi ír B. G. biographusához; benne Kazinczy levélstilusát utánozzák s a hangot, a melyen barátaihoz szól. Megyefi Kölcseyhez intézett levelében megrója, hogy a maga megyéjét is bepiszkolta Hőgyész Máté versében; az 5. levél pedig a Feleletnek dunántúli, erőltetett népiességű levelét gúnyolja. Végül néhány vers van *(A Lant, A szamár Czenczihez, A szamár magában, A satyrus Czenczivel)*, melyek szintén a Felelet verseire czélozgatnak, de igen kevés bennük az elmésség.

Somogyit a két bírálat talán még jobban bántotta, mint a *Felelet*. Szükségét látja, hogy igazolja magát s visszautasítsa ellenfelei támadását. *Válaszát a Mondolatra felelőkhez és recensensekhez* 1819-ben adta ki *Értekezés a' Magyar Verselés' módjáról és Fordittásokról. Tit. Petronius Arb. nevezetesebb Verseinek hasonló Mértékű, és ugyan annyi Soru Próba-Fordittásával együtt* — (Veszprém) cz. munkájának bevezetésében. E választ, mely a Mondolat keltette harcznak utolsó hullámverése, szintén közöljük e kötet függelékében.*

Balassa József.

* A Mondolat és a Felelet irodalmának a *Mondolat* bevezetésében közölt összeállításához pótlásul még a következő dolgozatot kell megemlítenem: Horváth Cyrill, Berzsenyi és a Mondolat, Szombathely, 1889.

FELELET

A'

MONDOLATRA

NÉHAI

BOHÓGYI GEDEON ÚRNAK

„Mondolat. Sok Bővítményekkel, és egy kiegészített új Szótárral eggyütt. Dicshalom (azaz WESZPRÉM) 1813.“ czímű Pasquilusára.

PESTEN,
Trattner Ján Tam. Betűivel 1815.

* *Δικη υπερη υβριος ' ισχει*
Εις μελυς εξελφύσε χιθων δε με νηπιος
εγνω.

Hesiodus.

Tandem sua Poena Nocentem
Insequitur passusque sapit tum denique
stultus.

Mit kelljen ezen Levelekről tulajdonképen itélni a' (III)
Kiadó Szerényen vallja-meg, hogy ő azt nem tudja. A' Kiadó darab időtől fogva figyelmezett a' Magyar Literatúrának előmenetelére, 's annak productumira; nem tagadja, hogy azok őtet gyakran örömre, gyakran fájdalomra, gyakran nevetésre, gyakran bosszúságra is indították. Néhány napokkal ez előtt néhai Bohógyi Gedeonnak Könyvét is, melly ezen Levelek' czímlapján megneveztetett, olvasta, 's nem szükség, nyilván elmondani, micsoda érzések között olvasta. A' Kiadó, mint Író, még sem tett a' Magyar Publicum előtt egy lépést is, 's ő a' ki már Litteratori versengéseknek, szépeknek, és rútaknak nézője volt, birhatott elég hideg vérrel ezen újonnan kezdődni látszónak is végig-nézésére. Nem lehet tudni, ha a' megtámadott felek fogtak volna e az említett Könyv ellen kikelni, vagy inkább (minthogy a' Litteratori versen-‖gésekben, fájdalom többnyire szemé- (IV)
lyes villongások forognak-fenn) annak Írója ellen, mivel az a' munka' megjelenése után nem sokára megholt, 's ez által minden lehető veszekedéseknek elejét vette. Némelly evelek, 's épen ezek, mellyek itt kiadatnak, 's az Íróhoz az általa kiadott munka miatt küldettek, halála után több irásai közt találtattak, 's Literatúránknak eggyik pártfogója jónak látta, hogy azok kiadassanak. — «Mivel, úgymond, a' Mondolat már sokaknak kezén forog, és az is illő, hogy a' megholt Litteratorok emlékezete fenntartassék, ezen Leve-

lek mind a' Mondolatra néműnémű Commentarius gyanánt szolgálhatnak, mind a' néhai Szerző Biographusának valamelly részben segédjére lehetnek.» — 'S ezzel lett légyen elmondva minden, a' mit a' Kiadónak szükség, és szokásképen előre kellett bocsátnia:

Íme tehát a' Levelek, vegye a' Publicum, mint akarja, a' Kiadó az illy Collectiókat szükségeseknek hiszi. Nin-
(V) csen semmi, melly vélünk a' már megholtat|| kinek privátéletét más Kútfőkből már nem meríthetjük, jobban megismértesse, mint azon ő maga, vagy Ismérőji által írt levelek, mellyek nem azzal a' czéllal iratván, hogy másokról is olvastassanak, a' szív rejtekébe hagynak pillantani, 's felvonják a' kárpitot, melly a' házi életnek magányos scénájit mindeddig fedezte.

A' Kiadó nem akarja olvasójit communis Locusok előhordásával terhelni, 's mind a' helyett, a' mit czéljának szükséges voltáról, 's ezen Könyvnek ajánlására mondhatna, készül azon Írónak életéről, ha bár csonkán is, a' Publicumot tudósítani, kihez ezen Levelek irattak. A' Magyar Literaturának Historiájában még sok hézag vagyon, 's talán ezen Tudósítások is be fognak eggyet a' többek közzűl tölthetni.

Bohógyi Gedeon Weszprém Vármegyében született, 's Atyja a' Tót-Vázsonyi, és Köves-Káli Ecclésiáknak Papja volt. Születésének idejét meghatározni nehéz, minthogy
(VI) az említett Ecclésiák'|| matriculáját a' Kiadó nem láthatta. Azok, kik Tót-Vázsonyhoz, a' mi Gedeonunknak születése helyéhez, 's később Lakához közelebb laknak, ezen hézákot könnyen kipótolhatják. Annyit még is lehet állítani, hogy 1782-dik év közzűl lépett ezen új vendég a' világra, mellyen a ő' maga közében egykor fénylő pályát futandó vala.

Gyermeki éveiről nem sokat mondhatunk, az sem

bizonyos, életének hányadik évére esik, az, hogy a' Pápai R. Collegiumban vitetett tanulni. Satyrára, vagy Pasquilusra (mellyikre inkább, nálunknál bölcsebbekre hagyjuk az itéletet) hajlandó caractere már akkor kitetszett, azon pajkos, és csúfolódó tónból, melly neki eleitől fogva tulajdona volt, 's egész külsőképen látszatólag ömlött-el. — «Jut e eszébe, így ir hozá a' Húga Záfir Czenczi, midőn egyszer Pápán meglátogattuk 's a' Halhatatlanság' Oszlopa' Írójának nyúlfarkat függesztett hosszan lenyúló Kaputrokjára az úczán. Én még arra is emlékezem: midőn a' szegény öreg|| Szakályinak Academiai fekete harisnyájiba fejér papiros darabokat ragasztott, 's midőn a' nehéznyelvű Peleit kikaczagta. Hát a' Prédikátor G. köhentéseit, arczvonásait, nyekegéseit ki tudta úgy mímelni. 's ki mulattatta a' Társaságokat az ilyenekkel? még akkor hallám némellyekről, hogy Bácsit a' csufolódás' Dæmona még egyszer messze fogja ragadni.» — Ezen vonásokból könnyen általláthatni, mint mehetett a' pajzán Ifjú többről többre, mint tévesztette-el inkább inkább a' mértéket, mint ment a' gondolatból cselekedetre, pajkosságból 's csufolódásból ifjúi impostúrákra, 's mint tette végre azok által Tanitójit 's az Iskolai előljárókat ellenségeivé? 'S valóban annyira ment az ifjú, hogy az Előljárók elvégezték őtet Collegiumoktól eltiltani. Prof. L...* látta, hogy az ifjúi hibák többnyire természeti elevenségből, 's abból származnak, ha azon elevenség az iskolai regulák által határba szorítatik, 's hogy illyen esetben a' legjobb caracter is kicsaphat, pártjára kelt a' csak nem|| megszen- (VIII)
tenciázottnak. — «Egy túróért, úgymond, az ebet, nem ütik-agyon; hadd mennjen; még eszére jőhet.» — 'S az ifjú megszabadúlt, 's Pákozdiba küldetett Iskola-Rectornak.

* *Láczai.*

Minden tudja, hogy a' R. Iskolákban nálunk az ifjak Klastromi nevelést vesznek,mivel azon Iskolákat inkábbára csak papi Semináriumoknak lehet tartani, 's az ifjú társalkodásbéli culturát magának ritkán szerezhet, a' magányban egy oldalú? magának kelletinél inkább tetsző lészen. Ha ez a' magának-tetszés, midőn az ifjú faluba, parasztokhoz megyen tanítani sokszor dúrvasággal mutatja-ki magát, 's versengésre ád okot, nem lehet csudálni. B. úgy mondják a' faluban dúrvánkevély, és zabolátlan volt; akármint legyen a' dolog, ő esztendő mulva ott hagyta hivatalát, 's minthogy seculáris pályára szándékozott, patvariára ment V. Ispány Kún László Úr mellé. Majd Prókátornak felesküdt, de pereket nem folytatott. Vármegyei Szolgálatra adván magát, 1811-ikben esküdt lett, 's ezen Hivatalt haláláig folytatta.||

(IX) A' Magyar Olvasó Publicum mindeddig semmit sem tudott B... ról, s úgy látszik, hogy nem is volt czélja magát az Írói pályán megpróbálni. A' Magyar Litteratúra néhány évek ólta új színbe kezdett öltözni, sokan, kik a' külső Nemzetek' Litteratúrájikkal ismérkedtek, látták, hogy a' Magyar Nyelv még nem elégséges minden Ideákat, minden nuanceokat kinyomni, 's következésképen még nincsen azon állapotjában, mellyben maradnia kellene. Több és különböző fejek 's különböző szerencsével nyúltak a' munkához 's a' Magyar Tudós Sereg az Antiquitas szeretőjiben 's a' Neologban két részre oszlott-el.

Minden tudja, csak említenem kell, hogy újítás még a' pallérozottabb nyelvekben is szükséges, és tétetik is, 's maga a' Franczia Academie, melly a' nyelvet Despotai hatalommal őrízte, nem tehette-meg, hogy lassanként némelly új szólás' formáji ne jőnének-bé. Csak az a' kérdés, ha az újítás helyes-e, vagy helytelen? valóban voltak a'

(X) Magyar|| Neologok közt, kik látták ugyan a' szükséget, de

a' dologhoz Tudomány, és Ernst (Komolyság) nélkűl fogván orra buktak, 's Barczafalvinak, Folnesicsnek, Pethének 's más hasonlóknak igyekezeteik minden okosabbat nevetésre, vagy bosszúságra indítottak. Az Antiquitas' szeretőji nem tesznek ezek 's az ezektől külömböző közt semmi választást, 's közzülök a' vadak úgy bánnak, mint a' tulok az új kapunál — megfélemlenek, mert a' kapu új, szarvat emelnek néki, 's ollykor a' kapuban (ha az rosszúl készűlt) ollykor (ha az Mester kezéből jött ki) magokban kárt tesznek, de mind így, mind úgy az ácsorgó csürke csoportot, kiknek a' kapuban sem károk, sem hasznok, nagy nevetésre ragadozták.

Ezeknek Írója szükségesnek látta, hogy ezen jegyzés előre bocsátassék, ő mint sokan azok közzül, kik ezeket olvassák, csak távol nézője a' Magyar Litteratúra küzdéseinek 's az illyeneknek akarta a' pontot megmutatni, mellyekből a' következőket kell szemlélni.||

(XI) Még 1809. közzűl készített egy tiszteletre sok tekintetben méltó Hazafi D. Sz. Györgyi Jósef eggy kis munkát, mellyet ő Barczafalvinak szavával Mondolatnak nevezett, 's abban Schülcz' új Németségének formájára a' rossz Neologokat elmésen kicsufolta. Ezen Mondolat kézirásban sokaknál megfordúlt, 's elérkezett Weszprémbe is. Az Antiquitás' ott lévő pártosi híját látták az Írásnak, mivel sok újitók még nem voltak benne kicsufolva, öszve állottak, Beytragokat adtak, 's S. B? G. feltüzelték, hogy Talentumainak vegye hasznát, csináljon ezen Beytragokból egészet 's adja-ki. A' munka elkészült, 's az Író társával eggyütt árkus papirost horda széllel Weszprémben 's pénzt gyüjtött annak kiadására, de hogy a' Publicum annál váratlanabbul legyen meglepve, nem mondá-el, mit fog kiadni. És így meg is jelent a' munka 1813. Weszprémben, mert a' czímlapon megnevezett Dicshalom jól

talált döfés e, vagy burschi elmésség, ezeknek Írója ugyan||
(XII) meg nem határozhatja, de meri még is állítani, hogy a' kettőnek eggyike.

Az Olvasó Publicum külömböző érzések közt vevé a' megjelent munkát, némellyek tapsoltak, és azt mondogatták, hogy az újítók derekasan le vagynak ültetve; némellyek pedig nem tapsoltak, és azt vallották, hogy az újítók közt választást kellett volna tenni. A' tapsolók azt állították, hogy a' munka nagyon elmés, és Satyrai lélekkel iratott; a' nem tapsolók, hogy a' munka pasquilus, személysértés s' nem tiszta kútfőből folyt. Mellyik félnek légyen igaza, meghatározni nem könnyű: 's már megholt, 's ezeknek Írója mint a' megboldogultnak historicusa köteles a' maga itéletét igazán,' s hímezés nélkül előadni.

A' Nyelvmivelés módjával, a' külső Országi Literatúrákkal, a' mi nálunk gyakran megtörténik, nem volt ismeretes. E' szerént ő a' Magyar Litteratúra előmentét is csak fél oldaláról szemlélhette. Az is igaz, mint felebb monda-
(XIII) tott, hogy ezen Könyv írására többen ad-||tak B e y t r a g o k a t, 's ezeknek Írója csak azért nem nevezi meg őket, mivel bizonytalan hirekből hallotta neveiket, 's historicusi hivatalát nem akarja megsérteni. A' munkát megelőző Réz, melly sok jó érzésüeket megbotránkoztatott, azt hagyja sejditenünk, hogy az egész munka nem annyira Litterátori czélból, mint személyes bosszúállásból készült, ámbár az is lehetséges, hogy S. vagy akár ki más, kinek fejében ezen gondolat legelébb megfordúlt, ollyan elmésséget látott benne, mint a' mellyet Voltaire kiván a' Comoedia Írótól, o l l y a n e l m é s s é g e t t. i. m e l l y a' b e c s ü l e t e s e m b e r t j ó í z ű n e v e t é s r e i n d i t h a s s a. Azonban a' csínos Franczián cultúrája 's a' Pápán neveltnek cultúrája közt, ha nagy a' külömbség, igazságtalanság volna megnem ismérni, hogy ezen hiba nem annyira a'

személynek, mint a' helynek, 's időnek hol, és a' mellyben a' személy élt, tulajdoníthatik. 'S valóban fájdalommal kell meg-vallanunk, hogy a' Collegiumok-||ból kikelő ifjak (XIV) ritkán ismérik a' szép világ tónját, 's elmésségeken kitetszik, 's igen gyakran egész életekben a' burschi Tónus.

Ezek szerént talán így lehetne az ellenfeleket a' Mondolat' megitélésében eggyezésre vonni. A' Könyv, mint Litterátori munka, jó lehetett volna, ha az Író helyes pontból látta volna a' dolgokat, 's tudta volna, miben különbözik a' jó a' rossztól; minthogy pedig ezt tudni nem látszik, úgy azon szerencsétlen igyekezetek közzé számláltathatik, mellyek czéljoktól önn gyengeségeik miatt elmaradtak. Mert hogy ezen különbözésnek nem tudása kész akarva esett volna, annál fogva a' Könyv személysértés, pasquilus lenne, azt ezen Biographiának Írója örömest nem hiszi, 's mindent a' mi személyes sértegetésnek tarthatnék, inkább humanissimusi tónus és ingeniositásból eredt botlásoknak tart, mellyek a' culturával ugyan ellenkeznek, de azon tollerantiát mégis belőlünk ki nem vehetik, mellyel mások tapasztalat-||lanságból jövő gyen- (XV) geségeiknek tartozunk.

A' Mondolatról elég szó vólt; szükség által-menni arra, a' mit még annak Írójáról tudhatunk. Ez, sok évektől fogva száraz betegségben küszködött, 's ezen nyavalya testét mind inkább-inkább gyengítette, 's végre nem sokkal azután, hogy munkáját közre adta, úgy mint 1814. évben [Evvel az első levél dátuma meg nem eggyez.]* April. 1-ső napján reggeli 7 és 8 óra közt Tót-Vázsonyban Anyjának, 's szeretett Testvérjeinek karjai közt meghala. Másnap el is temették. Halotti Beszédet Sógora T. Fábián

* Ez az ide nem tartozó megjegyzés tévedésből került a szövegbe. — *B. J.*

Jósef Tót-Vázsonyi Préd. tartott felette azon leczkéből: Gedeon! ne félj, te nem halsz meg. Bir. Könyv VI. Rész. 23. v.*

B... nem volt házas, 's életének 32 évében, épen akkor holt-meg, mikor a' test, és lélek' minden tehetségei legszebb erejekben szoktak megjelenni. Közép de jó termetű, szőke, 's betegeskedése miatt halvány arczú volt,
(XVI) Bio-‖graphusa reméli, hogyha munkája major ízben kinyomattatik, képe is meg fog Vánzától rajzolva, és Prixnertől metszve jelenni. Az olvasó örömest nézi, ha az kinek könyvét tartja, legalább képben előtte áll, 's ez által magát annak mintegy társaságába teheti.

'S íme mind az, a' mit a' Mondolat' Kiadójának életéről mondhattunk. Ezeknek Írója berekesztésül egy kérést nyílt-bé a' Boldogúltnak Rokonaihoz, és Barátjaihoz. Szedjenek öszve több Dátumokat, mellyek által ezen Biographiának üreit tölteni lehessen; ne mondja a' Maradék, hogy szorgalmatlanok valánk Íróink emlékezeteket fenntartani; kik által tartatik fel nyelvünk, 's a' Nyelv által Nemzetünk.

KÖLCSEI FERENCZ.

* Midőn Somogyi Gedeon 1821 decz. 2-án meghalt, Pap István bucsúztató beszédében ugyanezt a verset vette alapigéül. A beszéd nyomtatásban is megjelent. *Az Élet történetére s jövendő állapotjára nézve magára békességre lépett Tudós.* Weszprém, 1822. — *B. J.*

Két levél (1)

Bohógyi Gedeonhoz eggy quietált Majortól.

I.

Péczel. Julius 18-án 1814.

Öcsém!

Bolond-gombát ettél e, vagy ezer sátán bújt beléd? vagy mind a' kettő meg történt rajtad? Én legalább katonai parolámra merem állitani, hogy mind a' kettő. Csudálkozol? mit? ki? nekem? így? Igen is neked így, és pedig én! nem emlékezel reám? 's nem jut eszedbe, hogy a minap Weszprémben nálam megfordúltál, és könyvedre praenumeráltattál? nekem ugyan elevenen jút: mert tíz forin-||tot adtam reá, 's tíz forint egy jó Magyar könyvért (2) ugyan nem sok, bár olly kicsiny legyen, mint az a bé ce; de a' te munkád! Tüzes menykő a' te munkád! micsoda munka ez? csak várom várom egész hazafiui tüzzel; eggyik hét a' másikra, eggyik holnap a' másik után, és nincsen semmi is. Végre megkapom, hozza az inas, kezembe adja, felnyitom, 's olvasom; 's mit olvasok? Mondolat! Mondolat! Lánczos lobogós bolondolat, igazi bolondolat! 's én azért pénzt? a' Mondolatért! 's ezt én értsem? Az ör... engem vigyen el, ha ezt, vagy az egész könyvben csak egy szót is érték. 'S ha nem értem, minek nékem a' könyv? Midőn én a' Lorgnettemet vásároltam, száz meg száz közzül vá-

lasztottam egyet, ollyat tudniillik, melly a' szemeimhez való volt, 's akkor elég eszem volt, de midőn a' te könyvedre praenumeráltam talán beittam az eszemet. Eggy szót, eggy szót sem! 's én úgy járjak, mint a' ki oculárt vett, pedig olvasni soha sem tanult? Diantre malheur!||
(3) Ha már eggyszer bele bújt az írói rossz lélek, nem tudtál okosabban írni? hiszen elég érthetőleg beszéltél, mikor praenumeráltattál. Vagy talán, hogy akkor szükséged volt reá, hogy megértessél, most pedig midőn a' pénz már a' zsebedben, nem bánod, bár mi a menykőt tegyen az ember Írásoddal.

Terengettét, én nem tudom, szánjalak e' vagy reád bosszankodjam? mi lelt? egy Pedant, egy ostoba Pedant! úgy látom affectálod magadat megalacsonítva láttatni. Legalább a' titulus előtt álló Rézkép azt mutatja. Egy szamár, és rajta eggy ember! Bizonyosan tehát az Autor, bizonyosan maga. Dőzsölő Silenus a' szerént! Úgy minek hát a lant? Minek a' Sonett Irók symbólja 's a' kőmíveseké? hiszen te eggyik sem vagy azok közzül 's, hát az az ajánlás a' Hugomnak Zafir Czenczinek? ... Sapperment! beléd száz ördög bújt, vagy az én eszem ment el? vagy
(4) Magyarul akarsz bennünket tanítani, minket,|| Magyarokat? született Magyarokat tanítani? órod tőle foghagymás. Legyen akármi belőlem, ha az inasom jobban nem tud magyarul, mint száz illyen Mázoló. — Előre hátra 's mind mind eggyforma. Az a' Bakember ott elől, mit jelent az? ha nékem mind ezt meg nem magyarázod, javaslom, hogy többet praenumeratióval előmbe ne kerülj, most pedig, ha pénzem elvetted, magyarázzad is könyvedet. Válaszod' haladék nélkül elvárom. à Dieu.

II.

Öcsém!

Nem feleltél, ne is felelj többé. Nincs szükségem válaszodra, azt is szégyellem, hogy hozzád írtam, és írok. De ez eggyszer meg kell mosnom fejed, vagy inkább lúgoznom, mint a' dúrvább rongyot szokás.

Tábla-Biró Barátom Tót-Vázsonyban megmagyarázta a' dolgot előttem.|| Te némelly jobb Íróink ellen költél-ki. (5) Eggyiket azok közzül ültetted szamárra, 's nevéből ostoba Anagrammát csináltál, a' legrosszabb Írókkal tetted eggy sorba, hogy köztök a' jó nevetséges legyen, és mit nem még eggyebet?

Kereken, Öcsém, az nem vala becsület, gazság volt az Öcsém! Nem vagy eggy értelemben azokkal az Írókkal? Van út becsülettel megmondani az igazat. Te a' rossz útat választottad, te ellenkezés helytt pasquilizálsz, ütközet helyett titokban szúrsz — pfúj Öcsém, úgy a' Sicarius teszen! Írtál valaha más munkát is? nem? 's ezen elsőre nem tudtál egyebet találni, hanem hogy, orozva gyilkolj? Úgy van, megérdemletted, hogy életedben semmi jobb gondolat ne forduljon-meg agyadban! — Lánczhortát! Ha becsületes embernek eleget lehetne tenni azzal, hogy rágalmazóját főbe vágják, kész volnék veled megvívni. Megvívni? én te veled? Katona Sicariussal? Nem Öcsém, tégedet csak|| korbácsolni kellene. Igen, igen, korbácsolni. (6) Bámúlsz? nincs miért; szívem egyenes, szám is az, most és mindég, és erre számot is tarthatsz. Ajánlom magamat!

Bátyád
Zafyr Gergely.

Zafyr Czenczi
A' Mondolatoshoz.

Édes Bátyám Uram!

Haraggal, vagy nem haraggal, vegye a' mint tetszik, de én kimondom, hogy Bátyám még most is a' régi hamis. Az erőltetett Magyarságú Írók ellen könyvet ír, 's azt nekem ajánlja. Mi okból érdemlettem ezt? Holott én is gyomromból utálok minden újítást, bizony, bizony mon-
(7) dom, gyomromból útálom. Úgy|| nevelt engem néhai boldog emlékezetű édes Atyám Uram, mint eggy igaz Magyar leányzónak, a' mi felekezeteink közt neveltetni kell. Főzés, Gazdasszonykodás, 's homi jobb Poéták' olvasása, illyenből állott nevelésem. Pártát viseltem én, és Hunczfutkát még akkor is, midőn a' többi Tiszteletesek' Leány-Asszonykájik, Dupét, később Titushajat, 's viganót, 's ki tudja még mit nem szégyellettek viselni. Az Atyámat Édes Atyám Uramnak, az Anyámat, Édes Anyám Asszonynak hívtam mindenkor, mert azt hallottam szegény idvezült édes Atyám Uramtól, áldja meg az Isten még nyugvó porát is! hogy a' Debreczeni Grammatica ezt az új szólást Uram Atyám, Asszony-Anyám rossznak tartja, 's csak hamar elidegenedtem az uj Magyar Szólásoktól. Szegény édes Atyám Uram még az Orvosra is megharagudott, midőn tőle ezt kérdezte: van e széke? van e székem! felpattan édes Atyám Uram! micsoda Magyar
(8) szólás az? mondja-ki az Úr|| magyarosan, mert ha új szólással él, a' hallásától még rosszabbúl leszek. A' Doctor tréfából e, vagy tudatlanságból ismét így szóllott szegényhez: Tiszteletes Úr rosszúl néz-ki, 's még is tréfálódzik! Erre az Atyám: A' manóba Doctor Úr! nem látja e,

hogy falnak vagyok fordúlva, 's tehát be nézek, és nem ki. Most is emlékezem, micsoda Dispatiók származtak ezen beszédből. Ezzel végezte szavait édes Atyám Uram: A' Magyarnak tulajdon Nemzeti öltözete, táncza, musikája, és nyelve van, meg kell azt hagyni, nem pedig változtatni.

Vallja-meg csak, édes Bátyám Uram, ha nem ezt, és illyeneket hallott e mindég tőlem, 's nem maga mondta e Bátyám Uram, hogy az én gustusom tökéletesen megegyez a' Bátyám Uraméval? Az öltözetben nekem nem is öltözet, ha csak tányéros ülepre nincs vágva a' Magyar nadrág, 's a' csipőt szíjj nem szorítja. Azután bajusz mellé kipederve, a' nyakravaló németes, mert|| azt, a' mint édes (9)
Atyám Uram beszéllé, a' régi Magyarok nem viselték; az üstök, no a' perse már nem igen szokás, de legalább fésüt lehet viselni, 's az magyaros: a' czaff, az ugy e ismét nem magyaros, mert az Római viselet, mert hiszen Aeneas is viselte azt, a' mint Szalkaynak verseiben Dido Asszony kesergi:

Isten hozzád czaffok czaffja!

A Magyar Asszonyi viselet ollyan, mint az enyém volt leánykoromban; fájdalom! hogy miolta férjhez mentem, a' megboldogúlt férjem kedvéért egészen el kelle németesednem. Valjon nem azt akará e édes Bátyám Uram bennem kiszatirázni? Mit tehettem én arról, hogy a' férjem úgy akarta. Az Isten látja lelkemet, hogy én sokat el nem akartam fogadni a' mire férjem kényszerített. Szegény édes Atyám Uramat, édes Anyám Asszony mindég kendnek szólította, így akartam én is; Legyünk per Te Tu, mert bizodalmas barátság il-||lik a' házas pá- (10)
rokhoz" monda a' Férjem, 's nekem engedelmeskedni kellett. Így történt egyebekben is, mingyárt a' mint szegény boldogult férjem Pestre hozott, elmentünk a Belez-

nai kertbe, épen ott volt a' Bihary bandája, még most is jut eszembe hogy ezt húzta:

Csak ollyan már a' világ
Kinek szoros kinek tág,
Lám én nekem a világ
Sem nem szoros sem nem tág.

Eszemadta Biharija, mondék, csak nem felsikoltva örömembe, be angyali módra húzza. Megérdemlené, hogy a' kezét megaranyoznák. — Czinczogások! felele a' férjem, estvére más musikát fogsz hallani. Elmentünk a' hét Választóhoz. Musikai Academia volt. Csak képzelje édes Bátyám Uram! egynehányszor kelle ásítoznom, 's egyszer bizony csak egy hajszálba múlt, hogy el nem aludtam, a' czigány czinczogásán gyönyörűséget leltél, 's itt szundi-
(11) kálsz? te néked nincs‖ ízlésed a Szép felől" monda a' férjem, másnap a' Theátrumba vitt el. Operát játszottak. Eggy Kar éneken kezdődött a' játék. Hogy tetszik? kérdé a' férjem, 's én mondék valami olly szépet, olly felségest vártam, mint Pápán a' Deákok' Cántusa, azonban itt csak holmi czifra, nyifra gornyikolást hallottam; még pedig musika mellett. Ez nekem ollyba tetszik, mint nálunk a' vak koldusok vásárkor midőn a' hegedű mellett ezt éneklik:

Felemelé Kádár szemeit az égre.

„Istenem, hogy a' Cultúra illy gyenge lábon áll még Hazánkban. Micsoda gondolkozások ezek? a' czigány' hegedülésében áll a' Magyar eredeti Musika, 's a' Deákok' cantizálása, a' szép eredeti Magyar éneklés, 's a' Mozart 's Hayden Compositiója játszva a' Mesterektől 's Mesternéktől semmi." Igy sohajtott a' férjem, 's ezzel végzé szavát: Legelőször is Németül kell tanulnod, szükséged vagyon‖
(12) a' Cultúrára, a' szép Nemnek illő ismérni a' szépet. —

Igaz hogy a' szépet mindég szerettem, 's ez a' szándéka a' férjemnek tetszett; de bezzeg meg is adtam az árát. Reggel előállott a' Német Sprachmeister, 's elgyötrötte nyelvemet, s' gégémet nehéz kimondásaival. Azután jött a' Tánczmester; ez meg majd hogy minden csuklójából ki nem törte lábaimat. Melyet, lábokat kifelé, hasat befelé! Az ördög győzte volna biz azt mind megtanulni. Legalább annyira jutottam, hogy a lépéseket megtanultam, hosszú rákészülés után complimentet is tudok csapni, de tánczolni nem tanulhattam-meg, 's a' férjem sem erőltetett, mert azt mondá, hogy ollyan a' tánczom, mint a' Sphaeráké. Azután a Klavir-Mester állott elő, még most is képzelem, mint köszönt-be, Újságot beszélt. Elővette pixisét megkinált, széket tett, 's mellém ült a' Klavirhoz. Több esztendeig illyen tanulásban folyt. Isten tudja, mi lett volna még belőlem, ha szegény férjem meg nem halálozott volna. Meg val-‖lom, hogy jó ember volt, és szívesen (13)
siratom még most is halálát, ha árva Özvegy sorsom eszembe jút. De mégis különös ember volt szegény, 's mindég azon igyekezett, hogy előbbeni eredeti Magyarságomból kivetkeztessen, és elnémetesítsen. A' ki a' napon jár, megtetszik a' színén, én is az idő alatt egy kicsinyt elváltoztam volt. Igaz hogy szinte el voltam hitetve, hogy a' Czigány Musikája, és a' Verbungos Katona tánczа nem valami szép, sőt nevetségre való, 's ha a' Popovics Úr idegen figurákkal kevert Magyar tánczát, a' Theátrumi Musikát, 's Lavottának Magyar tánczнótáit láttam 's hallgattam, mindenképen akartam magamba verni, hogy ezek szebbek amazoknál. Igy kezdettem az olvasásra nézve megromlani. Már a' hajcsombókos Poéta verseit, a' búcsuztatásokat, 's egyéb a' féléket nevetve emlegettem a' férjemnek, 's ez nagyon örült rajta, ha az új színű és mértékes Magyar Poétákat, 's a' Németeket dicsértem: De mit

(14) nem teszen az ember a' házi csen-||dességért! osztán a' világhoz is kell magunkat alkalmaztatni, hogy mások Durváknak ne mondjanak, 's nekem ez a' bajom is volt a' férjem társaságában. Igazán megvallva, szint ollyan jól esik, hogy ezen genirozástól megszabadulhattam, ámbár a' férjem halála miatt vigasztalhatatlan vagyok. Lássa édes Bátyám Uram, a' szegény Özvegyet az ág is huzza, 's nem hijába mondják, hogy ha a' kapufája aranyból volna is, elkopna. Nem elég, hogy ezen árvaságom már magában is terhes, édes Bátyám Uram is, kitől gyámolitást vártam volna, kikél ellenem, és a' világ' nyelvére tesz, pedig jól tudja édes Bátyám Uram, hogy miolta Özvegységre jutottam, legkisebb Németességet sem lehet rajtam észre venni, és hogy én tökéletesen eggy értelemben vagyok Bátyám Urammal. Nem is láttam soha eggy embert is, a' kivel minden gondolatom ugy megegyezett volna, és még is! — Valóban nagy fájdalom, és meg kell vallanom, hogy ha-
(15) ragszom is édes Bátyám Uramra, mert|| az illyenért ki is ne haragudna? Meg sem is békéllek mind addig, még édes Bátyám Uram személyes látogatásával meg nem kérlel. Egyébaránt magamat atyafiságos grácziájába ajánlván; maradok

Édes Bátyám Uramnak

alázatos atyafi szolgálója

árva Zafyr Czenczi.

U. I. Férjem halála miatt történt gyengélkedéseimből (hálá Istennek, és az én még huszonhat esztendőt meg nem haladott ifjú koromnak) szerencsésen kiépültem. És mivel, mint édes Bátyám Uram tudja, megboldogúlt Férjemnek gyermeke nem maradt, a' tőle reám jött Capitálisokból elég gazdagon élhetek; maradtak szegénynek némelly nehezen fizető adósai is, kikkel nem kevés bajom

van. Istenem! csak veszedelmes eggy illyen ifjú Özvegynek állapotja. Hogy el ne felejtsem, csak ugyan igaz tehát,|| hogy édes Bátyám Uram az N. Úr' leányával nem lépett (16)
jegybe? Igazán mondta, a' leány nem sokat ér, és szegény. Az Isten kimutatja édes Bátyám Uramnak is." Ugy e, hogy meg fog édes Bátyám Uram rövid időn látogatni? Tanácsadásra is lenne szükségem. Az Özvegyi állapot valóban terhes!

A' BUSONGÓ ÁMOR.

Eggy
Hajnali édes Andalmány Teremtménye Bohógyi
Gedeonhoz.

Péczel Aug. 25. 1814.

Képjáték, vagy álommúlám? a' korán egy édes hajnal polyáit bontja, a' komor setét' felhőit szélytűzi, és a' bonczolt humorványok közzűl fejti-ki a' piros vi-||lágossá- (17)
got — Úgy van most születik a' nap a' terhes éj' pongyola méhéből — millyen fejérség látszik az alá ereszkedő felhő' tsomójába hempejegni? Ez az örömgyerek a' Szépelődők' táborából választva — né! mint bontja-szélyt magáról tűzes fátyol leplét! bálvány teste, a' ködbe lebegő pirosság közepette ingadoz, puha tetemei a' gyengeség miá reszketnek.

Teremthet e ehhez hasonlót a' legpompásabb képzelődés' Istene, mellyre a' Szépség' halma, szerelem' íze, és a' varázsló bájolás illy rohanva siessen??? — (p a u s a) — A' hajnal' harmati eltüntenek, a' vizenyős téren nem füstölögnek, nem gőzölögnek párába olvadozva, nem haboznak

duzzadó ködárban — nem; mert a' nap megszállotta a' földet, elöntötte sugárival, s' csillámokkal brillantirozik a' mező — A' Napisten, hogy örömpoharából harmaton szörtsölhessen, hogy reggelkort pillanthasson a' ked-
(18) vesek lángszín selymes ablakára 's kiváncsi sugá-||rit, a' töröngyölt nyoszolyák puha gyürömlésére sújthassa, 's hevének aranyvesszejét a' szépek' pongyola keblek' fedezetén hupáltathassa — felsérti a nyugvókat.

O napisten, mennyi világokat nyitsz fel előttem, mellyeknek hólyagi még nem reszketnek egy Adriaisten alatt!

Szent Isten!!! mitsoda pompa festés! és bámlálat! ezredek, sőt világoknak folyta volt a' tzammogó időtölte, és még a' tündér fántásia nem pazérolta így magvát a' puszta Athmosphaerán, isteni hatalmát érlelvén tévejgtében, míg lehelli az ideát.

Ez a' Helikon a' mosolyszáju édes Bájnéknak lakhelye, hol ezen fenyök' sudarai boltot borúlnak a' sziklák felett, és görtsös gyökereiket alájok fonják. Fogadjatok-el ti felormodzott szirtok, adjatok eggy barlangot szikláitok
(19) bugjos fedele alatt, én nyúgotot találok ti köz-||tetek — Mit halgatsz érzéketlen kőüreg?! Elbámulsz e azon, hogy eggy gyerek olly héroi lélekkel ordít belőled, mint eggy serdült erejü óriás? tselekedeti alatt öszve fog omlani százados boltod! Ha! jól hallom mint ropog a' roppant temérdekség' sudara! Itt hol a' halálkőnek moh temette morzsái poroznak! Itt fogom én a' nyilámló repedéseket énekekkel bétölteni, mellyben a' Szerelem döbbedez, és az örző Kérubimok Ruinák alá agyoltatnak!

Mi az ott, mint egy bús lélek' képe, mellynek szárnyai a' szabad levegőt tsapkodják? O Pegazus, az üresség a' te világod, te szüntelen magadat keresed, és nem találod az ürességben! mi omlik bugyva szikrázó körmeid

alól? Hippocrene ez! Né miként mammol tajtékot a' tsikland lágyságot nyaló vadontz lotsmoj. — Né millyen rontsolva és tunyán foly-el, mint válik hináros peshedt heverővé, eggy százados idő viselte humorodottá, mint az ősz Saturnus' töpörö-‖dött gyermeke elodarogyva fántasiámban (20)
a' forrás folyam' felszínén remegnek bámálméllásaim, úszom a' tó döllyedező őblét, 's eggyszerre andalszót hallok a' berkekből a' lots térszínén e' buggó játék alatt, a' melly habokat tsomóba fűz, majd szélytrontsol, majd lenni, majd múlni mível.

Hah! mint echózza a' hangmivelők' Symfóniáját nagy enthusiásmussal a' hegy; zúg a' Szélnek zivarja az ágok' sűrű szálai között, jőnek a' Helikon' Nimlányi a' musák! az éjfityke, mintha a' komoj fenyvesek zúzos ághegyein dideregve ellágyúlva remegi puhító mélodiáját 's úgy várja a' berken jötteket a' jövőknek, kik a' kis lantos lágy tónusán bitzegnek. Fejeket Hetruriai viselet borítja, és azzal eggyesül az Ásiai gyöngyös Turbán — setét hajfürtjeik repkednek isteni homlokaikon, és összvegyürt tsomókban hevernek fejér vállaikon — mezítelen karjaik görög Státuák' miveit példázolják, távolról fejér márványt mu-‖tatnak, közelről maga a' puhaság holt beléjek, öltö- (21)
zetek idyliumi pompákkal van terhelve — ezek alatt minden lépésre a' gyengeség pihentét nyögik — Úgy tüzelnek szemeik mintha a' fagyos északból égő Afrikát akarnának gyújtani — szihegő mejjek nem költsönözött éltetőt — nem lehellett Julepet — nem — hanem tsak temetett — tsendességek!!!

De im ott egy nyomorúlt hasztalan bontzolja a' roppant gőzsziklák' hegyeit, most eggy terhsohajtás gyöngyölődik mejjéből, nyöszörög, mintha körűle az éj' állati a' szennydenevérek repedesnének, majd leguggol, mordon szúnnyad, és tettét piheni. Két kitsin szava tsintalankodik

töpörödött homlokán, csoportosan ülnek farkán a' haszontalanság' gyerekei, kiket ő hólyag golyókkal tsalogatott az eltévesztő setét ködbe, a' kezében nyekergő Pánsipjával, ketske lábai elébe ömlenek a' szép vadászt felülmuló vadontzok. A' hahoták az ő fején ülnek az alattok dördülő
(22) mormolás felett, az égő|| gúnyolás lobog fején, és úgy repül sebes süvöltő szárnyain: külömben egy halálra szententziázott gonoszélő kisértő képe, eggy tünderezésre átkoztatott bajlélek, az elrontsolt tapodmány' darabja.

E' tekintetre a' szépek öszve estenek, 's én tsak eggy lángszin pirosságot láttam a' zöldség' puha humorványára lapúlni, és ők így eggy tsomóba gyürt szivárvány formán elsemmisültek. A' természet Kauklermiveit pazérolta a' teremtés titkaiba martzangolva olvasott, fútt, zúgott, még eggy bokor zöld levelet nevelt, mellyek közzül piros gyenge borúlások fejtődzöttek-ki, 's őket az otsmány látást fekete gyászától elgázolták. Többé nem láthattam őket, mert mind a' dőlöngő höngörts hullám elgyüremlettek, 's a' semmi terhes méhéből új Scénák buggyantak-fel.

Hah! a' harangok' kolompolása! ha! a' tsengetyük' tsengése! ha! — hogy tseng — hogy szomorog!!! —
(23) hogy dong|| búsan!!! ha! mint dühen a' mormoló üresség gyomrában dörgő hangkiáltás! ha! mint ropogtatja a földbe meredező fagyökereket! ha! mint echóz az órákra hangzó üregekből ordító torka a' dühenésre! ha! mint omlanak-be rendüléssel a' kongó barlangok rémítő boltjai! — ha — ha — melly dörmögéssel — melly rohanással — ha! — (pausa) —

Ott, hol az Ákházbelévénitett árnyéka alatt eggy hives tsergedezőt zúgat, látom a' lármafuvallókat felléptselni a' hölgyes ösvényeken Flórának palánkos völgyéből — a' szamárt, és a' Mondolatost! Ez a' nyughatatlanság' sohajtásival tolja a' leppegő holdat. — Annak ajaki szélyt nyil-

lottak, és tátva hagyta a' lankadás az elszárasztott lihegő álkaptáit. Egybe ölelkezve mint két héroicus Minervák, úgy emelkedtek a' lugason halkkal. A' szamár eggy tsendes andalodásban érlelődik. A' Mondolatos tsintalan enyelgéssel ledérkedik körüle, úgy hogy az ellihellésig összeküzdötte magát,|| és lankadva hajlott a' szamár' vállaira, (24)
mely utána imádkozta a' szerentsét.

A' Mondolatosnak tzombjai gyúrják a' szamárhátát, lantot, és kobozt ölel, 's hajait tsudáson füzi rántzos göröntsökbe egy lágyszellő fuvás zivar a' zöldellő koszorú nyugodt szine alatt, 's borzasztja azoknak ömlött terültét. Lábai mezitelenséggel függenek lefelé, feje felett eggy szúnyog gyászolja át a' híves levegőt; 's eggy kürtbe szállanak a' fájdalmas sóhajtásai, 's gyötrődő nyögései bajusza alól.

Szamár. Itt a' valóság semmi; az árnyék teremtés — Im tágos méhében e' telhetetlen semmiségnek, tsak az előpillantat' hajnalit tulajdonoljuk idvezletül.

Mondol. Pijhe szárnyakon repítél a' bőv' üregében, és örömélet özönével hijába valósítottál. Én, én eggy nyughatatlan, önnön elégtelen gyerek, a' maga meg nem elégedés' gyereke, és szerelem'|| tiltotja vagyok, eggy bol- (25)
dogtalan, semmit-tudó teremtő, a' ki magamon kívül élek a' pára között — ott!!!

Szam. Gondolatba merült Tudós, miért pittyedtek-le ajakid.

Mond. Szomorú színbe gyöngyölődve gyászolom az eltemetett tettet. — Egy szelíd szellő érkezése tsapott meg, melly nehéz ragyományba lankasztott.

Szam. Nem láttad e az édes Bájné músa Nimlányokat? haj! mint üvöltözött puha testeken nyulámló Sleppjek! a' Holdlány sugárit a' sürű erdődzet nyilámjain botsátotta rájok.

Mond. Tekintetemre a' ferdő lotsba udrántsoltak, majd a' tüzes purpurral égő palotába szaladtak, hol minden Chinai drágaság' fénye luxussa játszott, 's ott eggy édesdeden heveredett nyulámba döltenek 's Sómnusnak áldoztak.||

(26) Szam. Az öröm buggyó tseppje el futotta mosolyszádat, és rózsalepte színre változott 's bajuszod a' Természetnek tsalfa színt áldozott.

Mond. Vallyha ollyá lehettem volna ekkor álnalok. mint az eggy nap élő féreg, mellyet az este a' folyamat partján tapostak-el. Ez eggy nagy élethalál, eggy mesteri édes gyilkolmány lett volna.

Szam. Nézzd ott azt a' Ketskeembert, a' buggyó lotsmojfolyán pezsgése feleti, hol a' száraz levelek' tsörgése zsibong.

Szam. Igyekszünk halkkal hölgyes ösvényeken üstökös Atyáinknak, és keressük ajakainknak illő aggtörzsökét.

Mond. A' Helikon édessége, kellemei, és az itt lakók szív ízlésbéli szép érzések ösztönöztenek engemet, hogy
(27) ne-||mes lelkeiknek magassoló barátja óhajtsak lenni.

Szam. 'S szépitő szerül illy kedves grátziák' képezésére színek helyett szavakat zavarunk öszve.

Satyr. Én eggy önnönt szülök, és emésztek, én vagyok az Isten, kinek zsámolyát gyurjátok, még felemelem humorodott lelketeket.

Mond. O! Apollo! hol szívhatom, és érezhetem forró mejjed' reám párló lehelljét? hol az elragadás' nagyra pepetsélt remeke balzsamát? — hol fogják felemelni humorodott görzsedezésemből. éltető rózsa mosollyaid?

Satyr. Mammogjatok e' forrás folyam' görtsös sziklájinak Martjaihoz, 's hallgassátok, mint kiált az Echó! oh mint ád eggy tsuda mordon szót, a' gyötrődőknek, a' békételen bámészkodók keserveit mint nyögi, és a' szomo-

róza bús‖ dalljait mint kettőzi! Mint trillázza a' pásztori (28)
Sip' nyeszergő hangját ez a' papagáj Echó! —

Mond. O mint gyuladok téged ölelni, és enyimelni! mond o magasságos, miként lohadjak át e lotsmoj pezsegő mormolásán?

Satyr. Övig süjjedezve járjátok a' lotsmoj' hinárja közt, az én termetem, az én deliségem suvallják tenéked a bátorságot.

Szam. (a' vizben) Mintha a' bontzoló lába martzangolna, úgy hempelygünk mint fennúszó darabok, ha! mint látnám a' setét élet' fogjait, és hallanám a' huhogató halál szárnyas állatit, és elmerülök mint a' parás övedzett éjleány — o jaj —

Satyr. (távolról) — ha! ha! ha!

Mond. Ha! Te a' titkot önn döbbe-‖dező keblek' jaj- (29)
ját bajzod — Ez a' rontsolt kép a' te veszett ötleményed' tiporványa a' magába főtt méreg' játék példája. — Én vagyok a' vesztő tseppek elivott tikkadója, a' gyönyörüségeit dühödő kétségbe esés' lelke, én, én vagyok a' te rabod, a' titok teremtés elveszettje, az éj elragadott fattya.

Satyr. Ha! ha! ha!

Szam. Nyugéjjeimet a' Magánosságnak, öröm mosollyaimat a' szomorúságnak, gondjaimat a' fekete gyásznak áldoztam! — már az élőholtaknak Skeletonjai zörögnek fülemben, 's tsak a' rothadás' seppedező pezsgését hallom a' tsendességben zsizsegni.

Mond. Én a' ferdőloisban a' széltoljásain ödöngök, ah, hol a sajka, mellyen borongva hágjam az ingadozó hegyeket, hol elmerít, hol elhány a' höngörts hullám.‖

Szam. O jaj! (30)

Mond. Édes úti társom, te a' ki olly édesen fülelted lotsogásomat, érzem — érzed fájdalmomat — azok a' sohajtások, melyeket ajakaid szülnek, nem bünösítnek kár-

hozóvá engemet! — Ne tsudálja ártatlan lelked esenkedő panaszimat, sárga képtelenségemet, romlott érzékenységemet, ellankadt tüz nélkül való pillantatomat. Én alálohadok a' lotsmoj' örvényébe. Látom, hogy a' tsalóka örömező ugrál, és ugy futos e' szabad allékon, én elhalok — adieu kedvesem!

Satyr. Ha! ha! ha!

Igy nyillott a' tsalóka' szája örömhahotára, a' Szamár pedig társa nélkül szomorúan egyedűlve a' parttal eggy fortúna' szárnyán öszve hozódott. A' gondosné lenyomott fővel lassudan leppegett megnémulvá a' szálas jegenye
(31) fák' tetejére pislogott, vagy letekert vérmes szem-||forgással andalgott híves árnyékok alatt, mint az Istenektől eltapodtatott briliant zsúrfok, és így énekelt:

Ha! ha! mint echóz a' könnyező Sáppho' utolsó éneke! mint kettőzik a' sziklák gyötrelmes hangjait, megnyitja saját halálára, és megindít mindent keserve, mint egy hattyu mélos, melly a halál előtt tsak egy nappal zeng — a' természet elpuhúlva kesereg nyögtén — Né! mint bárdolja Poliklétus Státuáját, mint darabolja szélyt róla a' szükségtelen részeket, mellyen az időt űszülni veszni kárhoztatja! Clio egy Gedeon Nevet metsz reá, Flóra rózsákat nevel Sirhalmán. Gedeon Gedeon hol vagy te? Az Istenek társaságában — a' Szerelem Elyziumában — Szamaradnak szivében —

Gedeon!!!

Édes Öcsém Uram ! (32)

Mind megcsalja az ember magát első tekintettel. A' midőn Öcsém Uram' előljáró levelét, (mert ugy e hogy az az Öcsém Uramé[1]) olvasni kezdettem, ugy vélekedtem, hogy az én személyem vétetődött Satyra alávaló tárgyúl. Tudja Öcsém Uram, hogy én minden hivatalbéli foglalatosságaim mellett is sehol sem érzem édesebben a' C. C. Sallustius honestum otiumot, mint szenelőm mellett. Csak hogy én nem tépem bajuszomat, mint az Öcsém Uram' Poétája vagy Bölcse. Csak amúgy jó féle és jó apróra megvágott dohányom legyen, 's eggy két jól égő pipám, mint p. o. a' Borgaiak — A' Makrákat noha Debrecze-||niek 's én (33) is az vagyok, 's a' Madárnak a' maga fészkébe sz—ni illetlen, nem dicsérem, kiizzadnak, 's az ember keze[2] elpiszkolódik tőlök – 's jól szelelő pipaszáraim, akkor mindenem van. Szolgálóm megrakja szenelőmet, pipát töltök, rágyújtok, és nézem a' füstöt 's lángot, 's eszembe jut forog Sz. Dávid mondása[3] mint a' fűst, és pára; 's időm

[1] *Uré* a' Genitivusi végzet nem egyébb, mint *i* Uri, s így: *uré*.

A' mutató név más, melly eredeti képen így vagyon: Z. mellyből az *Izé* szó ered.||

[2] Keze. Ez innen van; ő kéz; az ő hátra ugrik, 's innen kéz ő, majd kező, végtére keze.

[3] Mondása. Ez innen ered: Z mondás, az mondás mondás az és végre mondása.||

telik, 's nem tudom mitsoda fán terem az a' mit unalomnak neveznek, mert én ugyan magamban is sokad magammal vagyok. 'S hát még akkor, ha kedvem szottyan kedves könyvemet, Epistolae obscurorum virorum ol-
(34) vasgatni! a' munka sok||Tudósoké* tudja Ötsém Uram, de megis tetszik rajta, mint a' Debretzeni Grammaticánkon. Nekem még most is van kedvem némellykor a' Magyar Nyelvben gramatizálódni, noha má kezdek felhagyni vele. Kötelességében áll a' jó Hazafinak nyelvét pallérozni, igazgatni, jó útra vezérleni, mind tanáttsal, mind példával, 's méginkább az utolsóval, minthogy Longum iter per praecepta breve per Exempla. De mit ér minden fáradság, ha tsak borsót hányunk a' falra? Tudja Ötsém Uram — mert hogy is ne tudná? Hiszen olvasta Grammatikánkat, 's tudja tehát hogy mi némelly új szóknak rossz voltokat eléggé megfejtettük 's a' velek való élést megtiltottuk. Valamint a' tapasztalás tanítja azon igassá-
(35) got,|| hogy nem az okosoké** a' kenyér, úgy azt a' tapasztalás bizonyítja, hogy az okosoknak tanítását ritkán szokták elfogadni a' kevesebbé okosok. Igy jártunk mi is e' következendő szavakkal tünemény, beiktatni, előbeszéd, eszközleni, foglalat, használni valamit, Könyvlap, nyelvmivelés, nyomtatvány, személyesen (in persona), szótár, tökéletesíteni, uradadalom, utóink, ügyész. Uram fia! tsak képzelje Ötsém Uram ezen rossz szók már lábra kezdenek kapni, már a'

* Tudósoké. A' Genitivusi é végzet innen eredt: én p. o. Tudós é volt tudosén a' minek tudós az énje: azután elvesze az n 's lett tudosé.||

** Okosoké a' Genitivalis terminatio innen eredett nő vagy né. Ez p. o. okosé először igy volt okosnő majd okosné, 's azt valakinek birtokában lévő asszonyt, vagy feleséget jelentő Nő vagy né n-je elveszvén lett okosé.

Költők' serege, vagy Seregek, és a' Fordítók' nyája* vagy nyájok él ezekkel.||

Tsak hijában, nints veszedelmesebb, mint az ujítás. (36) Újítani? Ész kell ahhoz, és tudomány 's nagy olvasás.

* Költők' Seregek vagy Serege eggy formán helyesek, mert eggyformán ered||nek. Ez Fordítók' Nyája vagy Nyájok, a' Költők' Serege, és Seregek-kel Genesisre nézve analogonok, és nem analogonok. Ez: a' Költők Serege így ered: Először ezt kell gondolnunk Költői Sereg 's ismét ezt Költőén Sereg, s ekkor ezt gondoljuk Költőné Sereg 's gondolkodunk, gondolkodunk, 's az *I* és az *N*-nek elvesznek 's lészen Költőé Sereg, gondolkodunk 's az *é* a' Költő mellől a' Sereg mellé ugrik 's lesz Költő Seregé gondolkodunk 's az *é* accentusát elvesztvén megvan a' Költő Serege.

Ez: Költők' Seregek így ered: ezt kell először gondolnunk: Költőki Sereg azután Költőkén 's majd Költőkné Sereg 's az *I* 's az *N* elveszvén Költőké Sereg. Gondolkodunk ismét 's az *é* és *k* a' Költők mellől a Sereg mellé ugrik, 's lészen ... Hohó! Mi azt nem|| engedjük: Költőé Seregek, hanem tovább gondolkodunk 's a' szökevény *K* mind régi mind új helyén megmarad, 's ekkor készen van a' Költők Seregek.

Ez: Fordítók Nyájja így ered: Először ezt kell gondolnunk Fordítóki Nyáj vagy ezt Fordítókén Nyáj vagy ezt Fordítókné Nyáj 's az *I* 's *N*-nek elkallódván lészen Fordítóké Nyáj; de itt addig gondolkodunk míg az *é* a' Fordítóké végén el nem enyészik, 's lészen Fordítók Nyáj. Ekkor az *Z* mutató névmást vesszük-fel 's lészen Fordítók Nyájz, gondolkodunk 's az alatt a' mutató névmásnak *a* zsellérbetűje támad, 's lészen Fordítók Nyájaz, gondolkodunk 's ismét eggy másik zsellér betű áll elő a' *j* 's leszen: Fordítók Nyájjaz. A' sok gondolkozás után a bitang zsellér az *a*, 's *j* — mint a Magyaroknak zsellérjeik szoknák — nem|| szenvedik-meg az ősi birtokos *z* névmását magok között 's addig kergetik, míg az egészen eltün, 's ekkor osztán megvan a' Fordítók Nyájja, Tudni való tehát 's a' t.

(37) Vannak a' Debretzeni Gramatikánkban újítások, 's|| azok ám bezzeg a' derék ujítások. Illyen az hogy a' Passiva forma végzetei ódom, ődöm, 's tatódom, tetődöm.
(38) Illyen ez Szeretendj. Illyen ez: hal-||landani. Illyen ez: bírol, tsúfolol, csudálol engemet, mellyek a birlak, tsufollak, tsudállak tégedet tsonka igéknek második személyeik.*

Olvassa-meg tsak Ötsém Uram a' tsonka igéről szólló sorokat 's örvendezzen a' gyönyörű Grammaticai felfedezésnek. Illyen filozofiai Distinctiók nem minden fitzkótól sülhetnek. Tudnivaló hogy illyen ujitásokat tenni nem tsak nem tilalmas, de szükséges is.

Osztán igen jókor jút eszembe a' mi Grammaticánk-
(39) ból ezen sor: A' Magyar|| Nyelvben a' közbeszéd külömböz az irásbéli és tudósok nyelvétől; már kitsoda bátorkodott volna így szólani? ki construált valaha így: külömböz az irásbeli és tudósok nyelvétől. Ezt a' szót: beszédétől, lehet e azt ezen esetben mind az irásbeli, mind tudósok szókhoz kötni, ki ne ütközne-meg ezen: külömböz az írásbeli beszédtől. Annyi bizonyos hogy ezt a' köznép így construálta volna: külömböz az irásbeli beszédtől, és a' tudósokétól. A' mi Ornata Syntáxisunk rövidebben 's kerekebben és így szebben 's helyesebben ejtette-ki. Eggy felséges példát mutatok még Előljáró-beszédünkből arra mint kell könnyü magyarsággal írni? Imhol eggy periodus:

«Az után pedig COMMA hogy állandó lakhe-

* A' köznépnél vagyon a tiszta Magyarság, az ollyan köznépnél, t. i. melly legkevesebb idegen Nemzetekkel volt eleitől fogva meg elegyedve.||

lyül ezt a' földet magokévá tették COMMA Keresztyénekké is lettek COMMA 's más Nemzetekkel (40)
keres-||kedni 's társalkodni kezdettek SEMICOLON minthogy az ő Nyelveken senki nem kapott SEMICOLON ők pedig lehetetlennek COMMA legalább igen bajosnak látták azt COMMA hogy azoknak a' Nemzeteknek Nyelvét megtanulják COMMA a' kik között ők COMMA és a' kik ő közöttök forogtak SEMICOLON innen kénytelenek voltak COMMA a' Deák nyelvet felvenni SEMICOLON mivel azon COMMA majd minden Europai COMMA kiváltNapnyugotti Nemzetekkel beszéllettek PUNCTUM.

Halljuk tsak még egyszer! Azután pedig Comma Comma Comma minthogy Comma Comma Comma Comma Colon innen kénytelenek voltak felvenni Semicolon mivel Comma Comma Punktum.

Azután pedig... Itt mindjárt tapogatódzni kezd a' lelek a' fő idea után|| de melly sokáig tartóztatik-fel, (41)
míg tzéljához juthat. Melly sok és melly gyönyörüen elszórt mellékideákon kell néki keresztül törnie! Azután pedig hogy... tették... is lettek. Itt a' lélek azt gyanítja: hogy a' fő idea ez: Keresztyénekké is lettek, 's ezt az is miatt méltán is gyaníthatja. Illyen gondolkodások között megyen mindenütt egészen az innen szóig, sőt túl azon minekutána kinyomozhatta, hogy a' fő idea ez: Azután pedig kénytelenek voltak a' Deák Nyelvet felvenni. Akkor ismét az innen szón akad-fel. 'S nem érzi e Ötsém Uram, hogy az innen szó ezen periodusban stylusi ékesség?

Régolta váránk mi azt, hogy a' mi Gramaticánk ország szerte bevétetődjön az Iskolákban, 's ha azt most is nem várnánk úgy nem ismérnénk eléggé a' magunk

(42) betsét* Kétség kívűl tudtával e-‖sett Ötsém Uramnak, hogy én ezen mi Gramaticánkat másodszor is kinyomtattattam a' Magyar tanuló ifjuság' számára, tudni való, hogy nem egész kiterjedéssel, de az Orthographia a' Paradigmák a' mi Principiumaink szerént vagynak elrendelve, és kidolgozva, 's remélni lehet, hogy minekutána több Tiszteletes Tudós Barátim példánkat presso pede követik a' mi általunk szárnyra kelt ifjak is minket és Gramatikánkat vészik fel mustrául, ha az Isten azt engedi nékik érni, hogy Juhaikat beszéddel vagy irással térengethessék. Noha a' mai ifjakról nem igen mondhatunk egyebet panasznál. Nem régiben is az történt az Examenben, hogy egy Sereg
(43) ifjak között eggy se tudta elmondani ‖ könyv nélkűl a' Sz. Irás könyveinek Summáját.

De tsak ugy van az! az ifjuság mind tsak mást szeret** mind tsak holmi veres compactioju Magyar Románo-

* Ezek között váránk, várók, várnánk, várók, épen ollyan a' kis külömbség, mint e között várunk és várjunk 's ámbár hozzá szoktunk az effélékhez: olvasánk a' könyvet, de ez szint ollyan hiba, mintha így szólanánk: olvasunk a' könyvet.‖

** Mikor valamely tselekvő igét az egyenes forma szerént akarunk a' jelenvalóban hajtogatni, melly ez: szeretek, szeretsz, szeret: mindenek előtt arra kell figyelmezni, hogy mitsodás magán hangzó áll utól annak gyökerében (gyökere pedig minden igének a' jelentő mód jelenvalójának harmadik személye) És 1-ső Ha *a*, *o*, *u* áll a' gyökér utolsó tagjaiban p. o. kap, akkor a' gyökér a' segítő ige vagyok végzeteit veszi-fel: mind az egyes, mind a többes számban tehát így: Kap vagyok, kap vagy, kap van, kap vagyunk, kap vagytok, kapvannak, vagy kap-ok, kap-gy, kap-on, ha pedig 2-szor *e*, *ő*, *ü* áll a' gyökérnek utolsó tagjában, az illyen gyökérhez a' segítő leszek végzetei járulnak. Tehát így: szeret leszek,‖ szeret leszesz, szeret leszen, szeret leszünk, szeret lesztek, szeret lesznek, vagy szeretek, sze-

kat akar olvasni. Ennek ugyan már elejét vettük. Rég-‖olta (44)
nem adunk nékik a' Collegium Bibliothecájából könyveket olvasás végett. Megtörténhetne, hogy némellyek a' mai módi Magyarságra kapnának, 's megtsalatkoznának az Exemplar vitiis imitabile által. Azonban nem félek attól mégis. Legalább azt tudom, hogy Debretzenben holmi tsend kegy 's más illyetén szavakkal senki sem (45)
fog élni. Hogy el ne feledjem én az illyen kurtitott furtított szavakat mindég ollyannak nézem még Csokonaiban is mint a' kurta farku paripát 's eszembe jut Horvát Ádám' gyönyörü verse:

Lovagolni kurta-farku pari-
pa' körme tetején
A' kit meg nem bir a' lába jár-
jon a' fején.

Külföldi szokás ez is, nem Magyar szokás, nem jó szokás, ollyan a' szó, mint a' pénz, p. o. a' Márjás. A' bizonyos hogy száz Márjás, ha ketté vágod mindeniket 's tsak a' felét tartod-meg, kevesebb helyet foglal, de bezzeg a' betse is kevesebb. Zsebébe dugta a' szemét, a' ki ezt által nem látja. Ez előtt kevés esztendővel egy kurtitott furtitott szóval tele tömött Dramát akarának eljátszani a' Debretzeni Magyar Komédiások. Ditsérem az eszét, a' ki

retsz. Ezekből világos lévén, hogy a tselekvő igének gyökere az egyenes formában a' két segítő ige végzeteit veszi fel a hajtogatásban, nevezhetjük ezt a' formát; Megtévedtem, a' kapsz nem ebből ered kap-vagy, hanem ebből kapsz-lészesz. Azonban a' kapj, és kapandj innen erednek kap-valj, és kap-valánd. Ért engem Ötsém Uram? a' vagyon igének hajdan volj volt az Imperativusa, a' futuruma pedig valand. A' Nyelv historiájában semmi documentum nints: de ért engem Ötsém Uram ugy-e ?‖

feltalálta, a' tsonka béna szókat egésszé tette, 's igy||
(46) tsendesség lett az öszvezsugorodott tsend, ez történt a' Keggyel is. Ha ez Debretzenben így történt, így fog történni minden bizonnyal minden más okos helyen is, annyival inkább, mivel az újitók némelly gyökereknek jelentéseit sem tudják, és nem jól élnek vele. Ő nékik ez a' szó év esztendőt jelent, holott ez nem teszen sem többet sem kevesebbet mint evés így a' harmadévi bor, vagy harmadévi tsikó, melly harmadik esztendőre eszi a füvet. Hát az a' nő vagy né szóval való élés mit akar? Ezen szóval sokféle jelentései miatt alig lehet élni. Ugyan is né minden a' mi nő (crescit), né minden a' mi NEM 's NEMZET, né minden a' mi NÉP, né minden a' mi NÉV, né minden a' mi NÉZ, né minden a' mi NEHÉZ, né minden a' mi NEVET. Hogy megértse Ötsém Uram, azok a' szavak, mellyeket előszámláltam minden né vagy nő szavak, az az a' né vagy nőtől való sarjadzatok.||

(47) NŐ crescit, mert a' feleség által maga a' férjfi is szaporodik, és mint eggy többé lészen. NÉV nomen mint hogy a' férjfiuról hivattatik a' feleség, vagy Nő, erről az egyről mindenre által vitték ezt a' szót né vagy név, a' mi valamiről mondatik, vagy a minek hívják. NEVEL educat azt tselekszi a' mit a' né vagy feleség az anya. NÉZ videt spectat, a' né körül foglalatoskodik, mert a' ki feleséget akar venni, azt elébb megnézi. NEHÉZ mert az aszszony nehézkes 's terhes szokott lenni. NEVET ridet azt tselekszi, a' mit a né, mert az ifjú asszonyok rend szerint vígak jó kedvüek. Azt mondják hogy a' Nevet szó régi irásokban így occurrál MEVET 's azt mondják hogy ez természeti hangszó; de akár mit mondjon a' Philologia, az abstractum szavak elsőbb eredetüek mint a' természeti hangszavak. Azért származtatjuk mi illyenképen FA fázik HAL HALGAT IV ijjed ijeszt

iszonyú LE-SZ lehell léhó leheg lehés leveg leveg-‖tett lebeg TE-SZ te reh Viv vivdit És Bukik (48) búb butsú borúl bolyong búza; ESZIK él vivit, él acies, íz sapor év pus év annus idő esztendő itél.

Rám jött a' déli álom édes Ötsém Uram. Ajjánlom magamat

X. Y.
a' Debretzeni Gramatikának
eggyik Szerzője.

(49)

HÖGYÉSZI HÖGYÉSZ MÁTÉ
BOHÓGYI GEDEONHOZ.

Már ma is a' mikoron Aurora piros szekerében
Jött-fel az ég kapujin, hímes kertem' közepében
Hol karikába rakott súgár jegenyéim az égig
'S fellegekig felemett fővel strázsálva felettem
Állnak — mellyeknek derekát a' gyenge borostyán
Szép zöld karjaival sok ezerszer ölelve szorítja —
E' Jegenyék' közepén a' Músák' tiszteletére
Oltár képe gyanánt szentelt lugasomnak alatta —
Hol tsak tsendesség és ártatlan gyönyörűség
Múlatoz a' pompás Kastélyt' s Palotát oda hagyván —
Tündér képzeletemnek mély özönébe merülve,
Olvasnám a' Homer' munkáját, mellyel örök hirt
'S tiszteletet szerzett 's azt újra meg újra tsudálván ||
(50) Képzeletem szinte magamon túl volna ragadva:
Hirtelen a' fejemet tekerítem jobb fele, hát ott
Egy hó-szín bíbor patyolat köntösbe' megállott
Asszonyi Szépséget látok 's el nem hülemedtem
Mert más izben is láttam már Fáma Kis-Asszonyt
Melly minapában az Épistólát hozta mihozzánk
Hozta szerentse kiálték nékie drága Kis-Asszony,
Melly jó hírt 's új hírt hoz hozzánk drága Kis-Asszony?
Mert Újság nélkűl soha sem jár Fáma Kis-Asszony,
E' kérdésem után vídámon elmosolyodva
Igy felel a' szépség, és így magyarázta magát ki:

Máté-Szalkay Máté Hőgyész! drága barátom
Hozzád volt ez az út intézve Apoll maga 's a' szép
Músák küldöttek, nem hogy most Mercuriust és
Iríst hozzam elő a' fényes olympi lakóknak,
Nem hogy Styx Flegeton Koczít és Lethe forogjon
'S a' szomorú Cháron vén révész tsolnaka számban
Orfeus és Telemak uti társaim és Követőim.
Nem, hogy Plutónak gyász Országába' mi történt
Elmondjam 's Titzius kinját, 's Sisiphus veszedelmét
'S a' Danaus házát hogy bünteti vétkek örökre,
És a' rettenetes Gerionthogy 's mint zabolázzák, ||
A' Styx és Phlegeton, 's a' Lethe folyó-vizek eggyütt (51)
'S Tantalus a' tele-kád vízben ajakig noha fördik,
'S kapdos az almához melly hömpölyög és fut előlle,
Mégis az éhséggel szomjúság gyötri szünetlen —
Mind ezeket nem jöttem hírűl hozni te néked.
Múzsák küldöttek hallyad Múzsák mit izentek
Hozzád itt e'. homály sűrű köd-lepte zugolyba,
Mert vagy lappangó Szeretőjök' s tiszta baráttyok
Általam ó Máté hozzád így szóllanak ők hát:
Kedves Mátékám ki vagy a' Múzsák szeretője
Néked sallangós Kostök bojtos pipaszárral
Bár betsesek legyenek nem lettek még se barátid
Szíved méllyéből a' Sarcasmusra haragszol,
És futod a' Böltsnek sok mindenféle Chaosszát.
S nem másként a' vad Múzsát és tsatfa Poétát.
Néked Tántzmestert soha sem volt játszani kedved
És az így hives szép tzifra ruhába takarni
A' köszönés nálad nem mind egyforma de a' szív
Ész 's tudomány betsesek ha gubába jönnek elődbe is.
Hol sok hajtogatása deréknek igen keves a' szív.
Ugy hited és ha fejed megbillent tartod elégnek
Tégedet a' ki szeret soha sem botozod-ki, előlled
Láttál a' búzás szekeren nyitogatni Homérust ||
Sőt kévék tetején láttad tziterázni Apollót (52)
Még ez mind nem elég de te Szathmárt régi ködéből

'S a' Helicon tetején nőtt 's öszve szedett violákat
A' mély rejteknek fenekéről öszve kerested.
És sok költőket kiknek hever a' neve ködben
És munkáikat a' moly rágja 's emészti fogával
Vagy pedig a' rejtek fenekén pók rá vona sátort,
A' ködből mohból 's pók sátorból kisegíttél.
Mellyért érdemid a' maradék énekleni fogja
'S mink Múzsák e szép koszorút mellyet maga hordott
A' Tisza fürtjei közt sásból 's nádból kitsinálva
Küldjük 's kivánunk maradást a pályafutásban
Ezt neked a' Múzsák — már most újságaimot hallod.

Tégedet én még eggy tzélból keresélek emitt fel
(Futva pedig) hogy azon közelebb napfényre botsájtott
Hires Mondolatot veled is Hőgyészi közöljem.
Mellyet is a' tudományba merült Ditshalmi Tudákos
A' minap elmés rajzolatokkal megremekelve
Drága Cusinjának szentelt vala Czenczi Zafyrnak. ||
(53) E' szavakat hallván a' kivánság tüze lobbant
Eggy jeles Irónknak nagy eszét remekébe tsudálni —
Add ide ó kérlek noszer add ide Fáma remekjét
A' tudomány mezején olaj-ágokat és koszorút nyert
Túdós Polgárnak — hadd fussak rajta keresztül —
Szíves kérésem Fámánál tellyesedést nyert
Mert a' Mondolatot tüstént ide nyújtani kezdé
Mellyet elő keresett hószín keze gyöngy kebeléből —
Általadá, buzgó heves indúlattal öleltem
Én is ezen módon, mellyben a' Mondolatot mint
Eggy különös remeket lehetett olvasni szerentsém; —
Mind a' Hely az holt költ mind a' Túdós Kiadónak
Nagy Neve mingyárást igértek tsak tsupa szépet,
Azt kapván a' Homer munkáját félre letettem.
A' mint vizsgálnám hát látom Mondolat a' Czím
És Ditshalmon költ és hogy szól Czenczy Zafyrnak
A' ki is a' minap eggy gyász Özvegységre jutott-el. ||
(54) A' sorokon hogy odább meg odább ballagva haladnék

Hát már kezdetiben eggy olly tárgy ötle szemembe
Mellybe meg ütköztem 's mingyárt is meghülemedtem :
A' Szenelő mellett bajuszát tépő, vala a' tárgy
Borzadván fejemet tsóváltam 's vertki a' hőség
Majd de magamba jövék 's az eszemre vevém nagy örömmel,
Hogy mit akar Ditshalmi Tudákos illy alatsony tárgy
Felhordásával, elmét láték 's közös és nagy
Ellenséginknek megtörtét, és az örökre
Újítók Seregét néztem pad alá lenyomatni.
Újra tovább menvén tsupa böltsességre találtam
'S a' mint Sorjainak tövises mezejére kiértem
Hát a' bokrok közt sokakat veszek észre seregben —
Jéh mit akarnak azok, 's vallyon mi okon seregelnek?
Kik legyenek? mi bajok? fámától végire járok.
Melly kérésem után nekem illy választ ada Fáma.
Ott a' Böltseknek van mindenféle Chaossza
Vagynak Múzsák is vad Múzsák tsalfa Poéták ||
Én tsak Böltseket és jó Múzsákot nevezek-ki (55)
Lássd ott a' ki röhög, amaz ott lakodalmi Poéta
És amaz ott mellette nevek napjára köszönget
Most is hajbókol a' kívánság zeng ajakáról
Ennek utánna pedig ki miként Heraclitus ott sir
Könnye tsorog kesereg búsúl a 'kába világon
Holtakat énekel az 's bútsuztat az itt maradóktól
Látod amazt melly nagy gonddal jár erre s' amarra
Annak bölts fejiben tsuda szép Chronosticon érik.
Hát amaz, a' ki amott a' porban ir? Anagrammát
Készít, Sokrates illy szép Böltsesség' Ura nem volt
Lúgos kantától legyen ámbár homloka nedves
Egy más fészekben hangos Leoninusi versek
És tsuda szép rímek készülnek 's mennyei lelkek
(O tsuda) É-vel megterhelt szekerekbe lebegnek
'S Á-val az árva hazát gyakran katzagásra fakasztják
Hogy jót gondolljon olly sok gonoszoktul oszoljon
'S mind ezek a' Nyelvet nem szokták másba keresni,
Messze marad mindég a' a vendég maszlaga tőlök

Nem kell holmi kenőts 's nints mondásokba tekervény ||
(56) Törvényt és új szót nem készítnek 's ha ezen szók
Czim és lapp 's kellem 's egyebek versekbe kerülnek
Ő nékik lehet azt egyedűl megtenni ha másként
Pótlani tudhatják e' hézagot és az Horátzot
Jól értvén a' régi szokást tisztelve tekintik
'S nem tesznek versszerzőből kikeresve Poétát
Jósefből Pipset, leveleknek epistola tzímet
'S anch io Pittorét magyaros szemetekre kihánnyák,
'S kedvek hogyha vagyon magyarúl versekbe beszélni
Nem szórnak görögöt sem olaszt akadékul az utba.
Kedves Högyészim ki vagy a' Múzsák Szeretője
Mind igaz a' mit ezekbe, mondék légy követője,
Ebbe maradgy ha akarsz Helicon tetejére felérni —
Nem magadért irsz — hát úgy írj hogy mások is értsék —
Én ha nem értem ugyan egye-meg Szerzője gyümöltsét,
És ha nem érti az egy üdejü, mit értsen utánnad
A' fijad és unokád — 's ha érti ki tudja betsülni. ||
(57) Illy formán szóllott 's még többet a' gyönyörű szép
Fáma, de nem tudtam mind azt elmémbe szorítni.
Tsillagokat 's Holdat hoza még fel 's búza szemekről
'S tokról mellyet elébb dörzsölni ki kellene, majdan
Érczekről az arany' s az ezüstről szólla 's faragni
Mint lehet új szókat 's állszókrúl s' maskara Nyelvrül
Majd a' fűszerezett eledelt felhozta, betegség
Sáfrány, pézma, fahéj, bors, szekfű, paprika, gyömbér,
És pomarants 's tzitrom, majd érel 's a' gyomor és száj
Forgottak nyelvén, de ki győz meg tartani mindent?
Végre ha kérdezed azt hogy mint lett vég e dolognak
Nálam hagyta el a' szép Mondolatot 's maga elment.

Én pedig o Tudós 's Literátor jó Filologus
'S nagy Héró 's minden, mi akarsz még lenni ki néked
Zengem ezen sorokat Pezagusnak fékje kezemben
És a' lant lévén Múzsák halmára lovaglok ||
(58) Gyakran 's látogatásimban örvendez Apolló

Itt a' hol bajuszos költők és régi szakállas
Honnosi éneklők 's tziterájok hosszu palástban
És saruban ülnek fogom én hirdetni neved majd
'S fog méltóképpen tudom én azt Fáma segítni
Énekem a' maradék könyv nélkül fogja danolni
'S a' te ditső neved is Muzsám által maradand-fel.

Epigramma a' Mondolatra.

Én a' mondolatot mikor a' levegőbe repűlök
A' Túdósok előtt a' tsillagos égre viszem fel.

Éneklette a' Nagyérdemű Szerző
Tiszteletére

Máté-Szalkay Hőgyész Máté m. p. ||

---

(59) # BOHÓGYI GEDEONHOZ.

Pétzel Jul. 28. 1814.

Túróra Szarka, túróra! van eggy kevés számvetésem az Urattsal. Ide szóra nagy Tudós, most én az Uratsot lugba vetöm, és szappan nélkül mögmosom, tudja e mivel? sulyokkal ama' tót-szappannal.

Levelem eme' kezdetén el ne bámuljon az Urats, mint a' borju az új kapunál. Mög van mondva a' Szél ellen ne pösölj mert magadat vizelled-le. Addig is nyujtózz még lepled ér, végtére tanulj Tinó, ökör lesz belőled. Mitsoda lókörmü, karikalábu, lőtskezü, tökfejü, szamárfülü, tsudateremtmény, ostoba tsörebogár lehet az, a' ki mint a' vak tsak neki megy a' bötsületös embörnek, és
(60) be-||le ütközik? ki tötte az Uratsot bíróvá a' philologyiában? hogy mint eggy Iskola Mester rakontzátlan szájjal félre ficamlott nyelvvel ellenünk újjétók ellen a' Szür alatt pittyet hányogasson? Höss másé az udvarról! Mingyárt mög töszöm, hogy ha ki nem röpül, fészkestül tyukmonyastul oda lösz, ebestül matskástul elvesz, le sem is tséplik ugy a' buzát, mint én lebugyázom; mög lösz mind sűlve, mind pirétva, mög is akasztom töngölét, rajta ütök, és vérét is vöszöm, 's ott hagyom a' faképnél, hiszen tudhatta az Urats, hogy számba fontba köll vönni a' gondolatokat, nem is köllene minden tálban egy kalánnal lönni, mert mások is torkába vethetik a' szovat. De tsak bele kottyana, a' nyelv' dolgába a' szilva lév, mintha őtet bor-

solnák, tele van szóval mint a' duda széllel, a' szapora Dara, 's mint az üres malom tsak oda áll a' folyó derekára; pedig nem is lát tovább az orránál 's a' kákán is tsomót keres. De ki töszünk mi is magunkért, mög mutatyuk, hogy embörök vagyunk a' tal-‖punkon, és hogy a' (61) tsirke nem okossabb a' tyúknál. Mög is borsoljuk az öszvehabort, és fölerésztött lity lotty kotyvasztásokat, mög adgyuk bélését 's a' posztónak 's megemlögettettyük az Urattsal a' Magyarok Istenét. Mög láttyuk azt is, hogy markában szakad a' vége mézes madzagának, ha annak üdejében által vettyük az ebek harminczadgyán. A' mi kardunkat sem füzfábul faragták.

Az Urats a' nyelv dolgában akart itéletet hozni? Nem oda, másé! terömni köll ám arra az embörnek, mint a' suba gallérnak; nem pedig azután formáltatni, mint a' lapos tetünek. A' Nyelvmívelés nem kanászjáték, 's a' ki ahhoz fogni mer ne lögyön gatya fönékben szüve. Nem köll ujj szó? möglássuk, hogy mögy hát sánta Budára. Próbáljon az Urats ujj szó nélkül a' tudákosságrul irni, tudom majd búsul mint a' verömbe esött farkas, fohászkodik, mint a' kereketörött kotsis, kapkod imide amoda deák szóba, görög szóba, 's mikor lösz a' tudós mun-‖kának vége? malatz nyírő sohanapján! Az illyen (62) kófitz embörök ugatnak az ujj ellen, mint az eb a' garádján, 's a' régivel semmit sem kezdönek, semmit sem végöznek, szénnel irhatná az embör a' kürtökbe, mikor valamit ki tudnak böffenteni, abban is mi köszönet? fél pofánkra zápfogunkra sem ölég. Löpényt körestek, hókukóra találtak, mégis nekik áll föllyebb. Ugy rá tartyák magokat, mint az olajos korsó az asztal közepén. Olly kevélyen sétálgatnak föl alá, valamint a' Kunok ebe a tsorva homokon és mintha átugratták volna a' száz tű hosszát, más érdömös emböröknek is ők akarják még pödö-

ríteni kajla bajuszokat; ők magok hajtani a' göntzöl szekerét. Ki vagyok, én vagyok, a' Biró kotsisa nem kevélyebb nálok, a' balha tsipést, a' szunyog szurást a' légy köpést alig szönvedhetik el, a' lepöndékök, pedig ha jól megfontolnák a' dolgot nekik is kettő az orok lyuka, mint a' szögény embör Malaccának.||

(63) Éppön az én tsutsos szelésökrül irtt munkámot olvasám. Hozzák az Urats könyvét, hogy nézném mög. Letöszöm a' másikat, 's gondolám, hogy az talán valami fura kis ésszel irott könyv lönne, forgatom, hát vizre vitt, azután tsörbe hagyott a' káposztás kertbe néző tsalárd: Lórul Szamárra szállottam, 's még akkor is mög esküttem, hogy ezt az Urats el nem viszi szárazon. Azt gondolja az Urats magáé mind a' diófáig, tsufollya az érdömös Irókat, azt hiszi, hogy győzött, és hoppot mond minekelőtte az árkot által ugrotta. Tsuda dolog az, hogy az irkálók mög nem lakhatnak eggy gyékényen eggymással, osztán hidgye el az Urats, nem sült a' mind jól, a' mit kemönczébül kiszödnek, mikor valaki más jó hirében bitang módra gázol, maga alatt vágja a' fát. Másnak ás vermet, maga esik bele, 's az egész pörlekedésben annyit nyer, mint Bertók a' tsikban. De az Urats ezt mind mög nem gondolja, társa ellen fonákul vöszi az ümögöt 's hidegön is veri a' vasat,||

(64) mint kokas a' szemetöt mind mög tarjasodik, mind mög tollasodik, kiönti ludmérgét, katzag előre, iszik a' medve bőrre. De jövendölöm az Uratsnak, hogy föl van vágva a' dögrovásra ott a' hol köll, 's majd is mög itattyák vele a' tzoki poharat. Akkor tudom mögbánnya dolgát, mint a' mölly Kuvatz egyszörre kilentzet fiadzott, meg bánnya Béka a' deret; ha most az Urats mellett nevetnek, majd az Uratson fognak nevetni, még pedig annyira mint a' kurta kutya vagy a' hidegvötte legyek ősszel. Jó szerdékre várják a' matskát, 's akkor tudom el is halgat,

mint a' tetü a' var alatt. Erre pedig ne mondgya az Urats: Ebugatás nem hallik mennyországba, mert nem ok nélkül mozog nyárfán a' levél, a' hol füstye van ott köll lönni a' tüznek is, nem is esik forgáts vágás nélkül. Majd körül tapodgyák az illyen egy étszaka nevekedett hitvány gombát, hogy kikopik mindenbül, mint valami a' hóbul, s' kéntelen lösz az Iróseregbül elillantani, az illyen jegetörött vizet ivott,|| lapuval takaródott irósvajas Le- (65)
venta, hogy még a' kapufátul sem vöszön ijettében bútsút. Jó víz lösz ez majd sok tréfás verselőnek malmára, mind addig még úgy el nem nyúz zák ezt a' bakot hogy szőr sem marad rajta, akkor igazán bötelik a' közmondás; kár nyittya a' bolond szemét. Várjon tsak az Urats mög lösz embörül dögönyöszve, azután mögüstökölve, végezetre törökül meg is tzibálva 's térdön álva fog könyörögni, hogy kézzel is hintenék már inkább, mint zsákkal a' magot.

Egyébaránt jelenthetöm, hogy nintsen az Uratsnak szöröntséje az okos iráshoz, mint tzigánynak az igazmondáshoz. De nem is való disznó órára az arany peretz, sem az illyen fityfirigy tsöllögő böllögő irótskáknak a' Szerzői név, Szamárra sem tösznek bárson nyerget, bár Tolnát Baranyát bejárta is. Én mondám. Isten lögyön az Urattsal!

---

(66)

A' LEPE
a'
Mondolatos feje felett.

Lukáts Miklós Sápphoi rende szerént.

Pétzel Jul. 22. 1814.

Én szegény Lepe még más Lepék Psyche,
És Prometheusnak szép társaságában,
Vagy a' Lantosnak feje felett festve
Vagynak, én itten.

Mondolatosnak rut társaságában
Elgyöngült szárnnyal tartozom röpködni,
Ah Pestist lehell rám Athmosphærája ;
'S Zengésem zordon.

Én itt sem ódes éneket nem hallok,
Sem mosolygásra ajkot nyitó tréfát,
Vad hahotával mind Satyr katzagnak
'S mérgek halálos. ||

(67)

Érzem, hogy van szebb ezen a' világon,
Érzem, hogy van Mester jobb mint az enyém
Hogy e' zengésnél szebben zeng Appollon
'S mi hasznom benne ?

Röpülnék felebb de szárnyaim gyöngék,
Röpülnék máshoz 's vissza ránt az örvény,
Psyche homályból látom fényességed
Végy-fel magadhoz.

A' SATYRUS
a'
Mondolat Irójához.

Pétzel Jul. 26. 1814.

Vétkeztél 's jéh vétkes fészekben eredtél
Engemet ketskembert mert megfertéztettél,
Jerkék vezérével egy helyre tétettél
Mellyel eggy szemtelen tettet tselekedtél.

Testem nem szép fejér és ketske termetem
Réten, 's rengetegben éltemet tengetem ||
De kedvnek 's elmének énekét szeretem (68)
Mért e' rest terméssel eggy rendbe tétetem?

E' Jerkevezérem régenten még éle
Eggy vén ember részeg fejjel mendegéle,
'S e' rest vén részegjét nem egyszer ejté le
'S elvesztével nyerget Jerkésnél tseréle.

Ez rest és elmétlen, én elmés 's eleven,
Mért teszed én mellém ezen eggy levelen?
Eszes szerzeményed? én lehetnék jelen,
Nem eszes? jelentse e' rest és esztelen.

Térj-meg 's érdem helyre tégyed személyemet
Elég szeret engem s kedves énekemet,
Ketske termetemért ne vess meg engemet
Ember termetében lelsz ketskét eleget.

Némellyek engemet rejtekben meglesnek
Véled te ezeket helyes énekesnek?

Zeng: vétkes fészekben, zeng Éje Édesnek.
Mekegnek mekegnek de engemet nyesnek.

Mekegve mekegve de el nem rekedve
Én énekelhetek gyepre heveredve,
Felkeresnek engem szépek heveredve.
'S fekete fejemre repkényeket szedve. ||

(69) Repkénnyel fejemen, kehellyel kezemben
Szent ének nyelvemen szép kedv énekemben,
Be tsendes a' berek be szédelg fejemben,
Édes szendergéssel fekszem rejtekemben.

A' SZAMÁR
a'
Mondolat Irójához.

Λὐδήεντα δ'ἔδηκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη

Homerus.

A' mese Apjának, kit egész Európa tsudának
Tart vala, kit kesereg, köz, nemes úri Sereg,
A' nagy Esopusnak szolgáltam 's bár mi okosnak
Látszani fáradozék 's tsak nevetést okozék.
Meghala; sok száznak szolgáltam már tsupa váznak
Tettek, 's nem nyere bért szívem ezernyi sebért.
Már Áthénának, nem elég volt Roma magának
Vitt vala, hát ezerek, kik nevetésre szerek. ||
(70) Régi nemek hulltak, 's északról újra vonultak
Nadrágot viselő más Nemek eggyszer elő.
Árva fejem véltem, hogy már jobb századot éltem
'S a' tsufság nyomorúlt rajtad örökre szorúlt
Már az Olasz népnek nyelvén kik közre kilépnek
Régi betsületemet, tsúfra teszik Nevemet.

Igy a' Frantzoknál, a' Németek és Spanyoloknál
Rajtam nem könyörűl Anglusi nép is örűl
Hogy ha szemem nézi sok kínomat újra tetézi
Hogy vagytok Magyarok rám ti is illy agyarok
Pesti!... Szemem könnyel tele van már habzik özönnel
Rám a' bú komorúl újra meg újra borúl.
Ámde nekem végre szép hajnal jött fel az égre
Jön Cervantes elő szánakozást visel ő
Sánchó Panzának ada, 's lábom Hispaniának
A' Rozinante megett járt köriben eleget,
Lucius igy jára 's Apuléjus majd azonára
Képemet a' mikoron ők viselék magokon
Éltem szépében Baratária nagy szigetében
Nyúgodtan telelék Herczegi kosztra lelék.
Majd haza rándulván, atlatzba, selyembe borulván
Sánchó pompa között rám örömet kötözött
Őt sír bézárván siratám bal sorsomat árván
Hogy megszánna az ég 's újra segítene még. ||
'S lőn kegyelemsséggel 's híres lettem nyereséggel (71)
Mint nem Praxiteles bár faragásra jeles.
Nyitja hazájának a' dúrvúlt Vestphalianak
Anton Panza helyett sok Mecenási felett
Készen szolgálván 's könyvét nékem dedicálván
Porból mellybe futék, majd az egekbe juték.
Büszkén sétáltam fejemet fel fel hajigáltam
Jó kedv életemet fény emelé nevemet.
Élvén gondoltam hirdetnek 's majd ha kiholtam
Érettem kesereg eggy nagy Irói sereg.
Tsalfa reménységek értek mi haszontalan égek
Meghal Panza, velem mint örökös kegyelem.
Ismét tsufolnak búmban, nevetésre hajolnak
O sors még szomorítsz bút kebelembe borítsz!
Ám de megint végre tisztább napom a' kegyes égre
Jővén kérni hozzád. Mondolatos te hozzád.
Illendő ranggal tziterával 's mennyei hanggal
Rám fel ülél Helicon' lyányai karjaikon.

Ketten Tempében ketten Pindus' kebelében
Ketten éneklünk 's senki nem ér mi velünk
A' Pegasus látja 's szárnyát a' földre bocsátja
Elbúvik 's nem örül Hypocrenéje körül
Eltün sok kényes költő a' zöld szövevényes
Ágak alá, fülelő sorsosid állnak elő.||
(72) 'S zengik: hogy egy nagy hegy hasadott-meg
melly bizonyos jegy
Tégedet a' nevezett kints kamaráravezet.
Zengik: árva madár jajgass rabságra maradsz már.
Zengik: mit brekekegsz ördögi módra rekegsz?
S köztünk békesség nagy igasságos kötelesség
'S Józanságosság angyali pont fele hág.
Égi kegyelmesség töredelmesség gyönyörűség
Mind ezt sorba velem itt lakozásba lelem.
Légy boldogságos jó Úr hát mint te Tudákos
Vagy, 's Jóság szerető semmi gonoszkövető
Szép kiméllléssel nevemet Pindusra vivéssel
Sorsomat erre feléd túl magamon emeléd.
Jaj de mi testemben, melly dúzzad minden eremben?
Melly tündéri erő s belseimet — keverő?
Kellemetes holló te vagy érzem Phoebus Apolló
Zápor e vagy zivatar rám ha mi jönni akar?
Nagy dolog ez látom sirj oh Helicóni barátom
Téged is ah az halál durva kaszája talál!
Nintsen is ő messze hogy vad karját le eressze,
Majd ki tekint rád már, jaj neked árva szamár!||
(73) Meg van! bár nagy volt az erős Achilles is elholt
Nem száz példa ez is a' haragos Lachesis
Néma keservemben, majd egy köröm-ásta veremben
Téged rejtlek-el én életem' árva telén.

A' MAGYAR PEGASUS
a'
Mondolat Irója ellen.

Ének alkotó test! nagy lélekkel nemzett
  Múzsák kiket tisztel mindenféle Nemzet
Kik között fényekből látszik minden képen
  A' szépnek szerelme lángol minden képen
Üljetek most széket tanátskozás végett
  Pegasus' bajának hogy vessetek véget.

* * *

Múzsák szégyent rajtam egy ember elkövet
  'S tesz lábom elébe botránkozás követ ||
Ir verstelen könyvet s jő Pindusnak fele (74)
  'S szamáron jő ez a' dolog fontosb fele.
Eggy Mondolatos jő 's szamáron 's az égnek
  Kárpitján pusztító tüzek még sem égnek
O szégyen ezt méltán valjon el ki sirja?
  Melly átok, melly gödör lesz Pegasus sirja?
Eggy szamár kit eddig nyomott nyereg 's járom,
  Fogja el helyemet bezzeg én meg-járom!
Ezután engemet ki vészen majd számba,
  Ez örökös panaszt olt-be az én számba,
Ha szamár-hoztakkal a' Pindusz lesz tele
  Jó Pegasus úgy a' te időd ki tele!

*

O Muzsák már az is nem rossz betsülete
  Hogy a' rímes Versnek el ment betsülete?
Még a' Cadentiás Iróknak is nyelve
  Mérték' örvényébe vagyon már elnyelve,
Ráday verselés nevet hord az illyen
  'S e' féle kortsosság a' mi szánkra illjen?

Sokan a' Sonettnek nyitják fel kútfejét
'S a' Magyar Pegasus ne rázza meg fejét?
Sok epistolát ir ki e' pályán kiállt
Kik ellen az igaz izlés hadat kiált
'S ez új nép Romanzot 's Balladékat betsül
'S Gyöngyösit nem tartja senki legfőbb betsül
A' rossz rímes Zríny 's Orczy mellett fognak
'S Mátyásit ki teszik a' martzangó fognak‖
(75) Pótsért szeretetet már senki nem érez
Mondják hogy Virággal soha fel nem ér ez
Etédi Pétzeli, Horvát, Vitéz 's Édes
Éneke a' Magyar fülnek már nem édes.
Helyettek a' poltzra Ányos s' Hymfy lépe
'S mindenre ragad már e' rossz izlés lépe
Mustrákká Berzsenyi lettenek és Dayka
Kiket nem is nevelt talán Magyar Dayka
Rény, kets, remény szókból áll nállok a' beszéd
Pennájok idegen szóllásokat be széd
Már kegyet mondanak kegyelmesség helyett
Semmi szép hosszú szó nem lél nálok helyet.
Német és Frantz lettek az Izlés követi
Sok elfajúlt Gőthét 's Marmontelt követi
Példát Illyés, Káldy 's Bárótzyból lesnek
Ó ki állhat ellent ez iszonyu lesnek? *

*

'S o Muzsák ennyi sok gyaláztatás után
Szamarat is látunk a' Pindusnak után
És igy Pindusunkra melly ez előtt fényle
'S róla minden felé sugárzott a fény-le
A' gyászthozó Fátum örök homályt szóra
Ah búm miatt alig találok már szóra.

* Kimaradt az eredeti kéziratnak e két sora:

Láczai csak gágog, s rajta minden nevet,
S Vályi-Nagy Ferencz nyer poétai nevet.

(L. Szemere munkái, III. k. 191. l.) *B. J.*

Hozzátok nyögök oh Múzsák! könyem fojta
Bár ajkamon tsak nem minden jajt elfojta
Hasson-meg Pegasus könnye 's sohajtása
Ne légyen hijába kérte 's ohajtása. ||
Lám nyögök 's az igaz költőktől jött ének (76)
Mintha zengene már halálom jöttének
Azért is o Múzsák se estve se reggel
Ne szünjetek érttem hartzolni sereggel.
Kergessétek innen a' szamarat 's értem
Ezt tévén, megvallom, hogy örömet értem,
Ne legyen közöttünk se éjjel se nappal
S így fényünk nem soká osztozik a nappal,
'S szent völgyeitekből harsogva ment ének
Hirdesse hogy győztünk Duna lementének.

*

O Muzsák ezen nagy jótételért sirom'
Partjáig hálámat tinéktek majd sirom
'S meglesz, a mit kértem a' Muzsai karok
Im segedelmemre már emelik karok'.
A' Szamár éltének fáklyái elégnek
Ezen bosszúállást tarthatom elégnek
Köszönöm o Múzsák háláadó szívvel
Szent szerelmetek közt fogy bennem a' sziv el.||

(77)

A' LANT.

Minden lantokénál rosszabb
Állapotban sinlek én
Mivel nékem helyt eggy rossz szab
A' Múzsáknak telekén.

Hurjaimon a' legkissebb
Nesz is elnémula már
'S melly hang hajdan minteggy kis ebb
Nyargalt, rest mint e' szamár.

'S ha némellykor egy két hang a'
Lóggó húrokra ki mász
Tsak alant guggol mint hanga
'S gyász színü, mint kulimász.

Apollo kit az egekbe
Ambroziás mátka tál ||
(78) Mellett Grátziák visznek be
Nézzd tsak mire juttattál.

Ah láttál e illyen rútat
Jövel és magad nyiss tenn
Karjaiddal nékem útat
Szabadságra jó Isten.

Eggy bolondolva Mondoló
Nézd mind czammog bakatsin
Szürben, nem lévén sehol ló
A' Heliconra tsatsin.

'S engem nyakába függeszte
'S ah tsak azt bánom tsak azt
Hogy Apollo nem végzesz te
Hogy ő nyakába akaszt.

Ő engemet, ki számodra
Függöttem a' rózsabolt'
Virágokból szőtt szép fodra
Között, míg el nem rabolt.

Már Hypocrenének kristály
Forrása nékem bú-tó
Olly bús nekem ez a' kis táj
Mintha itt lakna Plútó. ||

Tsúfol engem a' szarka láb (79)
'S ha a' piros pipats int
Vagy a' búza virág alább
Rám mind gúnyolva katsint.

Ah amott miként pirúl-el
Nézzd még most is egy sor som
Mert tudja, hogy szégyen 's bú lel
'S szégyelli gyászos sorsom ! ||

(80)

JEGYZETEK A' VERSEK ALÁ.

HŐGYÉSZ.

Aurora piros szekerében Aurora a' hajnal Isten Asszonya l. Pomey Panth. Myth. p. m. 107. Ezen könyv nélkűl senki Poéta nem lehet.

Homerust. Ez régi híres Görög Poéta, kit én minden alkalmatossággal említeni szoktam noha soha sem olvastam. Ugyan ezt tanátslom másoknak is kik tudós Poéták akarnak lenni.

Fáma Kis-Asszony. Aen, IV. Fama malum quo etc. Ez a' hírhor-||dó Isten-Asszony, 's minthogy mi itt tsak hir-
(81) ből tudunk holmit, azért szoktam a' Fáma Kis-Asszonyt minden alkalmatossággal felhozni. Ez szép Allegoria.

Apollo maga 's a' szép Múzsák. l. Pomey eml. könyvét, valamint a' Pindusra is, és minden más Mythologiai nevekre, mellyek még ezen darabomban előfordulnak.

Sok Költők Neveit. l. a' poétai episztolára irt választ, Ad nova surgentem majoraque viribus ausum. Sásból, nádból. Erre kell tudni a' Mythologiát.

Weszprémben. Kerestem az Atláson, de nem találtam, gondolom még is hogy Dunán túl vagyon. Condit enim verum vasto Natura recessu — mortalesque hebetat visus et pectora nostra.||

Satyrázni születtek. Satyra és pasquillus nálunk (82) mind eggy.

Sonettek mi legyen? vele nem szolgálhatok, gondolom mégis hogy vers, t. i. az említett választ.

Literator'sjó Philologus. Ezek ma már szokásba jött nevek. Litterator itt teszen Betüszedőt, 's philologus Szógyűjtőt. Verba valent usu.

Itt a' hol bajuszos. Tudni való, itt az igazi Magyaros Helicon forog szóban. — A quo ceu fonte perenni etc.

A' SATYRUS.

Vétkeztél jéh vétkes. Senki se mondja, hogy ezen Vers a' Varjasé, mert a' ketskemekegés sokkal régibb, mint minden Vers.||

Jerkék vezérével. Az az a' Szamárral, de a' Szamár (83) szót nem lehet kimekegni.

Egy vén ember részeg fejjel. Boldog emlékezetű Silenus nevét így mekegtük-ki.

Jerkésnél. Az az Juhásznál, de igy sem lehet mekegni.

Eszes Szerzeményed — nem eszes? mellyik a' kettő közzűl? meghatározni nem könnyen lehet.

Zeng vétkes fészekben, zeng és éje Édesnek. Azt mondják hogy ezek mind ketten kecskévé változtanak. — Ki mondja, hogy nem történ csuda a' mi időnkben is.

A' SZAMÁR.

A' mese Apjának. Szamarunknak ezen versére van Allusio, hangos|| Poétánknak ezen soraiban: Nemzetek
(84) Anyjának, kit egész etc.

A' nagy Esopus. Max. Planudes ugyan azt mondja, hogy Esopus kicsiny és törpe volt, de a' Szamár ki nála szolgált jobban tudhatja.

Már Athénának. Athéna vagyis Magyarosan Áthénás régi Görög város. Róma pedig Olasz Országi, mind ezeket az ó atlasból tudhatjuk.

Kik nevetésre Szerek. Szer nem teszi ezt modus, mint némelly újitók akarják, a' köz nép ezt így mondja: ugyan szer a' tánczra, nevetésre, 'st.

Régi nemek hulltak. Allusio Homerusra.
ὡς ανδρῶν γενεή ἡ μὲν φύει, ἡ δ'απολήγει.||
(85) Homerust szükség olvasni a' tudományra nézve, de követni jobb Ovidiust és ezt: Prima rubens unda, ranarum plaga secunda.

Anglusi nép is örül. Ad notam: Tengeri víznek örül.

Pesti t. i. nem Pesti Buda mellől, hanem Pesti Gábor, kire van jusa haragudni a' jámbor szamárnak.

Cervantes Spanyol Iró igen szép mesés históriát irt Don Quixote Vitézről.

Sancho Pansa. Don Quixote Vitéznek fegyver-hordozó Inassa, mint ezt minden tudhatja.

Hispania az az Spanyol Ország.

Rozinante. Hires nevezetes paripája a' bölts Vitéznek.||

Lucius és Apulejus. A' boldogtalan Szamár mindég (86)
örül, ha eszébe jut, hogy két nevezetes férjfiak az ő formáját vették magokra. Lássd Lucianni Somosat opp. ismét Apuleius de asino aureo. Mi szép dolog a' tudomány kivált ha Cadentiás distichonba, mint arany rámába foglaltatik.

Baratária nagy Szigetében. Kérdés: ki volt legnagyobb Vitéz 's a' legigazságosabb törvényadó? felelet. Don Quixote és Sancho Pansa. — L. Herder Adrasteáját.

Kegyelemséggel. Mennél hosszabb a' szó annál szebb, ki irhatná így keggyel?

Praxiteles bár faragásra jeles. Ha nem tudjátok ki volt Praxiteles, úgy sajnállak, hogy ezen mennyei szép sort nem érthetitek.||

Dúrvúlt Wesztfaliának. Hogy dúrvúlt lásd Tollius (87)
epist. Irines. Ezek ugyan a' XVII. Századbeli Tudósítások, de én újabbakat nem tudok.

Anton Pántza a' boldog emlékezetű Sanchónak unokája — lásd az ő példa beszédeit. —

Mondolatos. Ad notam Scipio Africanus.

Helicon. Tempe Pindus. t. i. az igazi és tiszta Magyar Helicon, Tempe, és Pindus, itt nintsenek új Szók, és Frantzia szólások — Nostri sic rure loqvuntur.

Senki nem ér mivelünk t. i. kettőjekkel — ámbár — — Et cantare pares, et respondere parati.

A' Pegasus látja. Lássd a' Pegazus panaszát 's ez nem mese.||

(88) Sorsosid állnak elő. Igy nem jó lett volna a' Metrum: sorsosink állnak elő.

'S zengik. Oh ki nem ragadtatik el ezen édes zengéstől ut perii ut me malus abstulit error.

'S Köztünk békeség 's t. O miért nem érzi minden a' hosszu szólások szépségét egész erejében. — Siloni capeones vibrissas peromenti. Oh: hát ezen szép sorok: —

Conturbabantur Constantinopolitani — Innumerabilibus sollicitudinibus óh! —

Jaj de mi testemben. Poscere fata, tempus erit Deus ecce Deus? Virg.

Zápor e vagy Zivatar: Különben szegény állat csak esőt 's szelet jövendől, most érzi hogy valami nagyobb akar történni? Tanto magis ille fatigat — os rabidum fera|| corda domans fingitque premendo.

(89) Téged is áh az halál. Igy jövendöli Achillesznek is az ő Xanthus nevű lova következő halálát

ἀλλά τοι ἐγγύθεν ἦμαρ ὀλέθριον. οὐδέ τοι ἡμεις
αἴτιοι, ἀλλὰ θεός τε μέγας και μοῖρα κραταιή.

De hijába mondotta Achillesz, mint a' mi mondolatosunk is *ἡ τι μοι θάνατον μαντεύεαι?* Mert a' jövendölés betölt, és mind Achillesz mind a' Mondolatos megholtanak, a mint ezt az utolsóról az ujságból is tudhatjuk. Fájdalom! Hunc tantum populo.

A' LEPE.

Lepe mások azt mondják nem Lepe, hanem lepke és pillangó, de tessék|| csak a' lepe' szavait olvasni, mellyek igy (00)
kezdődnek: Én Szegény LEPE ő pedig legjobban tudhatja a' maga nevét.

Lukáts Miklós Tisztességnek okáért van megnevezve és *κατ' εξοχήν*, mert különben a' metruma régibb.

Krisztus Urunknak áldott születésén
Angyali verset mondunk szent innepén
Melly Bethlehemnek mezejében régen
Zengett e' képen.
Nem de? Vestigia Graeca ausi deserere?

A' MAGYAR PEGASUS.

Magyar Pegasus. Tudnivaló a' Magyar Pegasus, melly csak magyarul és|| Deákul tud, mért tud, Deákul lásd a' (91)
Debretz. Gram. Præf. Quem penes arbitrium est. —

Ének alkotó test. Ad notam: törvény alkotó test: 's ezeken egyformán lehet dallolni, szebben ennél magyar hangon még senki sem dallolt nagy lélekkel nemzett. — Mindenféle nemzet — óh —

Versetlen Könyvet. Ha a' mondolatot, legalább a' Szótárt illy szép cadentziákba foglalták volna, mint a' millyenekben a' Pegasus szól, ugy talán Pegasus sem haragudott volna olly nagyon.

Egy Mondolatos jő a Szamáron. Mi? igen igen, mit tehetünk róla, hogy Mondolatos jő, és Szamáron. ait fuisse mulio cellerimus, sed haec prius fuere.

(92) nunc recondita sedetque sede seque || dedicat tibi Gemelle Castor et Gemelle Castoris.

Nyereg 's járom. Csak nyereg de a' járom szükséges a' szép rím miatt. Necessitas, cujus cursus transversi impetum etc.

Hogy a' rimes versnek elment betsülete. Pedig négy arany jobban tseng mint kettő, és kettő ismét jobban mint egysem. Lásd a Rontó Pál Præfat. a' fűszerszámos étkeket is felhoznók ha a' spatium engedné. Lássd Gyöngyösi János Versei Præfat. (Pest. 1803) Sin autem praecepta vetant me dicere sane — non dicam sed me perdidit iste puer.

Ráday Verselés. Xenidion Magyarcsa, Mi? az első szó Görög, a' második Magyar.||

(93) A' Sonettnek lássd a' Hőgyészi jegyzését.

Epistola. l. ugyan ott.

Romanz 'és Ballade. Parizs pápaiban nem találtatnak. Nec mihi constabunt aliter vestigia veri.

Gyöngyösit. Fájdalom ez és a' mi következik mind igaz! Valent valent mihi ira et antiquus furor et lingva qua adsim tibi.

O Muzsák — szamarat! Már felebb is mondatott hogy szamarat. Quod super est non est mirum. Lucret.

Duna lementének, Sajnáljuk hogy a' Tisza nem fért a' sorba. l. a.' Haza esedezézét.||

(94) A' Szamár éltének fákjái elégnek. Emanavit uti fumus diffusa animae vis.

FÜGGELÉK.

I.

A Mondolat és a Felelet birálata az *Allgemeine Literatur-Zeitung*-ban. (Halle u. Leipzig. 1816. IV. 308—311.) V. ö. e kötet bevezetését, 17. l.

1. WESZPRIM: *Mondolat. Sok bövitmenyekkel, és eggy (egy) kiegészített újj (uj-) Szótárral eggyütt. Dicshalom.*
   (Mondolat. Mit vielen Vermehrungen, und einem ausgefertigten neuen Wörterbuch. *Dicshalom.)* 1813. XIV. u. 102. S. kl. 8.
2. PESTH, gedr. b. Trattner: *Felelet a Mondolatra néhai Bohógyi Gedeon Urnak «Mondolat. Sok bövitményekkel, és egy kiegészitett új Szótárral eggyütt. Dicshalom (azaz Weszprém)* 1813» *czimü Pasquillusára.* (Antwort auf das *Mondolat*, des weiland Hrn. *Gedeon Bohógyi «Mondolat* u. s. w. *Dicshalom* d. i. *Weszprim* 1813» betiteltes Pasquill. 1815. XVI. u. 94. S. kl. 8.

Leider sind die literarischen Pasquille auch in der ungarischen Literatur eingerissen. Das *Mondolat* ist gegen einen der ersten magyarischen Schriftsteller — *Franz von Kazinczi* — einen classischen Dichter und Philologen gerichtet, und eben so ungerecht als grob. Die beissende und bissige Antwort darauf ist nicht von dem angegriffenen hochherzigen Gelehrten, sondern von zwey andern vorzüglichen magyarischen Schriftstellern, *Szemere* und *Kölcsey*, deren Namen zwar auf dem Titelblatte nicht stehen, die aber, ihrer guten und ge-

rechten Sache gewiss, sich im Publicum selbst als Verfasser nennen.

Kazinczy hat theils durch seinen wohlverdienten Ruhm sich Neider zugezogen, theils durch seine sinnreichen ästhetischen Epigrammen *Tövisek és virágok* (Dornen und Blumen), *(Széphalom*, 1811), und eine nicht schmeichelhafte aber gerechte Recension von *Himfy' Szerelmei* (Himfy's Libesliedern) viele Feinde gemacht. Selbst die Religion, in welcher er geboren ist — das reformierte Glaubensbekenntniss — macht bey vielen seiner Landsleute sein Unglück, ungeachtet er — aufrichtig zu gestehen — unter den Katholiken mehr aufrichtige Freunde hat, als unter seinen Glaubensgenossen. «*Hát b— a' lelkét, az a' Kálvinista lesz Dictátor Köztünk?*» d. i. «also — (den rohen Nationalfluch muss Rec. unausgeschrieben und unübersetzt lassen) dieser Calviner wird unter uns der Dictator seyn?» fragte ein sonst sehr gelehrter und aufgeklärter Schriftsteller im Gespräch einen Mann, der den schwarzen Talar trägt.

Einige Neider und Feinde *Kazinczy's* gewannen nun einen jungen Mann — *Gedeon Somogyi* (Sohn eines reformirten Predigers und Schwager eines verdienten reformirten Seniors, dessen Name allgemein bekannt worden ist) — zur Abfassung des schändlichen Pasquills *Mondolat*, dessen Erscheinung jeden edeldenkenden, für Wissenschaft und Recht glühenden Unger mit Unwillen erfüllt hat. Es wurde in *Weszprim* gedruckt und ein katholischer Geistlicher und zugleich Schriftsteller würdigte sich herab, nicht nur die Correctur des Pasquills des Calviners zu besorgen, sondern auch nach Möglichkeit die Verbreitung der gedruckten Exemplare zu befördern. Man glaubte den grossen Dichter und Philologen, auf welchen Ungern mit Recht stolz seyn kann, am besten bey seinen Neologismen angreifen zu können, und daher sucht das Pasquill diese lächerlich zu machen. Deswegen ist schon der Titel *Mondolat* ein lächerlich neugeschmiedetes Wort. Es soll *Rede* bedeuten, taugt aber nichts, den es giebt kein Wurzelwort *mondol*. Der angebliche Ort *Dicshalom* (Ruhm-

hügel) ist dem *Széphalom* (Schönhügel) nachgebildet. Mehrere Feinde des Dichters, die ein schwarzes Kleid tragen, sprechen *P* anstatt *D* aus, um einen obscönen Sinn herauszubringen. Da es dem Spott und der Schadenfreude ein Leichtes ist, auch das Ehrwürdigste lächerlich zu machen, so ist kein Wunder, dass der Dichter auf dem Titelkupfer mit mancherley Attributen nach dem Tempel des Ruhms auf einem *Esel* reitend lächerlich dargestellt wird. Das *Mondolat* selbst, bestehend aus einer Zueignung, einer Vorrede und einer Rede *(s'il en est!)*, ist ein *Cento*, gewunden aus allem, was der Dichter schrieb. Wörter (alte und gebräuchliche und neue) und Redensarten, anerkannt gute und solche, die manche für schlecht halten, sind ohne Wahl und ohne Verstand, zusammengeflochten, und mit von Hrn. *S.* und Consorten neugeschmiedeten Wörtern und lächerlichen Redensarten verbunden, ohne eine andere Absicht, als um dem Dichter nachzuspielen und ihn bey Unkundigen und Schadenfrohen lächerlich zu machen. Von S. 51 bis 102 steht ein Wörterbuch von neugeschmiedeten Wörtern. Dieses hatte eigentlich viel früher zum Theil Hr. *Dr. Szent Györgyi* in *Debreczin* aus den Werken von *David Szabó* und andern zusammengetragen, aber keineswegs zu diesem Zweck; allein es kam Hrn. *S.* in die Hände und dieser nebst andern vermehrte es und liess es ohne *Szent Györgyi's* Wissen, zu dessen grossem Erstaunen und gerechtem Unwillen abdrucken. Da nun in diesem Wörterbuch wirklich viele von *David Szabó* und andern gegen die Grammatik und den Genius der magyarischen Sprache neugeschmiedete lächerliche Wörter vorkommen, z B. *képzelmész* für *költő* (der Dichter), so macht sich Hr. *S.* über diese auf *Kazinczy's* Kosten lustig. Dagegen stehen in diesem Verzeichniss wirklich viele gute neugemachte Wörter, die Beyfall verdienen, z. B. *Kecs* (der Reiz) *ásványesméretség (Oryctologia)*, *dörgő* (der Donnerer), *iktatás* (die Einführung, Installation, Statution), *rény* (die Tugend), *vízépítés* (Wasserbau) u. s. w. Eine Sprache, deren Bildung noch nicht vollendet ist, kann nicht ohne Neologismen seyn. War es *Cicero* erlaubt neue

Wörter zu bilden und thun diess noch heut zu Tage die Deutschen, warum sollten nicht die Magyaren das Nämliche Thun? Man verletze nur nicht bey der Bildung neuer Wörter die Regeln der Grammatik und den Genius der Sprache, und davor nimmt sich *Kazinczy*, der seine Sprache philosophisch studiert hat, wohl in Acht. — Anstatt des ehemals gewöhnlichen Schlusses *Et haec omnia in Gloriam Dei et Laudem B. Virginis* steht ganz hinten das aristophanische Froschgeschrey: *Brekeke! Brekeke!! Brekeke!!! Koáx!* — Erfreut hat den braven *Kazinczy* dieser Eselweihrauch freylich nicht, aber er brachte ihn nicht aus seiner philosophischen Ruhe. Man erwartete, er würde erbittert antworten und Schadenfrohen das Schauspiel einer gelehrten Klopffechterey geben; allein man täuschte sich. Er schwieg und zwar mit Recht. Das elende Pasquill konnte ihm bey Gutdenkenden nicht mehr schaden, als wenn ein muthwilliger frecher Schulknabe einen Esel gemahlt und darunter seinen Namen geschrieben hätte. Dagegen glaubten die achtunswürdigen ungrischen Schriftsteller *Szemere* und *Kölcsey* jene Frechheit nicht ungeahndet lassen zu müssen, und verfassten die Antwort auf das *Mondolat*. *Kazinczy* hat nicht den geringsten Antheil daran genommen, weder durch Mitarbeit noch durch Rath. Gegen den Willen der Verfasser wurde auf den Titel *Bohógyi* anstatt *Somogyi* und das Wörtchen *néhai* (weiland) gesetzt. Die aus mehreren Stucken bestehende Antwort ist mit vielem Witz geschrieben, und *Somogyi* dürfte sich in Zukunft schwerlich gelüsten lassen, noch ein *Mondolat* zusammen zu schmieren. Das Motto ist:

Tandem sua Poena Nocentem
Insequitur passusque sapit tum denique stultus.

In der Vorrede erzählt der unterzeichnete *Franz Kölcsey* einige Züge aus dem Leben des Hrn. *Somogyi*. Man erfährt daraus, dass er schon in seiner Jugend in dem reformirten Collegium zu *Pápa* einen Hang zum Pasquill und zum mimischen Ausspotten hatte und dass er dadurch den Lehrern und

Schulvorstehern so verhasst wurde, dass sie ihn aus dem Collegium zu stossen beschlossen, was jedoch ein Lehrer aus Mitleiden hinderte. Auch erfährt man, dass die von *Dr. Szent Györgyi* im Jahre 1809 verfasste kleine Schrift über schlechte Neologismen im Weszprim durch Beyträge vermehrt und diese Hrn. *S.* zur Verarbeitung in ein Ganzes zugestellt wurden. Dann folgen zwey Briefe an *Somogyi* von einem quiescirenden Major, datirt Péczel am 18. Juli 1814. Sie sind von *Paul* von *Szemere* in derbem Soldatenton verfasst. Der Officier wäscht ihm gehörig den Kopf. Der gerade, barsche Major sagt am Ende S. 5. «*Megvívni? én teveled? Katona Sicariussal? Nem öcsém, tégedet csak Korbácsolni kellene.*» (Duelliren? Ich mit dir? Ein Soldat mit einem Meuchelmörder? Nein, Brüderchen, dich brauchte man nur zu karbatschen.) Dann ein naiver Brief der jungen Wittwe *Zafir Czenczi* an den Vf. des *Mondolat*. Hierauf *A' búsongó Ámor, egy hajnali édes Andalmány Teremtménye Bohógyi Gedeonhoz* (der trauernde Amor, eine Morgenphantasie an *Gedeon Bohógyi)* von *Szemere* in *Péczel*, sehr komisch, besonders wo das Gespräch des Vfs. des *Mondolat* mit dem Esel und mit dem Satyr beginnt. Es folgt der Brief eines der Vfr. der Debrecziner Grammatik, den die Debrecziner freylich beleidigend finden werden. Nun kommt eine komische poetische Epistel des Versificators *Mattheaus Hőgyész* an *Gedeon Bohógyi*. Ferner ein Brief an *Bohógyi* aus *Péczel* vom 28. Juli 1814 im breiten transdanubischen Dialect. Den Schluss machen komisch-satirische Gedichte mit den Aufschriften *A' Lepe a' Mondolatos feje felett* (der Schmetterling über dem Kopfe des Mondolatisten); *a' Satyrus a' Mondolat Irójához* (der Satyr an den Vf. des *Mondolat): a' Szamár a' Mondolat Irójához* (der Esel an den Vf. des *Mondolat); a' Magyar Pegasus a' Mondolat Irója ellen* (der ungrische *Pegasus* gegen den Vf. des *Mondolat); a' Lant* (die Laute). Auch die Anmerkungen zu den Gedichten enthalten viel Witz. In dem Gedicht *A' satyrus* u. s. w. kommt kein anderer Vocal vor als das *e*. Solche Gedichte zu verfassen ist in der magyarischen Sprache leichter als in jeder andern,

weil in ihr das *e* sehr häufig vorkommt. Professor *Varjas* in *Debreczin* gab im Jahre 1777 ein langes magyarisches Gedicht heraus, in welchem man durchaus keinen andern Vocal als das *e* findet, Solche Gedichte, deren Abfassung man jedoch *difficiles nugas* nennen muss, haben einen sehr elegischen Ton.

Schade, dass die Antwort auf das *Mondolat* uncorrecter gedruckt ist, als das *Mondolat*.

II.

A' Mondolatnak, 's rá való Feleletnek Megitéltetése. (Tudományos Gyüjtemény. 1817. VI. k. 97—107. l.) V. ö. e kötet bevezetését 17—18. l.)

Minek kohol valaki ujj szót akkor, midőn a' más nyelvből általvett szókkal ugyan azon tárgy' nevezésében a' Nemzetnek már nagy része él, és szintugy érti mint született nyelvét? — Igy kiáltnak fel sokan; holott ha meggondolnák azt, hogy minden nyelv szűk, pallérozatlan mind addig, míg abba a' pompa, a' luxus, valamint az öltözetbe, bé nem csúszott, — és hogy ez által érhet csak valamely Nemzet a' kimiveltek sorába; valamint azt is, hogy régi is lehet a' mi ujnak látszik: füstbe menne azon helytelen panasz, mely a nyelv' igazságtalan mentésébe utat téveszt.

Jól látván ezt minden Nemzetek' Tudóssai, felebb emelkedtek a' Köznép nyelvétől, a' ki őket azért kárhoztatta, miért akarják őtet többre vinni mint volt az előtt? — A' kinek a' pallérozódás halálos Ellensége, és utálja mind azt, valaki az ő megszokott durvaságát vesztég nem hagyja, 's komplimentre tanitja. — Igy már midőn ama derék Német Irók Klopstock, Gőthe, Schiller 's mások a' német nyelvben ujjitásokat tettek, szörnyűködve kiáltott fel az ujságtól eliszonyodott németség, nem látván előre el azon meg nem köszönhető hasznot, melylyet a' nyelv az ujjitásból lett pallérozottsága által termett, és terem a' német maradéknak, kivált a' mult század utólja 's e' mostani. — Tollra kell a' sok német Mocskolódó, 's versent

akart halandó létére a' halhatatlanokkal repülni; mellyet nézlelvén az akkori Tudósok szintugy mosolygották, mint a' köznép örült kaczagva az ő sphæráján repkedő (de belőle ki nem vergődhető) Irócskáinak: kik denevérként kóválygyván bé' a' Köznépi homályt, nem akadtak soha a' Tudósok reggelére, mellyen a' Tudományok, mint egy nap, öntének szét világosságot. — Egy szóval a' Köznép' tulajdona volt mindég a' Tudatlanság, a tanúltaké a' Tudomány — 's a' Köznép nevet neki, ha valaki az ő tudatlanságát a' ő butaságához képest védelmezi.

E' Historia megtörtént Hazánkban is. Kiadván az igazságtalan Századok mérgeiket, a' múlt Század' utolsó részén megszünt Magyar Hazánk Hadpiacz lenni; minekutánna ezt szüntelen való Harczok ostromolván, ugy látszott, mintha a' Magyar Nemzet csak azért lett volna teremtve, hogy a' 13-dik Század elejétől fogva az Europai minden Nemzeteket végső elpusztulással fenyegető Török hatalom ellen védangyalul szolgáljon, és a' Tudományoknak, Kézmiveknek, 's nyelvnek virágzóbb kimivelésére a' közelebbi csendessége nyisson oly utat, mellyen czéljára juthasson. — A' honnan, mig a' közelebb letölt Esztendőkben Europával azt éreztette a' háború sujja, a' mi nemzetünk méltatlan kigunyólására helytelen okot adott, a' nyelv' előmozdittatása az Aranyidőt közeliteni látszatik. — Mivel a mult század utolsó felén más nemzetek' példája felserkentette a' Nemzeti ébredést több derék Literatorainkban — kisebb vagy nagyobb szerencsével — a' vitéz nemzet nyelvének kimivelésére. —

Feltünt a' többek közt egy Hazafi, egy derék Hazafi is, ki az idegen nyelvekkel csak azért ismerkedett meg, hogy tulajdon nyelvét mind inkább megismérhesse, 's ismértesse: töméntelen költségeit nem sajnálta, nem életét, nyelvünkért feláldozni; nemes szivvel ismérvén meg azt, hogy az ő Eleinek nem azért adattak a' Javak, hogy a' maradék azokban puhúlva elfelejtkezzék a' Közjóról, és a vadászás után elterülve pipázza le életét, befüstölvén Őseinek érdemeit is. Feltámad ő, mint egy Vezércsillag, melynek sugára a' megrögzött setétségből fejti ki a' nyelv' pompáját: tágasb utat kezd törni; ke-

resgél a' régiségben ujságot; a' jelen lévőt szép rendbe szedi: 's ha mit a' szükség kiván, mint egy magát értő Literator a' voltakból bátorkodik formálni 's teremteni újj szókat: — követhetetlen szorgalmáért a' dijkoszorú helyébe nyert méltatlan vádolások csüggedhetetlen lelkét el nem némítják. — Nyelvünket kedveltetni törekedvén gyönyörű és számos munkáival halhatatlanítja érdemeit, mellyek ennyi áldozatért a' valóban nemes szivnek igazságos tulajdoni. Sok kinyilt elmék követik szép izlését 's a' nemzeti nyelv kérkedni látszatik.

Azonban előbukkan a' Mondolat' Irója, összveszed minden pallér elméktől származott szókat, 's elforgatott szóllás formákkal ezekből könyvet készít illy czim alatt: Mondolat, sok Bővítményekkel, és egy kiegészített újj szótárral egygyütt. Dicshalom 1813. — — — ellene szegezvén magát minden legkissebb újjításnak.

§. 1. E' könyv jó czélból van írva: de az előadás nem válik az Iró' becsületére; tullép az emberségen, és ugy látszik, hogy nem érti, mit kéne helybehagyni, mit nem — 's nem tudja mi a Krisis, mi a Szatira, Paskvillus? — Igy már a munkát megelőző Rézlap, mit mutat egyebet neveletlenségnél, Erkölcstelenségnél, és parasztságnál? — mely a' tisztességes Ellenkelés helyett döf, és a mellyen agyon röhöghetik magokat a' Mondolat-Iró' Baráti, a' nyelvhez nem értő Irócskák, és a' D— Grammatika; — az elmésség rajta mendikásság. —

A' mi az ezután következő vezérszót, ajánló levelet, a' mondolat Czikjeit, a' Hiresztelést 's végre foglalt szótárt illeti: ment ugyan a' durvaságtól; de a rend nélkül összvekapart szók Litteratori tudatlanságra mutatnak: mivel a régi, formált, összvetett, fordított, analogum 's a' helyes újj, és koholt szók közt semmi különbséget nem tesz.

A' M. I. a' köznép közt lebeg, 's ettől akarja a' tudományos szókat kihalgatni — a' mit ez nem tud, az ő előtte koholás, rossz, és szenvedhetetlen; mintha ez a' szükséges szóllásokon kivül köteles volna tovább gondolkodni. —

Ő abban is megeggyez, hogy a' nyelv palléroztasson, de egy átaljában meg nem engedheti, hogy bővíttessen, újjíttas-

son, régi szók iktassanak bé 's a' t.; hanem maradjon meg abban az állapotban, mellyben volt; a' mi osztán fából csinált vas karika, és oly képtelenség, mint maga a' M. I. ki úgy akar repülni, hogy szokott ülésében maradjon. —

Ellene mond először sok olly szónak, mellyekkel az Ország nagyobb része él, csak azért, hogy Veszprémben, és talán D—ben nem használlyák azokat, és ő soha sem hallotta. Ilyenek már a következők: Alak. Arány. Bátorhogy. Bátorságosítani. Begyeskedő. Bizatlanság. Bogácsfő. Dana. Enyhely. Féltékeny. Kavics. Gyürömlés. Honn. Hölgy. Igenezni. Iv. Kamat. Kokkadni. Kórház. Könyvtár. Lépcselni. Locs. Mulékony. Nő. Nyugtalanság. Szárma. Szelni. Szökni (p. o. a szarvas). Szabadna. Szörnyeteg. Tárgyazni. Tollkés. Töpni. Csermely. Útóink. Ügyes. Ük. Ültetmény. Zavar. 's a' t. e' f. Melly annyival nagyobb fogyatkozás, hogy midőn az egész Magyarságnak, 's nem csupán Weszprémnek ir, az előszámlált szók jelentéseit szótárjában magyarázza: hollott erre csak ugy volna szükség, ha a' Magyar Község előtt ismeretlenek volnának, még pedig oly értelemben, mint a' M. I. kivánja, és ha ő Literator volna. — Mást kárhoztat, 's maga nyakig ül a' hibákban. — Miért magyaráz a Dunamellyékieknek 's több Ország-résznek Weszprémi szókkal? Itt a köznép előtt ismeretlen a' Homok torlás, a' nyomtatvány, a' Zófa, a' Tócsa, Foszlangos, Langalni, a' visszásság 's több effélék.

2-or. A' formált szók ellen is erőszakosan kiált p. o. a' Dicstelen. Érzelem. Képzemény. Vélemény. Véghetlen. Hitlen. 's t. eff. szók nékie nem tetszenek; de miért nem? hiszen ezek nem mind újj szók — 1700-dik Esztendőben a Hitlen szó ki volt már nyomtatva; nézze csak meg a Magyar Zsoltárt (melly a' Köznép előtt is ismeretes) a' hol hitetlen sehol sincs, hanem hitlen, 's a' t. Hát a Folyamat. Léledzem. Környülem. Villámék. Vüd. Döglelet. Folyamom. Tökélleti. Szálné. Rutolnak. Igyen. Sza. 's a' t. szókat, mellyek rendre a' 110. 131. 18. 18. 44. 91.

73. 58. 89. 79. 1 és 58-dik Soltárokban már hajdanától fogva virágoznak; és mellyeket a' köznép Hitetlen. Folyóvíz. Lélekzem. Környülöttem. Villámlék. Vivéd. Döghalál. Folyamodom. Tökélletességi. Szálnyit. Rut. Igy és Ugyan szók alatt ismér, miért nem tette a' szótárba? Látni való, hogy igy a' jó Magyar könyvekből akárki is készíthet Mondolatot; de a munka tudatlan névvel fogja felruházni az Iróját.

3-or. Az öszvetett szókban, mint Álláspont. Előszónyeg. Évkönyv. Könyvtár. Nemzetsor. Orrkendő 's a' t. való ellentállása azt mutatja, hogy a' Literatorok' sorából kitörültessen; mert ezek a' nyelv kimivelésében szintugy szükségesek, mint szükségtelen a' M. I. a' Literátorok közt. Nem külömben a' 97. Soltárban régen öszve van már téve a' Földfél, a 102-dikban a Porhamu 's a' t.

4-szer. A forditott szókat is nevetségre akarja kitenni: p. o. Ennenség. Egoismus. — Égész Asronomus. — Emlékkő Monumentum. — Felalkudni. Capitulare. — Iktatás Statutio. — Őrlélek genius. — Azomban a' maga hibáját azért nem látja, mert az a szemén belől van. — Másnak nem enged forditani, de mástól megkivánja, hogy az ő, vagy Debreczenyiek' forditását helybe hagyja: p. o. a' Genie franczia szót a' 99-dik lapon igy forditja szótárjában Észláng. és pedig öszvetéve; szókat tesz hát öszve és fordít is; — igy a Rolle szót is Képviselésnek, a' Climát Éghajlatnak, a' Regimentet Ezrednek forditja 's t. e. Holott ezen szók sincsenek Pariz Pápaiban. — Azomban valamint ezek dicséretet érdemelnek, ugy az előbbi szók is helyesek; — és ennél fogva a' Magyar Line, Mathezis, Chemia, Medica, 's több Tudományok kiadójik csak azon Magyarok előtt halandók, kik nem értik a nyelv becsét. —

Ha már a' setétben gyertyát kaparász, miért nem kél ki több derék Magyar Vármegyék' Tisztbeli Irásmódjának szavai ellen is, mellyekben a' Procurator Ügyésznek, a Legatarius Hagyományosnak, a Quartalitium Lánynegyednek — a Sequestrum Törvényzárnak — az Archivum Leveles

Tárháznak van fordítva? S miért veszi csak épen magát amaderék Kazinczit csufolásának tárgyául? — Mivel jobb szó már Quartalitium a' Lánynegyednél? — Az utolsóból a' paraszt is ért valamit; azt, az elsőt, talán sárkánynak képzeli. Az e hát a' haszon? hogy ez egy szó Quartalitium tészi az atyai örökös, és Királyi adománylevél mellett csupán a' férfiúi ágra keresett javaknak azon negyed részét, melly a Leányokat törvényesen illeti. De hogy' tehet már egy szó ily sokat? Felelet: ha megmagyarázzák. — Igen: de igy megértem a' Lánynegyed, a Törvényzár, 's több szókat is. Inkább effélékben tenne tisztességes Jegyzéseket, hogy a Palatinus, Nádor Ispánynak van fordítva; de miért Ispány? hiszen Nádor innen van Nadúr, e' pedig ebből Nagyur. — Nem elég-e hát maga a Nádor szó? — Ismét az Arenda, miért van Haszon bérlésnek fordítva, hiszen (akarki honnan származtassa) mind a kettő Magyar szó: innen áron adom, Aronda-Arenda. Nem külömben az Archivum Leveles Tárháznak: holott a Ház felesleges való, mert a Tár épen azon helyet is tészi, a' hol valamit tartanak — azért jobb volna Levéltárnak nevezni. —

5-ször. A' hasonlatosságra formált szók sem tetszenek néki: p. o. ügyész, szállalok, nézlelek 's a' t. Holott Szenczi Molnár Albert a' 91 S-ban igy ir «Sőtt megnézletted kedvedént — Mondván ő érdemek szerént» — Az olvasatlanok nem Literatorok. —

6-szor. Az újj szók kétfélék lévén: t. i. vagy az Óságból hozattak életre, vagy koholtattak; még se tesz semmi külömbséget közöttük a M. I., Holott amazoknak a' Magyar nyelv polgárságához szintugy van jussok, mint a mostani szóknak. Az Ádáz. Dédős. Lábtyű. Hátahupás. Izom. Orom 's t. e'féle régi szók, azért hogy a közbeszédből kimentek, de hajdan voltak, a visszahivást nem érdemlik-e meg? és ne hidjek-e azért, hogy nem hallottam, azon Literatornak, a ki megmutatja, hogy 1620-ban Heidelbergában nyomtatott Imadsági Konviébe Czeh Mártoni-nak a' 73-ik lapon e' van: — — — a Hegiek izomai festelgenek idvezléséről — az Izom ki van nyom-

tatva 's t. e. — Innen lett az Izomos — Izmos szó. — Ismét Zólyomi Boldizsárnak, az Tekintetes és Nagyságos Czobori Erzsébet Aszszonynak, az akkori Nádornénak 1613-ban ajánlott könyvében a' 20 lapon kábalkodnék, tovább ivászkodik — 's t. efféle törzsökszók vagynak. — De mivel ezeknek olvasására nincs mindennek ideje. Átkozzák az olvasott Literatort. Végre —

7-szer A' koholt újj szók eránt egy két régi szót — Itt a bökkenője; ez ellen akart a' Mondolat-Iró kikelni; de elhibázta czéllyát; a' szándék jó volt, de a setétből ki nem tudott vergődni. Azt akarta kifejteni, hogy egy embernek nincs arra jussa, sem hatalma, hogy egy Nemzetnek újj szókat gondoljon; és ha meg tudta volna magát magyarázni, a Mondolat hasznos könyv lett volna, az Irója pedig (régi szóval) Érdemborostyánt (84 lap) nyert volna. Azt magam sem hagyom helybe, hogy egy ember oly szabad és zabolátlan kénnyén mennyen az újjításokban, melly egy Tudós Társaság' néminemü jussa volna, és ennélfogva az Oskolairokálkodás, fehérhérszemélynédeszka, Hivatalbelihulladék, 's 't. efféle szók idétlenül jövén a világra, azt hiszem, hosszu élettel nem biztathatják magokat. — Quandoque bonus dormitat Homerus. De innen nem következik, hogy a többi szép és alkalmas újj szók is eltörültessenek. Minden szónak volt kezdete, 's minden szót az idő érlelt meg; talán a' Rény szó is csak nekünk újj, az unokák nem fogják azt nem réginek nevezni. Soha nem lehet a' részről az egészre következést vonni; hogy egynehány szó nincs jól fordítva vagy eltalálva, ezek miatt a' jókat is nem kell kárhoztatni. Világosan, és nem lopva kell megmondani az igazat; orozva döfni, nem virtus; adja okát a' szók helytelenségének az Iró, és ugy nevettesse ki az Újjitót! Könnyü mást kritizálni — nem igaz-e' Közmondás. — Mert az okos kritizáláshoz nagy Olvasottság, komoly itélet, és kiterjedt Tudomány kivántatik, és azt mondhatni, hogy szinte oly dicséretet érdemel egy okos Kritikus, mint egy okos Újjitó — Mind kettőnek nagy Literatornak kell lenni. — Emez a' nyelvet tökélletesiteni törekszik: felgerjeszti a Nemzeti ébredést, és sietteti

a' nemzeti nyelv becsét: amaz ellentáll a' felesleg való szabad Kéjnek; védelmezi a' nyelv tisztaságát. — Mind kettőjőknek Birája a' jövendő idő. — De azt bizonyitja a' nyelvek' historiája, hogy az Ujjitó nagyobb részben, a Kritikus kissebb részben győz. — Mit mondana az ez előtt Századdal élt Német, ha látná a' mai német könyveket? *

Egyszóval a' M. I. eltévedése mellett annyiban dicséretet érdemel, hogy a' jó szándék benne megvolt — hogy a tehetőseket arra ébreszté, hogy a kicsapongó szabad ujjitásnak philologice és fundamentomosan siessenek ellentállni. — Mert nyelvükre nézve valójában szükséges volna egy tanult Kriticus, de nem egy mások által fellovalt Paskvilista, mint a' M. I.

2 §. Oly illetlen Paskvillust, mint a' mondolat, méltán követett az arra való felelet, levelekben és versekben foglalva.

Ez egész könyvben dühösködik ama derék Literatorunkért való bosszuállása némelly tanult Hazafiaknak, kinek illő Literatori Ellenkelés helyett személye sértetett meg, és ugy látszik, hogy a' kétszerü Paskvillra ötszeresen is meg van felelve.

Ha felelet nem volna (rézlap gyanánt), Bohogyinak Biographiájáról azt lehetne mondani, a' mit a' Mondolat elején levő Rézlapról; — mivel az nem egyébb az Erkölcsiségen tuljáró személysértésnél. — Csuda, hogy egy Aesthetikus ennyire eltud ragadtatni! — Az ezután következő két Leveleiben Zafir Gergelynek, a' Zsák meglelte a foltját; egy okos szemrehányás. — Zaphir Czenczi Levele, épen a M. Irójára illő allegoriai tanitás, mellyet méltó, hogy megolvasson minden ujjitástól iszonyodó. — Ezt követi a' Busungó Ámor, melly a hajnali édes Andalmánynak egy pompás teremtménye: minden sora méltó a' Czimjéhez. Benne tündöklik a' Nemzeti

* Valóban gyönyörködve olvashatjuk mi is a' helyes ujjitások után nyelvünk bőségét, melly a' nyelv pompájának 's fő gradusra való jutásának nyilván való jele. Igy már a' Forrás. Csermely. Patak. Folyam. Folyóviz. 's a' t. Synonimák erre mutatnak. *(Sz.)*

nyelv pompája, a' kiderült képzelet, a' lelkes előadás, és komoly itélet, melyek csak egy számbavett Költőnek lehetnek tulajdoni. — Midőn sért, gyönyörködtet, 's a' méltó Szatira, Erkölcsiség — magánosan a' legszebb felelet. — Kár! hogy az utolsó előtt való két szó kemény és vastag bosszú. — Az ezután következő Levelek, és X. Y. bosszút állva vagdalkoznak. — A' Versek Költőink oktatására szolgálhatnak. — Az Erkölcsiség sok sorokban el van felejtve. — Különös, hogy a' Morálra a' különben Aestheticusok inkább nem emlékeztek.

Z.

III.

SOMOGYI GEDEON VÁLASZA.

«*Értekezés a' Magyar Verselés' módjáról és Fordittásokról*» (Veszprém, 1819) cz. munkája bevezetésében válaszolt Somogyi a támadásokra, melyek őt a *Mondolat* kiadása miatt érték. Előbb a magyar verselésről és könyvének berendezéséről szól, azután tér át a Mondolat ügyére.

*

Többire, ha Munkátskám a' tudós és jó izlésü Hazafiak közül kedvellőket találhat, meglesz fáradtságom' jutalma: melly ujjabb próba-tételre is ösztönül; de az Oltsárlók ellen is paizsul fog szolgálni. Kiknek az általam 1813-dik Esztendőben kiadott MONDOLATRA koholt Feleletjekben 's némely Recensiókban foglalt — nem annyira helyes ellenvetésekre; mint leginkább alatsony személy-sértésekre különösen felelni érdemesnek nem tartván; de azokat egészen szó nélkül hagyni sem kivánván: engedjék meg Olvasóim, hogy rész szerént saját mentségemre; rész szerént a' Mondolattal küszködők' megczáfolására — itt foglalhasson (mint-eggy toldalékképpen) helyet, ezen igazságos

VÁLASZ
A MONDOLATRA — FELELŐKHEZ,
ÉS RECENSEKHEZ.

— — Quoniam — — certamine vobis
Supplicium meruisse parum est; maledictaque culpæ
Additis, et non est patientia libera nobis:
Ibimus in poenas — — — —

MET. V.

1. §. MINDJART 1814-dik Esztendő elején a' Lipsiai Tud. Ujságban közlött RECENSIO, kinek a tollából folyt légyen? mivel kitéve nincs, egész bizonyossággal én sem állittom ugyan: mindazáltal ha már maga a' büszke tónus sejtenem nem hagyná is, alkalmasint hozzávethetnék azon Levélből, melly akkor tájban kezembe került és — csak nem szórol szóra azon gondolatokat foglalja magában Magyarul, mellyeket a' mondott Recensio Németül. Furcsa, midőn két ember, kiket egymástól 100 mértföldnyi köz választ, azon eggy időben, két különböző ngelven, olly egyforma Stylussal ir. Akármint legyen a' dolog, tovább nem feszegetem: én a' Recensensnek szóllok — az akár Német legyen, akár Tót.

Ebben a' Recensióban, vagy inkább csak Pasquilusban, a' Mondolat is csupa Pasquilussá van lealatsonyitva, de a' ki a' maga által teremtetett szókat (hogy a' bátor Prometheus' ⋆ *önnön kifejezésével éljek) a' Nyelv kárára koholt szókkal elegyest eggy durva Centóba bé-fonva-szöve láttya: nem csuda, ha arról, teremtői méltóságának csorbulása miatt kedvezőbben nem itél, Sőt nem csuda, ha kárhoztattya azt az ollyan idegen is, ki a' helyett hogy a' Mondolat' nyomos Recensiójához látna, a Tövisek' Irójának magasztalásába ugy belekeveredik: hogy tárgyát oda hagyván, szinte a'* «Tu contra audentior ito»*-ig, csak a' koszorus Költőnek, s' Nyelv-*

⋆ Czélzás Kazinczyra, kinek magán leveleiből idézi a következő szavakat. V. ö. pl. Kazinczy levelét Sipos Pálhoz: «Az egész irás nem egyéb, mint eggy Cento, mellyet ez az úr az én irásaimból és a Berzsenyiéből szőtt, és eggy Lexicona az új szóknak, nemcsak a mellyeket én csináltam, hanem a mellyeket a Pataki Szabó Dávid és Pethe is csináltak.» (Kazinczy levelezése Sipos Pállal, 67. l.) — *B. J.*

alkotónak tömjénez. Szép a' kiről más így ír; de az e' féle Ditsbeszéd (lásd az erre tett Jegyzést: NÉMETHI NAGY JÁNOS Értekezésében; CSOKONAI V. MIHÁLY Életéről, 's Munkájinak megitéltetésekről. Béts. 1818. a. 31. lapon) * *csak ugyan szükségtelen annak, ki magáról eggy sorban is többet mondott 's ezt tudni kelle vala a Recensensnek: «Hamvamat a' maradék áldani fogja, tudom.» TÖV. és VIR. Hogy a' sok magasztaláshoz én is valamit ragaszthassak: ezen bizonyos áldáshoz részemről sok szerencsét kívánok —*

— — rides, ait, et nimis uncis
Naribus indulges: an erit, qui velle recuset
Os populi meruisse? —

PERS. I.

De térjünk vissza az úgy mondott Recensióra. Az ellen mindjárt azon kegyelmét adja tudtomra a' Recensens, hogy nevemet most az egyszer kedvezésből halgattya el. Grátzia!! — de hát az «eines Reformirten Predigers Sohn»-t miért nem halgathatta el? mi köze annak is szintúgy a' Mondolathoz?

Vos humiles, inquis, vulgi pars ultima nostri
Ast ego — — Cecropides! — — — —

JUV. VIII.

Továbbá, azzal a' gyanúval igyekezik engem a' világ előtt befeketíteni: mintha a' Széphalmi Tudósnak magam küldöttem volna meg a' Mondolatot!!!

— — — — Audis,
Jupiter! hæc; nec labra moves, cum mittere vocem
Debueras — — vel marmoreus, vel æneus?

JUV. XIII.

* A jegyzet, melyre Somogyi czéloz így szól: «Már ide illik ez az amputált és megforrasztott szó, mert mivelhogy az efféle Recensió gyakorta magától származik a megbirált könyv szerzőjétől, többnyire pedig arra megkért jó barátjától, tetszése szerént érthet az alatt az Olvasó ditsérőbeszédet is, ditsekedőbeszédet is.» — *B. J.*

Hogy ama' Tudósnak én, Levelező Társai (vagy Clienssei) közé soha nem számláltattam, azt tudja Ő; hogy pedig ellenem csak egy sor írásomat, mellyet valaha hozzá intéztem volna, elő nem mutathattya azt tudom ÉN: ugyan azért a' Világ ítéletére bízom, ha költött vádnál fogva, valakinek becsületében gázolódni — — nem szemtelenség, nem Recensenshez illetlen alatsonyság-e?

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur.
JUV. VIII.

A' Mondolat előtt álló Réz-lapon szamaragló Músa is kit példázzon! a' Recensens egész bizonyossággal akarja tudni; midőn azt egyenesen eggy meg határozott személyre erőlködik alkalmaztatni: ő lássa, — — mit gondolok én véle!

— — Prima est hæc ultio. quod se
Judice nemo nocens absolvitur. — —
JUV. XIII.

Nékem legalább sem gondolatom, sem czélom soha nem volt; de a' Mondolat' tendentiájából sem lehet azt kihozni: hogy az a' kép különösen eggy bizonyos Személyt, vagy Literatort jelentene; — — a' ki érzi, hogy reá nem illik, ne piruljon, ne vegye azt magára!

Suspicione si quis errabit sua;
Et rapiet ad se, quod erit commune omnium:
Stulte nudabit animi conscientiam
PHAEDR. III. PROL.

Közönségesen azt hiszik ugyan, 's a' világgal is azt akarják elhitetni az Ellen-felek: hogy a' Kép egyenesen a' fent-említett Széphalmi Tudóst veszi czélba; 's ezen hitből erőlködnek a' személysértés' mocskos vétkét reám kenni. De hibás lévén a' feltétel, látni való, hogy hibás a' következtetés is: mert p. o. eggy Tanittónak a' részegség' bűne ellen való közönséges kikelését — — személysértésnek veheti e' Pál azért, hogy ő is iszákos?

Ense velut stricto, quoties Lucilius ardens
Infremuit: rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus; tacita sudant præcordia culpa —
Inde iræ — — — —

JUV. I.

Ha mindazáltal ezen képet, a' szoros illendőséggt csak ugyan nem mindenben lehetne is megegyeztetni: de sem csudálni, sem annyival inkább kárhoztatni nem lehet: hogy Nyelvünk rontását gátoló buzgóságom, annyira elragadott! különben is

— — — — immedicabile vulnus
Ense recidendum: ne pars sincera trahatur!

MET. I.

2. §. De, hogy czélom ellen ezen Válasz hosszura ne terjedjen, több ollyan Irókat, kik a' közelebb elfolyt öt esztendők alatt; mint p. o. Pr. SIPOS, Dr. BEREGSZÁSZI, 's a'. t. Munkáikban a' Mondolatról mellékesen emlékeztek, rövidségnek okáért elhallgatván; némely félszeg allusiókat pedig, mint p. o. a' holtak országában a' Nádházi ujjmódi lovagoltatása (Lásd: Erd. Muz. IX. Füz. 82. l.) ismét az Őné vagyis a' Magyar Nyelvbeli Sexualitás' potom Védelme (Lásd: Tud. Gyüjt. 1818. IV. köt. 132. l.) 's a'. t. megvetéssel elmellőzvén: ez uttal csak az úgynevezett Feleletre és mind ennek, mind magának a' Mondolatnak Recensiójára kívánok tenni némely szükséges Jegyzéseket — —

Megjelent tudnillik 1815-dik Esztendőben a Neologusok közös hámorjában készült — — FELELET a' Mondolatra. Mindjárt elől egynehány, 's nevezetesen a' Zaphir Gergely és Czenczi nevek alatt költt; de méltán a legszerencsétlenebb igyekezetek közé tartozó Levelekben a' legvastagabb Archaismus, vagy avult irásmód szennyét erőlködnek reám mázolni az Ellenfelek. Igaz e, állitások, nem-é? arról nem engemet; de nem is őket: hanem a' részre nem hajló Tudósokat illeti az Itélet! A busongó Ámor — — VANDZÁNAK hasonló nerü Munkáját (mellyből a' Mondolatnak is nem kis része vétetett);

az X. Y. nevü Levél — — a' Debreczeni Grammatika Szerzőit; a' Magyar köz-mondások erőszakos öszvehordása — — Prof. DUGONITSOT; a' külömböző Mértéken, Cadentiákon, 's eggyes Magán-hangzókon irtt Versek pedig — — több rendbeli Hazai Versirókat példázván, 's gunyolván-ki: mint p. o. a' Poetai Episztolában ugy nevezett HŐGYÉSZIT'; ismet GYÖNGYÖSIT, VARJAST 's a' t. látni való: hogy mind ezek én reám, ki sem amazoknak Folyó; sem emezeknek Kötött Irásmódjoknak esküdt baráttya, 's követője nem vagyok, — — semmiképen nem alkalmazhatók.

Általjában pedig, hogy az egész Munka Feleletnek is a' Mondolatra miképpen tartozhasson? holott abban a' kérdésbe vett Szóknak jó vagy rossz-volta felől emlékezet sem tétetik: lássák a' vájt fülü Puristák, és a mindjárt bővebben emlittendő Recensió; melly arról a 106. lapon olly hizelkedve itél «hogy abban a' kétszerü Pasquillra ötszeresen is meg volna felelve» — — én legalább (talám mivel Beavatott nem vagyok) telyességgel által nem láthatom. Mert még azért, hogy valaki magahittségből hoppot kiált: nem következik, hogy az árkot-is által ugrotta volna; ingyen sem!

> Nam et luctata canis nodum abripit: attamen illi
> Cum fugit, a collo trahitur pars longa catenæ.
>
> *PERS. V.*

Látom ugyan, hogy annak majd minden levelét a' dologra éppen nem tartozó, 's leginkább személyes mocskolódások undokittyák. De — — illik e', azt kérdem, minden ok nélkül, p. o. a' 13. lapon, ama' koszorus Poétánknak hajcsombókjába csimpajkózni? vagy a' 33. lapon, a' Debreczeni Grammatika' tudós Szerzőit az «Epistolae obscurorum Virorum» olvasgatásával kissebbíteni? Mi szükség továbbá ugyan ott Sz. DÁVID' mondását pajkosan a pipafüstre alkalmaztatni? a' Tiszteletesek' Leány-asszonykáinak dupéját, viganóját a' 7. lapon, csufságból emlegetni? hogy tartozik Mondolatra való Feleletbe a' 42. lapon: «ha Tiszteletes tudós barátim példánkat követik — — ha az Isten azt engedi érni, hogy juhaikat beszéd-

del, vagy irással térengethessék?» 's. a'. t. *Miért állíttatik nevezetesen a' 90. lapon mint-eggy szégyenkőre amaz esmeretes Énekünk; «Krisztus Urunknak áldott Születésén»* 's. a'. t.

Fingimus haec, altum Satira sumente cothurnum,
Scilicet! et finem egressi legemque priorum,
Grande Sophoclea carmen bacchamur hiatu;
Montibus ignotum Rutulis, cœloque Latino?
Nos utinam vani! — — — —

JUV. VI.

Sőt — ugy látszik, hogy az egész Feleletben főképpen a' Reformatus Irók, Iró társaságok, Predikátorok, 's Vallásos könyvek nem-is vaktában; hanem éppen kikeresett czélzásokkal tétetnek a' legyezett Neologismusnak ellenébe: a' mi, bár eggy részről nem utolsó dicséret is Vallásunkra és sorsosira nézve; más részről mindazáltal a' Felelőkre nézve csak annyiban is eltörölhetetlen gyalázat: hogy a' mai aesthetikos Századoknak csufjára, ezen kikeresett szembe-állittással törekednek a' más Felekezeten lévő Hazai Literatorokat reá birni, hogy izetlen ujjitásaiknak pártyát fogják. Vélekedésem szerént sem a Péczeli nevetlen Levelezőnek, mint különösen — — tudtomra Reformatusnak: sem a' több Profanus Cooperansoknak, akár kik, 's micsoda Vallásuak legyenek is: a' fentirtt méltatlan vagdalódzások, 's Vallást érdeklő gunyolódások — — soha becsületükre nem válhatnak, kiket különösen a Debreczeni Grammatikának hasonló oldalról való sértegetésétől, legalább a' buzgó NUNKOVICS' felejthetetlen emlékezete, elrettenthetett volna.

Akármelly szépséget, 's elmésséget találjanak végre a' Felelők, és azoknak hív Recensense a' «bolond; ostoba; pedant; gazság; korbácsolni kellene; bámul mint a' borju az ujj kapunál; tanulj tinó, ökör lesz belőled; ugatnak, mint az eb a garádján; felvan vágva a dögrovásra; megitattyák vele a czoki poharat» 's több e' féle goromba kifejezésekben: *én részemről azt tartom, hogy azok, minden képzelt elmésségek mellett*

inkább egy faragatlan betyár, vagy garázda Verbungos' szájába; mint egy eszén járó Literátor' könyvébe illenének!

Ut nemo in se se tentat descendere, nemo:
Sed pæcedenti spectatur mantica tergo!
PERS. IV.

3. §. A' FELELET' előtt álló ELOSZO — — «tecum est mihi sermo Rubelli Plaute» — KÖLCSEYNEK idétlen szüleménye: a' Mondolat helyett egyenesen magam ellen fordul, 's a' Mondolatban sejtett czélzásokat kárhoztatván, maga a' személysértés vétkébe nyakig merül: de — —

Turpe est doctori, dum culpa redarguit ipsum.
CATO.

Hogy tudatlansággal, 's a' külső Nemzetek Literaturájával való esmeretlenséggel vádol; arra csak azt felelem, a' mit Gróf DESSEWFY felelt N. N. Úrnak — — az Orthographiájáról való észrevételeiben: «Szokrat valamivel szemérmesebb vala K— —y Urnál, ő csak azt tudta, hogy igen keveset, vagy semmit sem tud».

«Il y a un peu de contrast
Entre le savoir, et le faste.»

(Lásd az 1818-dik Eszt. Tud. Gyüjt. V. Köt. a' 131. lapon) Arra pedig, a' mit az Előszó' XI-dik Lapján vakmerőn reám fog: «Hogy (ugymond) a' Publicum annál váratlanabbul legyen meglepve, nem mondá el, mit fog kiadni» — — megfelel helyettem a Mondolat' 47—50. Lapjain álló Híresztelés; melly éppen a Veszprémben széllyel hordozott árkus papirosra vala írva először: — — a' mit KÖLCSEY Úr, ha a 14. 's 15-dik Lapokat meg-olvasta, utasittás nélkül is tudhatott volna.

Hogy továbbá mocskos Ideáit eggy rólam koholt Biographiába foglalni, 's annál fogva nemtelen Characterét a' világ előtt kiczégérezni nem szégyenlette: mit tehetek en róla? tudom, hogy eggy nemes érzésü Olvasó sem fogja azt javalni, — —

's elég az reám nézve! Megczáfolni sem tartom szükségesnek azt, ki a' XIII. Lapon annyira őrizkedik Historicusi hivatalának megsértésétől?!? — — *Különben-is eggy Megholtt, a' ki felett már 1814-dik Esztendőben halotti Predikátzio tartatott: a' maga Biographusát, eltemettetése' után öt esztendővel, hogy is czáfolhatná-meg? «De, minek erre sok beszéd?» Én azon itélettel, melly Némethi NAGY JÁNOSNAK fellyebb emlitett Értekezésében, a 21, 22 Lapokon Biographiáról tétetik: tökéletesen megelégszem, 's — halgatok.**

Men' mutire nefas; nec clam, nec cum scrobe? Nusquam!
Heic tamen infodiam — —

PERS. I.

Nem — — azt a' szemtelenségét fogadatlan Biographusomnak csakugyan el nem hallgathatom: hogy Protestans Feleinknek bár némelyekben együgyü; de azért nem megvetendő szertartásaikra is, minden tartózkodás nélkül árasztja ellenem gerjedt æsthetikos boszuját: midőn a' Reformatus Predikátorokból a' VII, Lapon csufot üzni; 's a' szép világ' tónjával való esmeretlenségemet a' XIII, XIV. Lapokon, abból következtetni nem átalja, hogy — — Collegiumi nevelést kaptam;

— — tu gallinæ filius albæ!
Nos viles pulli, nati infelicibus ovis —

JUV. XIII.

Illik-e ez ollyan Iró szájába, ki maga is azon felekezethez tartozván, szintugy Collegiumi nevelést kapott, 's a' Debreczeni Deákok' Cántusába szintugy része lehetett? Megbocsát talám KÖLCSEY Úr, hogy én Ötet: ki a' szép Világ' tón-ját tőlem különben is megtagadta; nem tudom egyébhez jobban hasonlitni — — az önnön fészkét bemocskoló madárnál! —

Ily alatsony szándékból láttatik emlegetni Biographusom

* V. ö. e kötet Bevezetésének 15. lapját.

azt is, hogy az Atyám Predikátor volt. Igen-is! — — az Övé, a' mennyire én tudom (mivel róla nekem is volna bővebb Beytragokra szükségem) gyalog KÁPLÁR: — —

Agnosco Procerem — —
— — Vivas, et originis huius
Gaudia longa feras! — —
JUV. VIII.

Én valamint eggy részről senkinek fényes, vagy alatsony származásától személyes becsét soha mérni nem szoktam;

Nam genus, et proavos, et quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostro voco: — —
MET. XIII.

úgy más részről, eggy hivatalának megfelelt Predikátortol való származásommal mindenkor megelégszem; — — a-vagy csak azon tekintetből is: hogy a' Predikátorok, köz tudomány szerént, a' Hazai Literátorok közt eleitől fogva nem utolsó helyet érdemlettek. Utoljára

Gúnyolódva reményli Biographusom, a' XVI. Lapon: «hogy ha a Mondolat maior izben kinyomattatik, VANDZÁTÓL rajzolva és PRIXNERTŐL metszve — — Képem is meg fog jelenni.» Ez a' szép reménység valaha bételyesedhetik e? nem tudom! Én pedig, ki úgyis tudtomra KÖLCSEY Urat soha nem láttam, ön-magát emlékeztetem: hogy tulajdon képe' lerajzoltatását, Literátori kinézésből is — — sokára ne halassza;

— festinat enim decurrere velox
Flosculus angustæ, miseræque brevissima vitæ
Portio etc. — — —
JUV. IX.

Diszesítni fogja az, az illyes Biographiáknak, tudós Recensióknak, és a' mint értettem, most munkában lévő Egyetemi Grammatikának — — major izbeli kiadásait! «az Olvasó örömest nézi, ha az, kinek könyvét tartja, legalább

*képben előtte áll; 's ez által magát annak mintegy társaságába teheti.» Óhajtanám azomban, hogy a' kép nem féloldalt; hanem szemközt fordítva, vagyis egész arczal ábrázoltatnék-le:**

O! qualis facies, et quali digna tabella!!
JUV. X.

4. §. VÉGRE 1817-dik Esztendőben kiadatott: a' Mondolatnak, 's rá való Feleletnek MEGITÉLTETÉSE. (Lásd. Tud. Gyüjt. VI. Köt. Lap. 97—107.) Akárki legyen ez a' Z. RECENSENS (mert Zoilus-e, mi-e? — — maga tudja!) valamint a' dologhoz keveset tartozik; úgy végire járni én se felette igyekezem. Azt mindazáltal benne legelsőben is helybe nem hagyhatom; hogy midőn ő azon akad-fel, «világosan, és nem lopva kell (úgy mond) megmondani az igazat — — orozva döfni nem virtus» 's a' t. a' 108. lapon: miesoda orczával merészel ő mégis engemet, a' maga által adott törvény' ellenére; a' Z. lárvája alá rejtezve, és igy szintugy orozva bántani? Mit mutat ez egyebet — — hogy tulajdon szavaival éljek — — «neveletlenségnél, erkölcstelenségnél, és parasztságnál.»? — —

Quie refert, dictis ignoscat Mucius, an non?
JUV. I.

Egyéb eránt Literátori tudatlanságomat onnan akarja megmutatni a' Recensens: «hogy nem értem, mit kéne helybe-hagyni, mit nem?» — — «A' rend nélkül öszve kapart szók (ugymond) Literátori tudatlanságra mutatnak: mivel a' régi, formált, öszvetett, forditott, analogum, 's a' helyes ujj és koholt szók közt semmi különbséget nem tesz» (a' 100 lapon.) Abban ugyan igassága van a' Recensensnek, hogy különbséget nem tettem: de bezzeg! lehet-e kézzel foghatóbb tudatlanság a' Világon, mint mikor eggy Recensens az általa vizsgálat alá vett könyvnek csak a' Czéljá t sem tudja kitalálni!

E' miatt történt botlásait 's hibás állitásait itt sorban

* Czélzás arra, hogy Kölcsey fél szemére vak volt.

megemlítni annyival szükségesebbnek tartom; hogy az Olvasó ne csak hidje, hanem tapasztalja is azon állittásnak igaz és fontos voltát, a' mit a' Recensens maga tesz a' 105. lapon: «az okos kritizáláshoz (ugymond) nagy avatottság, komoly Itélet, és kiterjedt tudomány kivántatik.»

— — te consule, dic tibi, quis sis.
Noscenda est mensura sui. —
— e Cœlo descendit γνῶθι σεαυτόν!
Figendum, et memori tractandum pectore —
JUV. XI.

5. §. AZT' állittya ugyan is a' Recensens:

1. Hogy ellene mondok sok oly szóknak, mellyekkel az Ország nagyobb része él; csak hogy itt körültünk nem esmeretesek. A' felhozott szók közül csak eggyet jegyzek meg: Szökni, 's ő ezt teszi Zárjelben utánna (p. o. a' Szarvas); mintha biz' ugy körültünk is esmeretes nem volna? de olvassa hát meg jobban a' Mondolatot, nevezetesen a' 11, 12,. 's. a'. t. És igy — — 1-sö botlás!

2. Hogy a' formált szók' ellen erőszakosan kiáltok; például szolgáljon a' Hitlen. Tüzbe jön a' Recensens — heveskedve bizonyit még az öreg Zsoltárból is: de cui bono? hiszem a' Mondolat' szótárjában nem is találtatik a' Hitlen szó; mit vagdalkozik hát az üres levegővel? És igy — — 2-dik botlás!

3. Hogy az öszvetett szóknak ellene mondok; mint: álláspont, évkönyv, 's a' t: holott nem az öszvetétel, hanem a' forditás miatt (Standpunkt, Jahrbuch) *valának azok ott felhozva; és igy — — 3-dik botlás!*

4. Hogy a forditott szókat nevetségre teszem-ki; holott magam is forditok, még pedig öszvetéve is. Ez azt bizonyittya, hogy tehát az öszvetételnek ellene nem mondok: tehát itt maga a' Recensens czáfolja-meg a' fellyebbi állittását; és igy — — 4-dik botlás! Ismét, ha magam is forditok, nem lehetek hát minden, talám csak némely forditott szók ellen; és igy — — 5-dik botlás! A felhozott Égész (Astronomus) *p. o. jó szó ugy-é?*

mert csak illyen, mint Okrész: így a' Psychologust *Lelkésznek, a'* Martyrt *Türmésznek helyesen fordithatni, úgy-e? De «ha igy folytatódik a' dolog (azt mondja VIRÁG, Poetikájának 21. Lapján) elbujhatnaka' Rómaiak; öknem tudtak Deákul kitenni minden Görög szót!»*

Azon épelődik továbbá a' Recensens: «miért veszem csak eppen magát a' derék KAZINCZYT' csufolásom tárgyául?» — — de ezen állitást maga a' Mondolat eléggé megczáfolja, és igy — — 6-dik botlás! Ismét hogy miért nem kelek-ki a' Tisztbeli Irásmód szavai ellen is, p. o. Ügyész; e' pedig ott van a' Szótárban a 98. lapon, és így 7-dik botlás! A minthogy:

*5. A hasonlatosságra formált szók alatt emliti is: «p. o. (ugymond) Ügyész» talám, mivel elebb nem ötlött a' szemébe: de «*oportet esse memorem*» és így — — 8-dik botlás! A' 91. Zsolt, mentegetett kedvedént szót pedig ám tartsa magának a' Recensens; mely után azt veti: «az olvasatlanok nem Literátorok.» Nem bizony! de hát a' kik a' 91. Zsoltárt olvasták, Literátorok-e mind? és így — — 9-dik botlás!*

6. Oságból életre hozott szók közé teszi p. o. ezt: Lábtyü 's. a'. t. de kérdés az é? 's ha az is jó e'? Jó e' a' felhozott kábálkodnék, ivászkodik azért: hogy 1613-ban éltek véle? vagy törsök-szók e' ezek azért, hogy a Recensens azt állittya? — — Fel kell tennem az olvasott Literátorrol, hogy RÁKÓCZY FERENCZNEK 1701-ben KAPY GÁBORHOZ irtt Levelét is olvasta, mellyben azt kéri: «hogy Sáros Vármegye' szék épittésén maga jelen nem lehetvén: helyette a' Széket — — pro sui dexteritate *— — megépitteni ne nehezteljen.» De, éljünk e' azért véle? 's nem jobb e' a'* Restauratio' *kifejezésére az ujjabb Tisztujjittás-szó? — és így 10-dik, még pedig* prægnans *botlás! Utoljára*

7. Az Ujj szók közül mellyek legyenek kokolttak, mellyek pedig helyesek? sem én, sem a' Recensens meg nem határozhattyuk; több tudós Literátorok' megegyező itéletétől függnek azok. «Eggy eredeti szabad Nyelvben, mint a' miénk Aüto- vagy Ochlocratia, vagy akármelly Synedrium nem szolgálhat csalhatatlan Cánonul; annál inkább nem usurpálhat két vagy három

vaspálczáju Daemagog oraculumi Aütos-ephaságot» 's a' t. igy szól HELMECZI is a' BERSENYI' Versei elébe függesztett Értekezésben a XLVI. lapon. Helytelenül vádol hát a' Recensens azért tudatlansággal, hogy az ujj szóknak jó vagy rossz voltát Aütos-ephával el nem határoztam; és így — — 11-dik botlás!

6. §. NYILVÁN, tudósnak akart a' Recensens maga tartatni; midőn az én tudatlan példámat kerülvén, igy kezdi az Ujj szók eránt való itéletét fejtegetni: Minden szónak volt kezdete, 's minden szót az idő érlelt meg; talán (ugymond) a' Rény *szó is csak nekünk ujj, az unokák nem fogják azt nem réginek nevezni 's. a'. t.» a' 105. lapon. Azonban kár volt nem tudni a' Recensens-nek, hogy maga ezen szónak alkotója, a' SZIGWÁRT Klastromi történeteinek Recensiójában, az ujj szók' csinálásáról, még 1788-dik Esztendőben azt tette 2-dik Törvénynek: Hogy az ujonnan talált szó bizonyos gyökértől jöjjön. «Igen bölcsen (igy ir a' Szép Literatura Recensense, az 1818-dik Esztendei Tud. Gyüjt. IV. Köt. a' 103. lapon.) «Igen bölcsen, 's ugyan azért az ollyan ujj szóknak, mellyeken a' származtatás ki nem tetszik, hanem gyökér gyanánt teremtettek, előre lehet jövendölni, hogy bátor nagy hézagot pótolnának-is ki, keves idő mulva, mint valamelly levegői tünemények, kivesznek. Illyen a' Rény szó Virtus helyett» — — és kevéssel tovább: «Botlás (ugymond) hogy ezen jeles tárgynak kifejezésére nem az Erény szó vétetett divatba» 's. a'. t. és igy botlás; még pedig az én Recensensemre nézve már — — a' 12-dik botlás!*

Scilicet ingenium, et rerum prudentia velox
Ante pilos venit — — dicenda tacendaque calles, —
Et potis es nigrum vitio præfigere theta!

PERS. IV.

Ezen botlásai a Recensensnek eléggé mutattyák: hogy a' mint fellyebb is megjegyzettem, a' Mondolatnak czélját kitalálni nem tudta. Tapogat ugyan valamit a' 104. lapon, a' hol igy szóll: «Azt akarta kifejteni (t. i. én), hogy egy ember-

nek nints arra jussa, sem hatalma, hogy egy Nemzetnek ujj szókat gondoljon;» de melly hibás kifejtése ez is a' Recensens' homályos Ideainak? 's ki fosztja meg őtet vagy akárkit is azon jussától, hogy ujj szókat ne gondolhasson? Én úgy tartom: senki se! ujj szókat gondolni más; más meg' a' gondolttakat erővel valakire kötni. Ebből is, de a' Recensio' egész foglalattyából is kitetszik: hogy maga a' Recensens nem tud a' setétségből kivergődni; azért fogja rám a' fennirtt 7. pontok alatt: hogy a' Mondolatban foglalt mindennemü szóknak ellene-mondok, ellene-kiáltok, 's azokat kárhoztatom, — — holott én azt soha, és sohol sem mondottam; és hogy a' jó vagy rossz, ó vagy ujj szók között sem választást vagy külömbséget nem teszek, holott tenni éppen nem akartam; 's ez a Mondolatnak czélja sem volt!

Quod modo proposui, non est sententia — Verum est:
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ!

JUV. VIII.

Nem; akármit hidjen arrol a' Biographia irója a' XIV. lapon; 's akármint erölködjön azt, egyfelől Pasquilusnak; másfelől humanissimusi tonus és ingeniositásból eredt botlásoknak kiáltani:

Hoc illis narro, qui me non intelligunt!

PHAEDR. III. 11.

7. §. ABBAN mindazáltal dicséretet érdemel a' Recensens, hogy azon éktelen részre-hajlása mellett is; mellyel a' Neologusok, és különösen azon Hazafi eránt viseltetik, kiről a 99. lapon, egész elragadtatással azt mondja: «Feltámad ő, mint egy Vezércsillag, melynek sugára a' megrögzött setétségből fejti ki a' Nyelv' pompáját» 's. a' t. a Mondolatról mégis a' 100. lapon megesmeri, hogy «E' könyv (ugymond) jó czélból van irva» — ismét tovább: hogy «a' mi (a' Réz-lapon kivül) az ezután következő Vezérszót, Ajánló Levelet, a' Mondolat Czikkjeit, a' Hiresztelést, 's végre foglalt Szótárt illeti, ment a durvaságtol.» viszont a 104. lapon: «ha megtudta volna ma-

gát magyarázni, a' Mondolat hasznos könyv lett volna; az Irója pedig érdemborostyánt nyert volna.» Kinek ne tetszenék az illy borostyános dicséret?

Non ego, cum scribo — —
Laudari metuam; neque enim mihi cornea fibra est.
PERS. I.

Szép továbbá a Recensensnek azon nyiltszivüsége, mellyel a' 105. lapon magát kifejezi: «Azt, ugymond, magam sem hagyom helybe, hogy ember» (valjon nem a' fellyebb irtt Vezércsillag e' ez?) «oly szabad és zabolátlan kénnyén mennyen az ujjitásokban, melly (melly e'? — — bizony furcsa Pluralis!) «egy tudós Társaság' néminemü jussa volna.» és végezetre: «a' Mondolat' Irója (igy szóll a 106. lapon) eltévedése mellett annyiban dicséretet érdemel, hogy a' jó szándék benne megvolt — — hogy a tehetőseket arra ébreszté, hogy a' kicsapongó szabad ujjitásnak philologice, és fundamentomosan siessenek ellentállni.»

De mindenek felett nagy maga' meg-győzését mutattya a' Recensensnek, hogy olly erős Neologus létére, ki a' Rény szónak az Unokák' száján leendő forgását is meri reményleni; noha már születése előtt sok esztendőkkel önnön Alkotója ásott annak sirt, a' Szigwárt' emlitett Recensiójában: mindazáltal ama fő Neologus' zsoldján vitézkedő ujjoncz Neologok által — — a' Mondolatra készitett Feleletről; ha mind kimélve is, annyit legalább megvall, hogy: Bohógyinak Biographiája (ugymond) — — nem egyéb az erkölcsiségen tul járó személysértésnél. Csuda, hogy egy æsthetikus ennyire el tud ragadtatni.» De hogy csuda!

— — dedit hanc contagio labem,
Et dabit in plures: sicut grex totus in agris
Unius scabie cadit et porrigine porci.
JUV. II.

Ismét — noha elébb a' Busongó Amort jól feldicséri, de

csak ugyan utánna teszi: «kár hogy az utolsó előtt való két szó kemény és vastag bosszu».

At vindicta bonum vita iucundius ipsa.
Nempe hoc indocti! — —

JUV. XIII.

Végre — a' Versekről azt itéli: «Az erkölcsiség (ugymond) sok sorokban el van felejtve. Különös, hogy a Morálra, a' különben Aesthetikusok inkább nem emlékeztek.» (a' 106. és 107. lapokon.) De, moralizáljon bár a' Recensens:

— — tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa et mutari nescia; nam quis
Peccandi finem posuit sibi? quando recepit
Ejectum semel, attrita de fronte ruborem?

JUV. XIII.

8. §. Kár volt azomban magát a' Recensensnek, akár az én sovány 's jobbára volnán végződő dicséreteimmel; akár a' Feleletnek csak czirókálás-képpen való csipkedésével erőltetni!

Loripedem rectus derideat, Aethiopem albus!

JUV. II.

Csak azt az eggyet esmerje meg a tudós Közönség a' Mondolatról, a' mit a' Recensens ugyan nem tagad; hogy t. i. a' Kiadónak szándéka jó volt; akkor részemről czélomat tökéletesen elértem! ha szinte a' mellett némelyek tudatlannak tartanának is: mint a' Recensens tart engem' azért, hogy az ő itélete szerént a' Szók között való külömbséget nem értettem; én pedig tartom a' Recensensemet azért, hogy az én itéletem szerént a' Mondolat' czélját nem értette!

Sed — quid opus teneras mordaci radere vere
Auriculas? — —

PERS. I.

— — digito compesce labellum;
Accusator erit, qui verbum dixerit: hic est!

JUV. I.

*A' mi engem' illet: az efféle tudatlan titulusoktól is biz' én, nem irtózom annyira; hálá Isten! soha sem bántott az a' kevélység, mintha én volnék a' Világ bölcse; éppen nem! jól tudom hogy minden tudományom sem terjed annyira, hogy csak azt tudhatnám: mennyi tudni-valóm van még hátra? Ugyan azért a' Mondolatban foglalt Szóknak helyesebb kitételét is: mellyre az 1818-dik Esztendei Tud. Gyüjt. IX. Kötetében, eggy nemes gondolkozásu Tudósittó, ORTHOPHILUS név alatt több Hazai Literátorok között — engemet is serkenteni méltóztatott; nálam sokkal olvasottabb, 's Nyelvünkben is jártosabb Literátorainknak szivesen által engedem!**

Elég az én tőlem: hogy a' mostanában több iróink által Anyai Nyelvünkbe bécsúsztatott Ujjittásokra Hazámat figyelmetessé tettem; 's a' mint Recensensem is, a' már fellyebb említett helyen megesméri: «a' tehetőseket arra ébresztettem, hogy a' kicsapongó szabad ujjittásnak philologice, és fundamentomosan siessenek ellentállni.» — — Elég nékem az a' nyugodt érzés: hogy a' Nyelv' épségére vigyázóbbakká tetetett Hazafiak senkit ezután olly függetlenül, mint eddig — diktátoroskodni nem engednek.

Vagynak már, de lesznek többen is (hiszem) olly bátor Hazafi Irók; kik ámbár a' Beavattak közé nem tartoznak: de azért Anyai Nyelvek' ügyében ők is meg mernek szóllamlani; 's megtudják a' Merőknek — az úgynevezett Nyelvszépittőknek (Puristák) kézzel foghatólag mutatni: hogy

* A *Tudományos Gyűjtemény* 1818-ik évfolyamában (IX. 101. l.) *Orthophilus* jutalomtételt hirdet s egy darab I. Mátyás korabeli aranyat tűz ki annak «a ki a béke szerzéshez nyúl és a Szigvárti jó Hazafiui szándékból szerzett szóktól fogva egész a lebelig minden újj szókat critice jó magyarsággal ki fog tenni, vagy minthogy ezek mind együtt vagynak az 1813. Esztendőben kijött Mondolatban, a ki ezen öszveszedett újj szókból készült könyvet az azolta születettekkel együtt minden személyes czélozás nélkül magyarra, az esméret és tudomány által vezéreltetvén, lefordítja. — *B. J.*

ha jó sokat merni; jó viszont sokat nem-merni is. «*Nem árt, (azt mondja a' Neologismusokról Értekező)* «*a' szóknak szorosabb megvizsgálása, megitélése, sőt elősegiti a' nyelvnek tisztább gyümölcsözését, — — 's a' hol toll szolgál fegyver gyanánt, ott csak tenta folyik nem vér, könnyen béfor az egymáson ejtett seb, és vigyázóbbakká teszi a' bajnokokat*» *(Lásd: Tud. Gyüjt. 1817. XII. Köt. a' 16. lapon.)* Olvasást érdemel e' részben VERSEGHY FERENCZ *Urnak Magyar Grammatikája átaljában; a' Mondolat' teljes megigazittására nézve pedig különösen a' 25. 33. 72. 269. 's a' t. lapokon.*

Sőt találkozott már magának a' Szép Literaturának is — — eggy szint' olly tudós, mint bátor Recensense: ki a' különben Literátori vas szorgalmával magát eléggé érdemesitett Szerző botlásait, a Nyelv törvényeibül nem csak világosan ki tudja következtetni, hanem arrol egyenesen meg-is meri vallani: «*Hogy ámbátor (ugymond) forrón szeretem-is Literaturánkat, — — mégis annyira bele untam ezen úgy nevezett szép Literaturába: hogy a' kijött 9. Kötetek közül csak kettőnek általolvasására tudtam nagy nehezen elegendő békességes-türést gyüjteni. Szerentse, ha ez másokkal is nem történt, 's a' t.*» *(Lásd: Tud. Gyüjt. 1818. IV. Köt. a' 107. lapon.)* *Ime! a kilencz emeletü roppant Filagóriának karcsu falai megrendültek: mit várhat hát az izetlen Ujjittó, mit a' lélektelen Szófaragó? midőn szemei' láttára szakadoz a' Neologismus' felleg-vára — — ama' büszkén emelkedett Magyar Bábel;*

— — unde altior esset
Casus, et impulsæ præceps immane ruinæ!
JUV. X.

Vajha a' ki mutogatott BOTLÁSOK (hogy a' most irtt Recensens' szavaival végezzem VÁLASZOMAT) «*hasznos tanuságul szolgálhatnának: mit kellessék elő-törekedő Iróinknak, ha a' köz helybenhagyás becses előttök, szorgalmasan — — KERÜLNIEK!!!*» — *Költ Veszprémben, Mart. 26 kán 1819-dik Esztendőben.*

a' KIADÓ m. k.

TARTALOM.

Lap

Bevezetés. Irta Balassa József ... 3

Felelet a Mondolatra.

(Életrajz) ... 23
Két levél Bohógyi Gedeonhoz ... 31
Zafyr Czenczi a Mondolatoshoz ... 34
A búsongó Ámor ... 39
Édes Öcsém Uram! ... 47
Högyészi Högyész Máté Bohógyi Gedeonhoz ... 56
Bohógyi Gedeonhoz ... 62
A Lepe a Mondolatos feje felett ... 66
A Satyrus a Mondolat Irójához ... 67
A Szamár a Mondolat Irójához ... 68
A magyar Pegasus a Mondolat Irója ellen ... 71
A lant ... 73
Jegyzetek a Versek alá ... 76

Függelék.

I. A Mondolat és a Felelet birálata a Literatur Zeitungban 83
II. A Mondolat és a Felelet birálata a Tudományos Gyűjteményben ... 88
III. Somogyi Gedeon Válasza a Feleletre ... 96

A **Franklin-Társulat** kiadásában Budapesten megjelent:

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

1. SZÉKELY SÁNDOR, **A székelyek Erdélyben.** 1822. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV, 123 lap, ára 1 kor. 20 fill.

2. **Pálos iskola-drámák a XVIII. évszázból.** A M. T. Akadémia kéziratából kiadta BAYER JÓZSEF, 80 lap, ára 80 fill.

3. **Csiksomlyói nagypénteki misztériumok.** A XVIII. századi kéziratból kiadta FÜLÖP ÁRPÁD, 244 lap, ára 2 kor.

4. **Heltai Gáspár esopusi meséi,** Colosvarot, 1566. Kiadta IMRE LAJOS, 304 lap, ára 2 kor. 40 fill.

5. **Poncianus históriája.** Bécs 1573. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 231 lap, 2 kor.

6. **Gyöngyösi** István. **A csalárd Cupidonak** kegyetlenségét megismerő és annak mérges nyilait kerülő tiszta életnek geniusa. A költő kéziratából kiadta dr. RUPP KORNÉL, 194 lap, ára 2 kor

7. **Bessenyei** György. **A természet világa** v. a józan okosság. Kiadta BOKOR JÁNOS 407 lap, ára 3 kor. 60 fill.

8. **Dugonics** András. **Az arany pereczek.** III. kiad. Kiadta BELLAAGH ALADÁR. 368 lap ára 3 kor. 20 fill.

9. **Balogh** István. **Ludas Matyi.** Bohózat 3 felvonásban. Kiadta BAYER JÓZSEF. 96 lap, ára 1 kor.

10. **Mondolat.** Dicshalom 1813. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Két hasonmással. 109 lap, ára 1 kor.

11. **Felelet a mondolatra.** Pesten 1815. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Függelék: A mondolat és a felelet egykorú birálatai és Somogy Gedeon válasza a feleletre. 114 lap, ára 1 kor.

12. **Telegdi Miklós** felelete *Bornemissza Péter fejtegetés* czimü könyvére. 1580. Közrebocsátotta Dr. RUPP KORNÉL. 172 lap. 1 kor. 60 fill.

13. **Bessenyei** György. **Agis tragédiája.** Bécs 1772. Kiadta Dr. LÁZÁR BÉLA. Egy hasonmással. 171 lap, ára 1 kor. 20 fill.

14. **Bolyai** Farkas. **II. Mohamed.** Szomorujáték három felvonás. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 112 lap, ára 1 kor.

15. **Vásárhelyi daloskönyv.** XVI—XVII. századi szerelmi és tréfás énekek. Kiadta Ferenczi Zoltán. 247 lap, ára 2 kor.

16. **Bessenyei György. Lais vagy az erkölcsi makacs.** Vigjáték öt felv. Kiadta Dr. Lázár Béla. 102 lap, ára 1 kor.

17. **Fazekas Mihály versei.** Bevezette és kiadta Tóth Rezső. 206 lap, ára 2 kor.

18. **Gesta Romanorum.** Forditotta Haller János. Kolozsvár. 1695. Kiadta Katona Lajos. 516 lap, ára 4 korona.

19. **Faludi Ferentz Téli éjtszakák,** Kiadta dr. Rupp Kornél. 183 lap. 1 kor. 60 fill.

20. **Kazinczy** Ferencz. **Tövisek és virágok.** Széphalom 1811. Kiadta Balassa József. 100 lap. 1 kor.

21. **Protestáns iskoladrámák.** Összegyüjtötte és kiadta Bernáth Lajos. 410 lap. 4 kor.

22. **Költői elbeszélések** Kreskay Imre hátrahagyott irataiból, életrajzi adatokkal s jegyzetekkel közli Dr. Hattyuffy Dezső. 124 lap. 1 K 50 f.

23. **Ányos Pál versei.** Bevezetéssel és jegyzetekkel kisérve kiadta Császár Elemér. 324 lap. 4 kor. 50 fill.

24. **Verseghy Ferencz kisebb költeményei.** Kiadják Császár Elemér és Madarász Flóris. 408 lap. 6 kor.

25. **Földi János költeményei.** Kiadta és bevezette Dr. Mixich Lajos. 240 lap. 3 kor.

26. **Szentjóbi Szabó László költeményei.** Életrajzi bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva kiadta Gálos Rezső. 252 lap. 5 kor.

27. **Magyari** István. **Az országokban való sok romlásoknak okairól.** Kiadta Ferenczi Zoltán. 278 lap. 5 kor.

28. **Földi János magyar grammatikája.** Közzéteszi Gulyás Károly. 304 lap. 6 kor.

29. **Révai Miklós magyar nyelvi és irodalmi kézikönyve.** «A' magyar deáki történet». Az eredeti kéziratból, részben első izben kiadta utószóval, tartalommutatóval ellátta Dr. Rubinyi Mózes. 120 lap. 3 kor.

30. **Bessenyei** György. **Az embernek próbája.** 1772 és 1803. Kiadta Harsányi István. 196 lap. 5 kor.

31. **Apollonius históriája.** Kolozsvár 1591. Kiadta Berecz Sándor. 90 lap. 3 kor.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

PH
2175
B3

Balassa, József
Mondolat

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY